

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Aistė JOCIENĖ

**TAUTINIŲ MAŽUMŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMAS LIETUVOJE:
Klaipėdos rusų tautinės mažumos atvejis**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

SANTRAUKA

Aistė Jocienė

Tautinių mažumų teisių užtikrinimas Lietuvoje: Klaipėdos rusų tautinės mažumos atvejis.

Magistro darbas

Magistro darbo tikslas - išanalizuoti tautinių mažumų teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje. Tautinės mažumos yra svarbi kiekvienos valstybės gyventojų dalis. Būdama kitoje kultūrinėje terpėje ir kitoje socialinėje erdvėje, mažuma stengiasi išsaugoti savo identitetą. Tautinių mažumų padėtis vienoje ar kitoje šalyje yra svarbus rodiklis, parodantis demokratijos, kultūros lygį. Tautinių mažumų teisių apsauga padeda palaikyti politinį stabilumą valstybėje, kurti pilietinę visuomenę, išvengti konfliktų, įtampos.

Šiame magistro darbe aptariamos pagrindinės tautinių mažumų teisės, jas ginantys nacionaliniai bei tarptautiniai dokumentai, bei institucijos. Taip pat analizuojamos dažniausiai pasitaikančios nepakantumo formos tautinių mažumų atžvilgiu.

Tyrimo rezultatai rodo, jog dauguma Klaipėdos rusų yra susidūrę su teisių pažeidimais, išskiriamos dažniausiai pažeidžiamos teisės. Aprašomas rusų požiūris į Lietuvos institucijas ginančias šias teises, bei galimybės ginti savo teises.

SUMMARY

Aiste Jociene

Assurance the Rights of National Minorities in Lithuania: the Case of Klaipeda Russian Minority.

Master's work.

The aim of master's final paper is to analyze the legal situation of national minorities in the Republic of Lithuania. National minorities is an important part of the population in each state. Being in another culture and other social environment, the minority is trying to preserve it's identity. The status of ethnic minority is an important indicator of democracy, the cultural level in the country. The protection of ethnic minority rights helps to maintain political stability in the country, create civil society, avoid conflicts and tension.

This master's final paper describes and analyzes the fundamental rights of national minorities, the national and international documents, the position of Lithuanian institutions. There are also analyzed the most common forms of intolerance.

The results of research present the most common case of the violated rights of Klaipeda Russian minority, an approach to the Lithuanian authorities, the possibility to protect their rights.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. TAUTINIŲ MAŽUMŲ TEISIŲ ANALIZĖ.....	10
1.1. Tautinių mažumų samprata ir jų pasiskirstymas Lietuvoje.....	10
1.2. Tautinių mažumų teisės	13
1.2.1. Tautinių mažumų teisių samprata	13
1.2.2. Švietimo teisė	14
1.2.3. Religijos laisvė	18
1.2.4. Kalbos vartojimo laisvė	20
1.2.5. Teisė į kultūrą.....	21
1.3. Tautinių mažumų diskriminavimas.....	24
1.3.1. Nepakantumas žiniasklaidoje	24
1.3.2. Tautinių mažumų švietimo problemos	26
1.3.3. Tautinių mažumų nedarbas.....	29
2. TAUTINIŲ MAŽUMŲ TEISIŲ APSAUGA	32
2.1. Lietuvos tautinių mažumų teises reglamentuojantys dokumentai	32
2.1.1. Lietuvos Respublikos institucijų priimti teisės aktai	32
2.1.2. Tarptautiniai teisės aktai	35
2.2. Lietuvos tautinių mažumų teises administruojančių institucijų veikla.....	38
2.2.1. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės	38
2.2.2. Ministerijos ir kitos institucijos, dalyvaujančios tautinių mažumų teisių užtikrinime	43
3. KLAIPĖDOS RUSŲ TAUTINIŲ MAŽUMŲ INTEGRACIJOS Į LIETUVOS VISUOMENĘ EMPIRINIS TYRIMAS	46
3.1. Tyrimo organizavimas ir metodika.....	46
3.2. Klaipėdoje gyvenančių rusų patiriamų teisių pažeidimų analizė.....	48
3.3. Klaipėdoje gyvenančių rusų iniciatyvų ginant savo teises ir interesus analizė.....	58
3.4. Klaipėdoje gyvenančių rusų nuomonės analizė dėl teigiamo požiūrio į tautines mažumas formavimo	60
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	63
LITERATŪRA.....	65
PRIEDAI.....	69

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. 2001 m., 2007 m. gyventojų surašymo duomenys pagal tautybę.....	12
2 lentelė. Tautinė gyventojų sudėtis Lietuvos apskrityse (2001 m. surašymo duomenys).....	12
3 lentelė. Bendrojo lavinimo mokyklų ir jų mokinių skirstymas pagal mokomąsias kalbas (Švietimo ir mokslo ministerijos duomenys).....	16
4 lentelė. Lietuvoje veikiančios tautinių mažumų religinių bendruomenių skaičius.....	20
5 lentelė. Švietimo įstaigų kaita pagal mokymo kalbas.....	28
6 lentelė. Klaipėdos rusų nuomonė apie tautinių mažumų teisių apsaugą Lietuvoje.....	51
7 lentelė. Tautinių mažumų teisių apsaugos vertinimo skirtumai, priklausomai nuo lyties.....	52
8 lentelė. Respondentų teisių pažeidimų skirtumai, priklausomai nuo lyties.....	53
9 lentelė. Rusų tautybės žmonių santykiai su lietuviais.....	60

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. Lietuvos Respublikos gyventojai pagal tautybę 2007 metais.....	11
2 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių.....	48
3 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal Lietuvoje išgyventus metus.....	49
4 paveikslas. Respondentų požiūris į Lietuvos tautinių mažumų teisių pažeidimus.....	50
5 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir teiginį „Ar Lietuvoje tautinių mažumų teisės yra pažeidžiamos“.....	50
6 paveikslas. Respondentų teisių pažeidimai per pastaruosius metus.....	53
7 paveikslas. Problemos rusų tautinės mažumos atžvilgiu.....	55
8 paveikslas. Sritys, kuriose pažeidžiamos rusų tautybės žmonių teisės.....	56
9 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir požiūrį į rusų tautinės mažumos teisių apsaugos Lietuvoje po jos nepriklausomybės pasikeitimą.....	57
10 paveikslas. Šaltiniai iš kurių respondentai gauna informaciją apie tautinių mažumų teises ir galimybes jas ginti.....	59
11 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir teiginį „Dauguma mano draugų yra rusai, nes su jais jaučiuosi geriausiai“.....	61
12 paveikslas. Teigiamą visuomenės narių požiūrį į tautines mažumas formuojantys veiksniai.....	62

SAVOKŲ ŽODYNAS

Tautinė mažuma yra nevyraujančios tautybės valstybės piliečių bendrija, mažesnė už vyraujančios tautybės valstybės gyventojų dalį, kurios kalba, papročiai, kultūros bruožai skiriasi nuo gyventojų daugumos bruožų ir kurios nariai stengiasi išsaugoti savo tautos tradicijas, religiją, tarpusavio solidarumą bei pilietines teises (Lietuvos tautinės mažumos, 1998).

Tautinių mažumų teisės yra traktuojamos kaip žmogaus teisės. Vienas pagrindinių žmogaus teisių bruožų – jų visuotinumai, universalumas, nedalumas, jos yra viena kitą sąlygojančios, remiasi žmonių lygybės prieš įstatymus, lygiateisiškumo ir kitais principais. Žmogaus teisės pripažįstamos visiems asmenims nepriklausomai nuo jų individualių savybių (Žmogaus teisės. Mažumų teisės, 1996)

Diskriminacija. Pagal Tarptautinių žodžių žodyną, diskriminacija (lot. *discriminatio* – padalijimas, atskyrimas) reiškia teisių mažinimą arba atėmimą asmenims ar asmenų kategorijai dėl rasinių požymių, kalbos, religinių ar politinių įsitikinimų, tautinės ar socialinės priklausomybės, turinės padėties, gimimo vietos; priemonės, kuriomis valstybė ar valstybių sąjunga sumažina kurios nors valstybės, jos atstovų ar piliečių teises; šnekamojoje kalboje – engimas, nevienodas žmonių traktavimas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

LR Tautinių mažumų įstatymas. Lietuva buvo pirmoji Vidurio ir Rytų Europos valstybė, 1989 m. priėmusi Tautinių mažumų įstatymą. Šis įstatymas įpareigoja gerbti visų Lietuvos mažumų grupių teises, draudžia bet kokią diskriminaciją rasės, tautybės, kalbos ar kitais su žmogaus tautybe susijusiais motyvais bei leidžia bausti už diskriminacijos aktus Lietuvos įstatymų numatyta tvarka (LR Tautinių mažumų įstatymas, priimtas 1991-01-29, Nr. I-1007, Žin., 1991, Nr.4-117).

Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. Šio įstatymo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos žmonių lygios teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų (LR Lygių galimybių įstatymas, priimtas 2003-11-18, Nr. IX-1826, Valstybės Žinios, 2003-12-05, Nr.: 114).

Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. XX a. paskutiniame dešimtmetyje Europos žengė pirmąjį tvirtą žingsnį tarptautinės tautinių mažumų teisių apsaugos įtvirtinimo link, 1995 m. priimdama vieną svarbiausių teisiškai privalomų šios srities tarptautinių teisės aktų. Konvencija įsigaliojo 1998 m. vasario 1 d. ir jos dalyvėmis šiandien yra 37 valstybės. Nuo 2000 m. liepos 1 d. ši Konvencija yra ir Lietuvos teisės dalis (Plasseraud, 2006).

IVADAS

Pagarba kito žmogaus savitumui yra neatskiriama modernios, laisvos visuomenės vertybė. Palaipsniui nykstant kliūtims keliauti, dirbti ar apsigyventi bet kurioje Europos ar pasaulio valstybėje su skirtingų kalbų, kultūrų, tautybių žmonėmis susiduriama vis dažniau. Pakankamai homogeniškoje visuomenėje atskiro žmogaus „skirtingumas“ dažniausiai siejamas su jo priklausymu tam tikrai asmenų grupei arba mažumai, o pagarba ir tolerancija mažumoms dažnai vertinama kaip valstybės demokratiškumo rodiklis.

Lietuvai, kaip ir daugeliui kitų Europos valstybių nuo seno būdinga gyventojų įvairovė - čia nuolat gyveno įvairių tautų, skirtingo tikėjimo ir kultūrinio savitumo gyventojai. Nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų dabartinė Lietuvos sostinė – Vilnius – buvo įvairaus tikėjimo ir skirtingų kultūrų atstovų traukos centru. Nors istoriniai įvykiai ženkliai pakeitė Lietuvos teritorijoje gyvenusių žmonių tautinę, kalbinę ir kultūrinę sudėtį, tačiau Lietuvos piliečių ir nuolatinių gyventojų įvairovė išliko iki šių dienų. 2001 m. balandžio 6 d. Visuotinio gyventojų surašymo duomenimis Lietuvoje gyveno 3 483 972 gyventojų. Šalyje priskaičiuojama 115 skirtingų tautybių gyventojų. Asmenys, priklausantys tautinėms mažumoms, Lietuvoje sudaro apie 16,5 proc. visų šalies gyventojų. Jų skaičius yra labai nevienodas, svyruoja nuo kelių šimtų tūkstančių, pavyzdžiui, rusų ir lenkų, iki kelių šimtų ar tik dešimčių, kaip graikų, bulgarų, vengrų ir kitų. Etnodemografinę Lietuvos visuomenės struktūrą sąlygojo geopolitiniai, istoriniai ir ekonominiai veiksniai. Atkūrus nepriklausomą demokratine Lietuvos valstybę tautinių mažumų klausimus pradėta spręsti valstybiniu lygmeniu siekiant sureguliuoti tautinių bendruomenių teisinį statusą, sudaryti sąlygas vispusiškai dalyvauti šalies ekonominiame, kultūriname, socialiniame ir politiniame gyvenime, užtikrinti galimybę išsaugoti savo tapatumą.

Will Kymlicka savo straipsnyje „Multiculturalism and Minority Rights: West and East“ pabrėžia skirtumus tarp tautinių mažumų padėties demokratinėse Vakarų valstybėse ir pokomunistinėse Rytų ir Centrinės Europos šalyse. Pirmosiose tautinėms mažumoms suteikiama teritorinė autonomija, nes to reikalauja žmogaus teisės ir demokratinė sistema. Pokomunistinėms šalims, nors jose demokratija taip pat gyvuoja jau beveik du dešimtmečius iki tokios elgesio su tautinėmis mažumomis politikos dar toli. Daugiausia, ko jos gali tikėtis iš daugumos visuomenės – kultūrinė autonomija. Tačiau ir šiose šalyse dabar vyrauja demokratija, dauguma jų jau yra priimtos į Europos Sąjungą, kurios vienas iš kriterijų dėl narystės naujoms narėms buvo tautinių mažumų apsauga ir jų teisių nediskriminavimas (Kymlicka, 2002).

Tautinės mažumos yra svarbi kiekvienos valstybės pagrindinių gyventojų dalis. Būdama

kitoje kultūrinėje terpėje ir kitoje socialinėje erdvėje, mažuma stengiasi išsaugoti savo identitetą. Tautinės mažumos – ne tik kitų kultūrų gyvenimo patirtis, bet ir tautos, kurioje gyvena, papuošalas.

Kiekviena tautinė mažuma nuolat susiduria su išlikimo klausimu, nes jas veikia du prieštaringi procesai: asimiliacijos bei nutautėjimo ir tautinio identiteto išsaugojimo, integracijos į daugiakultūrinę kiekvienos valstybės erdvę. Prie pastarojo proceso ypač turėtų prisidėti valstybė, įstatymais ir visa socialine aplinka užtikrinanti kiekvienos tautos, kiekvieno žmogaus etninę raišką, etninį saugumą.

Darbo aktualumą rodo tai, jog tautinių mažumų padėtis vienoje ar kitoje šalyje yra svarbus rodiklis, parodantis demokratijos, kultūros lygį. Tautinių mažumų teisių apsauga padeda palaikyti politinį stabilumą valstybėje, kurti pilietinę visuomenę, išvengti konfliktų, įtampos. Kur gali nuvesti etniniai, religiniai konfliktai, rodo pavyzdžiai daugelyje pasaulio regionų, taip pat ir Europoje. Tokių konfliktų pasekmės būna skaudžios.

Tautinių mažumų padėtis, kaip ir žmogaus teisės, nėra tik atskiros šalies vidaus reikalas. Tai yra ir tarptautinės bendrijos, tarptautinių organizacijų rūpestis. Todėl svarbu garantuoti tautinių mažumų teises, tenkinti jų teisėtus poreikius ir interesus.

Lietuvos Respublikos Konstitucija ir kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai iš esmės atitinka Europos Sąjungos teisės aktų nuostatas dėl nediskriminavimo. Taigi sudarytos teisinės lygybės ir apsaugos nuo nelygybės ir diskriminacijos sąlygos. Tačiau kai kurios gyventojų grupės įvairiose gyvenimo srityse susiduria su diskriminacijos apraiškomis. Neretai dėl informacijos stokos visuomenė nesuvokia, kad tam tikras elgesys ar veiksmai yra diskriminaciniai. Teisinės sistemos nediskriminavimo srityje poveikio sėkmė labai priklauso nuo to, kiek sulaukiama visuomenės paramos, visuomenė turi būti šviečiama ir informuojama apie neigiamą diskriminuojančio elgesio poveikį. Taip pat turi būti ugdomas visuomenės jautrumas, atidumas mažumoms ir įsipareigojimas gerbti žmogaus teises.

Darbo tikslas – išanalizuoti tautinių mažumų teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti tautinių mažumų sampratą ir jų išsidėstymą Lietuvoje.
2. Identifikuoti pagrindines tautinių mažumų teises.
3. Išanalizuoti dažniausiai pasitaikančias nepakantumo formas tautinių mažumų atžvilgiu.
4. Apžvelgti tautinių mažumų teises reglamentuojančius teisės aktus.
5. Aptarti Lietuvos tautinių mažumų teises administruojančių institucijų veiklą.

Tyrimo **objektas** – tautinių mažumų teisinė sistema Lietuvoje.

Atsižvelgiant į darbo tikslą, iškelta **hipotezė**:

Lietuvos tautinių mažumų padėtį reglamentuojanti teisinė bazė bei už jų teisių apsaugą atsakingos institucijos nepakankamai gerai dirba tautinių mažumų apsaugos srityje, o tautinių mažumų atstovai dažnai jaučiasi nepilnaverčiais Lietuvos piliečiais.

Darbe buvo naudojami šie **tyrimo metodai**:

- mokslinės literatūros analizė ir susisteminimas;
- LR teisinių dokumentų apie Lietuvos tautinių mažumų apsaugą analizė;
- anketinė apklausa;
- statistinė duomenų analizė.

Rezultatų naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas.

Pasirinktos temos naujumą rodo tai, kad Lietuvoje kitos tautybės žmonės dažnai susiduria su tam tikrais nepatogumais dėl valstybinės kalbos nemokėjimo, leidinių jų kalba trūkumo, nepagarbos jų tautybės žmonėms.

Tyrimo teorinis ir praktinis reikšmingumas pasireiškia tuo, kad surinkti faktai padės gerinti tautinių mažumų teisių apsaugos sistemą Lietuvoje. Didesnis dėmesys turėtų būti sutelkiamas informuojant tautines mažumas apie galimybes ginti savo teises ir koku būdu jie tai gali padaryti.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai. Darbe pateiktos 9 lentelės ir 12 paveikslų.

1. TAUTINIŲ MAŽUMŲ TEISIŲ ANALIZĖ

1.1. Tautinių mažumų samprata ir jų pasiskirstymas Lietuvoje

Mažumas suprantame kaip savitas socialines grupes, priklausančias kategorijoms, kuriomis visuomenė suvokia savo sudėtį ir skirtumus. Mažumas reikėtų apibrėžti kaip grupes, kurioms priskiriami bruožai visuomenėje laikomi netipiškais, o kartais – netgi netoleruotinais. Socialinei mažumai itin būdinga tai, kad jos socialinė raiška yra ribojama, todėl mažumos ir daugumos santykiai dažnai yra problematiški.

Lietuvos įstatymuose ir tarptautinės teisės dokumentuose dažnai vartojamas terminas “tautinė mažuma”. Tačiau daugelyje jų nėra pateikta tikslaus apibrėžimo. Visuotinai pripažinto termino “tautinė mažuma” ar “etninė mažuma” nėra (Lietuvos tautinės mažumos, 1998).

Europinėje tradicijoje su tautinės mažumos sąvoka siejami du dalykai: ryšys su gyvenamosios šalies teritorija ir šalies pilietybė. Vengrų sociologo Nikola Girosoli nuomone, reikėtų skirti dvi sąvokas: tautinė mažuma (mažuma su istorinėmis šaknimis) ir etninė (mažuma su aiškiai atpažįstama religine, kultūrine, kalbine tapatybe) mažuma (Lietuvos tautinės mažumos, 1998).

Pagal šiuo metu pripažintą Guy Heraud apibrėžimą, tautinė mažuma yra bendruomenė, gyvenanti kitos valstybės viduje kaip nominali valstybė, kurios nariai jaučiasi priklausantys tautai, kuri nėra tos valstybės pagrindinė tauta (Plasseraud, 2006.).

Kaip teigia M. Akehurst ir P. Malanczuck, mažuma yra grupė, kiekybiškai mažesnė nei likusioji valstybės gyventojų dalis, kurios nariai, būdami tos valstybės piliečiai, pasižymi etninėmis, religinėmis ar kalbinėmis ypatybėmis, besiskiriančiomis nuo likusios gyventojų dalies, ir kurios nariai rodo, nors ir netiesiogiai, solidarumo jausmą jų kultūrai, tradicijoms, religijai ar kalbos išsaugojimui (Akehurst, Malanczuck, 2000).

Pasak N.Girasoli (1995), tautinė mažuma gali būti apibūdinta pagal tam tikrus objektyvius ir subjektyvius požymius:

- 1) Objektyvūs požymiai – kalba, etninė grupė, religija, kultūra, grupės narių skaičius, kuris turi sudaryti mažesnę pusę šalies gyventojų, nedominuojanti pozicija, pilietybė;
- 2) Subjektyvūs požymiai – noras išsaugoti savo kultūrą, tradicijas, religiją ir kalbą arba, kitaip tariant, kolektyvinis noras išgyventi kaip grupei.

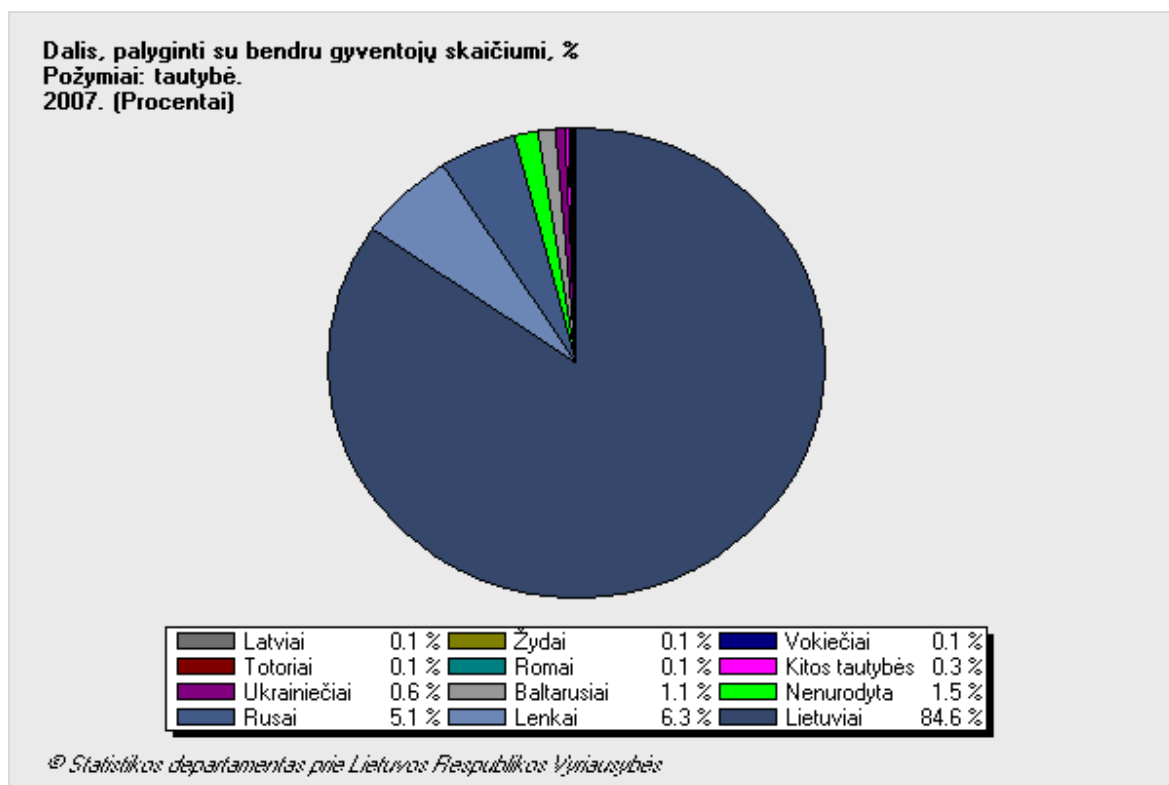
Susipažinus su Lietuvos Respublikos ir tarptautinių organizacijų dokumentų, ginančių mažumų teises, turiniu, galima pateikti tokį mažumos apibrėžimą: tautinė mažuma yra nevyraujančios tautybės valstybės piliečių bendrija, mažesnė už vyraujančios tautybės valstybės gyventojų dalį, kurios kalba, papročiai, kultūros bruožai skiriasi nuo gyventojų daugumos bruožų ir kurios nariai stengiasi išsaugoti savo tautos tradicijas, religiją, tarpusavio solidarumą bei

pilietines teises. Sąvoka tautinė mažuma atsirado tik atsiradus piliečio sąvokai: Vakarų Europoje – po Prancūzijos Didžiosios revoliucijos, Lietuvoje – atkūrus Lietuvos valstybę 1918 metais (Lietuvos tautinės mažumos, 1998).

Tautinių mažumų atsiradimas valstybėje yra susijęs su dviem galimais procesais:

- ✓ Tautinės mažumos gali būti istoriškai į didesnę valstybę įjungtos anksčiau savivaldžios ir teritoriškai koncentruotos tautinės grupės. Tokios mažumos dažnai siekia ir gauna įvairias autonomijos arba savivaldos teises, kurios užtikrina jų išlikimą;
- ✓ Tautinės mažumos gali atsirasti imigracijos keliu. Jos yra mažiau integralios ir retai gauna specifines teises iš daugumos vyriausybių (Tautinės mažumos [žiūrėta 2008-04-30]. Prieiga per internetą: <<http://lt.wikipedia.org/wiki/Ma%C5%BEuma>>).

Surašymo duomenys rodo, kad iš viso Lietuvoje 2007 m. gyveno 115 tautybių žmonės, tačiau iš jų tik 29 tautybių buvo 100 ir daugiau žmonių. Didžiausią gyventojų dalį sudarė lietuviai – 84,6proc. Lenkai sudarė 6,3 proc., rusai - 5,1 proc., baltarusiai – 1,1 proc. Tai didžiausios tautinės mažumos Lietuvoje. Kitų tautybių gyventojai sudarė mažiau nei 1 proc. (1 pav.). (Gyventojų sudėtis [žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>).

1 pav. Lietuvos Respublikos gyventojai pagal tautybę 2007 metais

Šaltinis: Gyventojų sudėtis [žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>

2001 m., 2007 m. gyventojų surašymo duomenys pagal tautybę

Tautybė	2001 metai		2007 metai	
	Iš viso (tūkst.)	Procentai	Iš viso (tūkst.)	Procentai
Iš viso gyventojų	3 484,0	100	3 384,9	100
Lietuvių	2 907,3	83,5	2 864,0	84,6
Lenkų	235,0	6,7	212,1	6,3
Rusų	219,8	6,3	173,3	5,1
Baltarusių	42,9	1,2	38,4	1,1
Ukrainiečių	22,5	0,7	21,2	0,6
Žydų	4,0	0,1	3,5	0,1
Latvių	3,0	0,1	2,6	0,1
Totorių	3,2	0,1	2,9	0,1
Vokiečių	3,2	0,1	3,5	0,1
Romų	2,6	0,1	2,8	0,1
Kitų tautybių	7,6	0,2	8,9	0,3

Šaltinis: Gyventojų sudėtis [žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>

Iš pateiktų duomenų 1 lentelėje matome, jog 2007 metais gyventojų Lietuvoje sumažėjo apie 100 tūkstančių. Tačiau padidėjo lietuvių gyventojų skaičius nuo 83,5 proc. iki 84,6 proc. Labiausiai sumažėjo rusų skaičius nuo 6,3 proc. iki 5,1 proc. Rusų skaičiaus mažėjimą daugiausia lėmė emigracija.

Tautinė gyventojų sudėtis Lietuvos apskrityse (2001 m. surašymo duomenys)

Tautybės, %						
Apskritys	Lietuviai	Lenkai	Rusai	Baltarusiai	Ukrainiečiai	Kitos tautybės
Iš viso	83,5	6,7	6,3	1,2	0,6	0,7
Alytaus	95,3	2,1	1,3	0,4	0,2	0,5
Kauno	93,9	0,5	3,7	0,3	0,4	0,5
Klaipėdos	84,2	0,3	11,4	1,0	1,3	0,9
Marijampolės	98,5	0,2	0,6	0,1	0,1	0,3

			Tautybės, %			
Apskritis	Lietuviai	Lenkai	Rusai	Baltarusiai	Ukrainiečiai	Kitos tautybės
Šiaulių	95,4	0,2	3,0	0,2	0,4	0,6
Tauragės	98,7	0,1	0,6	0,1	0,1	0,3
Telšių	97,4	0,1	1,5	0,2	0,2	0,3
Utenos	77,1	4,5	13,4	2,0	1,1	0,8
Vilniaus	54,9	25,4	11,6	3,6	1,1	1,2

Šaltinis: Kasatkina N., Leončikas T. (2003). Lietuvos etnininių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius

Kaip matome iš pateiktos lentelės tautiniu vienalytiškumu pasižymi 7 apskritys, kuriose lietuviai sudaro daugiau kaip 93 proc. gyventojų. Iš jų išsiskiria Marijampolės ir Tauragės apskritys, kur lietuviai sudaro daugiau kaip 98 proc.. Mažesnė lietuvių lyginamoji dalis Klaipėdos apskrityje – 84,2 proc., Utenos – 77,1 proc., o mažiausia Vilniaus – 54,9 proc.

Lietuviškiausias – Panevėžio miestas (95,7 proc. gyventojų lietuviai), toliau eina Kaunas ir Šiauliai. Juose lietuvių lyginamoji dalis beveik vienoda – atitinkamai 92,9 ir 92,8 proc.. Margiausia tautinė Vilniaus miesto gyventojų sudėtis: lietuviai čia sudaro 57,8 proc., lenkai – 18,7 proc., rusai – 14 proc.. Antras tautine sudėtimi margesnis Klaipėdos miestas, kuriame lietuviai sudaro 71,3 proc., rusai – 21,3 proc., maždaug po 2 proc. ukrainiečiai ir baltarusiai.

Išanalizavus Lietuvos tautinę sudėtį, galima teigti, jog Lietuvoje gausu įvairių tautybių gyventojų. Dauguma jų – lenkai, rusai, baltarusiai, ukrainiečiai. Valstybė privalo sudaryti sąlygas, kad tautinių mažumų atstovai galėtų plėtoti savo kultūrą, papročius, išlaikyti savo kalbą, tikėjimą. Tautinių mažumų teises gina atitinkami įstatymai ir institucijos.

1.2. TAUTINIŲ MAŽUMŲ TEISĖS

1.2.1. Tautinių mažumų teisių samprata

Žmogaus teisės gali būti suprantamos kaip asmens laisvės visuomenėje ir galimybės jas realizuoti. Vienas pagrindinių žmogaus teisių bruožų – jų visuotinumas, universalumas, nedalumas, jos yra viena kitą sąlygojančios, remiasi žmonių lygybės prieš įstatymus, lygiateisiškumo ir kitais principais. Žmogaus teisės pripažįstamos visiems asmenims nepriklausomai nuo jų individualių savybių.

Žmogaus teisių sąvoka labai susijusi su žmogaus orumo sąvoka. Žmogaus teisių doktrina yra grindžiama nuostata, kad visų žmonių orumas yra lygus, žmogaus teisių apsaugos tikslas – apginti žmogaus orumą. Šiuo požiūriu labai reikšminga visuomenės raidoje susiformavusi, Pasaulinėje konferencijoje žmogaus teisių klausimais Vienoje 1993 m. akcentuota nuostata, kad visos žmogaus teisės yra tarpusavyje susijusios, viena nuo kitos priklausomos ir nedalomos. Žmogaus teisės būtų galima apibrėžti kaip moralės, elgesio normas, visuomenines vertybes, kurių tikslas – apsaugoti žmogaus orumą.

Tautinių mažumų teisės yra traktuojamos kaip žmogaus teisės, pagal kurias yra sprendžiama, kiek valstybė yra demokratiška. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucija ir nėra laikoma ypač palankia tautinėms mažumoms, tačiau jų egzistavimui būtinos nuostatos joje yra įtvirtintos. Paminėta tai, kad Konstitucijoje nėra specialaus skirsnio, skirto tautinėms mažumoms.

Kiekviena tautinė mažuma turi savo mentalitetą, kultūrą, tradicijas. Būtent tai atskleidžia jų savitumą, tautinį identitetą. Todėl kultūrinės teisės (teisė į mokslą, teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime, teisė pasirinkti mokyklą ir religinį bei dorovinį auklėjimą ir kt.) palaipsniui yra realizuojamos ir kurias įgyvendinant reikalingi valstybės veiksmai ir išlaidos, yra būtinos siekiant šiuos bruožus išsaugoti ir puoselėti. Kultūrinių teisių paskirtis yra užtikrinti asmens orumą, integruoti asmenį į visuomenės gyvenimą, nes atsidūrę žemiau tam tikros kultūrinės ir socialinės gerovės, išsilavinimo ribos žmonės paprasčiausiai negali dalyvauti visuomenės gyvenime kaip piliečiai, juo labiau – kaip lygūs piliečiai (Rawls, 2002).

Aptariant kultūrinės teisės, pirmiausia išskiriamos švietimo, kultūros, kalbos vartojimo ir religijos teisės bei laisvės, kurių vieta žmogaus teisių ir laisvių kontekste yra ypač svarbi.

1.2.2. Švietimo teisė

Lietuvos tautinėms mažumoms, laikantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, tarptautinių dokumentų, įstatymų ir kitų teisės aktų, suteiktos plačios teisės švietimo srityje: teisė įgyti išsilavinimą, teisė mokytis gimtąja kalba ar mokytis gimtosios kalbos; teisė mokytis etnokultūros ir kt. (Tautinių mažumų teisės, 2005).

Šias teises dar prieš nepriklausomybės atkūrimą 1990 m. garantavo 1989 m. lapkričio 23 d. priimtas Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, kuris buvo pakeistas 1991 m. sausio 29 d. Šio įstatymo 2 straipsnyje yra teigiama, kad Lietuvos Respublika, atsižvelgdama į tautinių mažumų interesus, įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka garantuoja teisę į valstybės paramą ugdyti tautinę kultūrą ir švietimą; teisę mokytis gimtąja kalba, sudaryti sąlygas turėti ikimokyklinės įstaigas, pamokas ir bendrojo lavinimo mokyklą, taip pat grupes, fakultetus ir filialus aukštosiose mokyklose, rengiančiose auklėtojus, mokytojus ir kitus tautinių bendrijų poreikiams tenkinti¹⁴

reikalingus specialistus. Šio įstatymo 3 straipsnyje yra nustatyta, jog, priklausomai nuo poreikių ir galimybių, Lietuvos aukštosios ir specialiosios mokyklos pagal sutartis su valstybinėmis ir visuomeninėmis organizacijomis rengia specialistus tautinėms kultūrinėms reikmėms tenkinti, o prireikus Lietuvos Respublikos piliečiai gali būti siunčiami mokytis į kitas valstybes. Švietimo teisių požiūriu taip pat svarbi minėto įstatymo 7 straipsnio nuostata, kad tautinių mažumų visuomeninės ir kultūros organizacijos savo lėšomis gali steigti kultūros ir švietimo įstaigas. Šiame straipsnyje taip pat garantuojama valstybės parama organizacijoms ir įstaigoms, skirtoms piliečių kultūros ir švietimo poreikiams tenkinti.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir tarptautiniuose aktuose įtvirtintas nuostatas, deklaruojančias švietimo svarbą, detalizuoja ir plėtoja kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai: vieni iš jų garantuoja lygias visų asmenų teises, draudžia diskriminavimą, kiti, kurie laikomi politiškai svarbesniais, nustato ypatingas teises, garantijas ir valstybės įsipareigojimus, ne tik remia tautinio identiteto išsaugojimą, bet ir jį skatina.

Vienas iš tokių įstatymų yra Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (nauja įstatymo redakcija priimta 2003 m. birželio 17 d.). Šio įstatymo 5 straipsnyje, kuriame išdėstyti švietimo sistemos principai, įtvirtintas lygių galimybių principas – švietimo sistema yra socialiai teisinga, užtikrina asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują.

Pastaraisiais metais mokyklose lietuvių mokomąja kalba ėmė sparčiai gausėti nelietuvių tautybės moksleivių, tačiau mokyklos nėra pakankamai pasirengusios veikti padidėjusios etninės įvairovės sąlygomis. Tai reiškia, kad:

- daliai nelietuvių tautybės moksleivių mokyklose lietuvių mokomąja kalba gresia marginalizacija, dėl kurios prarandamas pradinis etninis tapatumas ir neįgyjama pakankamai įgūdžių ir (arba) visaverčio pripažinimo kitoje, daugumos, grupėje;
- kai kuriose švietimo įstaigose galima laukti ir tolesnio spaudimo mažumų (pavieniais atvejais ir lietuvių kaip mažumos) kultūrinės asimiliacijos linkme, nes iki šiol vyrauja mokomąją kalbą atitinkanti etninio tapatumo formavimo kryptis, t.y., mokyklose lietuvių mokomąja kalba ugdomi lietuviai, lenkų – lenkai ir t.t (LR etninės politikos koncepcija [žiūrėta 2009-02-21]. Prieiga per internetą:

< http://www.tmid.lt/images/source/attachments/tm_koncepcija.pdf>).

Vertinant realią padėtį tautinių mažumų švietimo srityje, pateiksiu kai kuriuos statistinius duomenis, susijusius su tautinių mažumų švietimu. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo

ministerijos duomenimis, 2007-2008 mokslo metų pradžioje Lietuvoje veikė 1448 bendrojo lavinimo mokyklos, iš jų 157 bendrojo lavinimo mokyklos tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis (Bendrojo lavinimo mokyklos [žiūrėta 2008-04-10]. Prieiga per internetą: <http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/svietimas/bendrojo-lavinimo-mokyklos/>).

3 lentelė

Bendrojo lavinimo mokyklų ir jų mokinių skirstymas pagal mokomąsias kalbas (Švietimo ir mokslo ministerijos duomenys)

Mokyklų tipai/mokomoji kalba	2004-2005 mokslo metai		2007-2008 mokslo metai	
	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius	Mokyklų skaičius	Mokinių skaičius
Mokyklos lietuvių mokomąja kalba	1 348	481 210	1272	448 718
Mokyklos rusų mokomąja kalba	54	22 880	41	15978
Mokyklos lenkų mokomąja kalba	64	13 231	62	11338
Mokyklos baltarusių mokomąja kalba	1	138	1	134
Mokyklos lietuvių - rusų mokomosiomis kalbomis	16	5 498 (iš jų 3 637 lietuviai, 1 861 rusai)	19	2 698 (mokosi rusų kalba)
Mokyklos lietuvių - lenkų mokomosiomis kalbomis	13	3 243 (iš jų 2 397 lietuviai, 846 lenkai)	16	1 035 (mokosi lenkų kalba)
Mokyklos rusų - lenkų mokomosiomis kalbomis	17	6 466 (iš jų 2 122 rusai, 4 344 lenkai)	12	1386 (mokosi rusų kalba) 3019 (mokosi lenkų kalba)
Mokyklos lietuvių - rusų - lenkų mokomosiomis kalbomis	6	2 919 (iš jų 1 670 lietuvių, 163 rusai, 1 086 lenkai)	6	222 (mokosi rusų kalba) 764 (mokosi lenkų kalba)
Mokyklos žydų mokomąja kalba	1	240	1	266
Mokyklos vokiečių mokomąja kalba	1	500	1	540

Šaltinis: Bendrojo lavinimo mokyklos [žiūrėta 2008-04-10]. Prieiga per internetą: <http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/svietimas/bendrojo-lavinimo-mokyklos/>.

Pažvelgus į 3 lentelės duomenis, matome, jog 2007 metais lyginant su 2005 metais sumažėjo mokyklų, kuriose buvo mokoma rusų ir lenkų kalbomis. Sumažėjus mokyklų skaičiui, sumažėjo ir mokinių skaičius, kurie mokėsi šiomis kalbomis. Tačiau padaugėjo mokyklų, kuriose mokoma lietuvių-rusų, lietuvių- lenkų kalbomis.

Pastebima, kad susidarė paradoksali situacija: laikotarpiu, kai Lietuvoje išsigalėjo rimta teisinė tautinių mažumų švietimo bazė, kai demokratėjančioje visuomenėje tautinės mažumos gali laisvai reikšti savo poreikius ir tenkinti juos, mažėja tautinių mažumų mokyklų ir mokinių skaičius, nors per tą laikotarpį, be jau veikusių rusų ir lenkų mokyklų, išikūrė ir po vieną baltarusių, žydų, vokiečių mokyklą, atsirado sekmadieninių mokyklų.

Svarbus pastarojo laikotarpio tautinių mažumų švietimo bruožas – tautinių mažumų mokyklose vyksta ryškūs kiekybiniai ir kokybiniai pokyčiai, t. y. tolygiai mažėja rusiškų mokyklų ir mokinių skaičius, kai kurie dalykai nelietuviškose mokyklose pradedami dėstyti lietuviškai, nuo pirmosios klasės pradedama dėstyti lietuvių kalba, kai kuriose mokyklose įvestas sustiprintas lietuvių kalbos dėstymas, mokomasi iš lietuvių mokykloms skirtų vadovėlių, naudojami lietuviški pratybų sąsiuviniai ir pan. Kitas bruožas yra tas, kad po 1990 m., vis labiau išgalint Lietuvos valstybingumui ir kylant valstybinės lietuvių kalbos statusui, lietuviškose mokyklose pradėjo mokytis nemažai nelietuvių tautybės mokinių, todėl lietuviška mokykla, tradiciškai buvusi tautiškai beveik homogeniška, susiduria su specifinėmis problemomis.

Visas šalyje veikiančias tautinių mažumų mokyklas galima suskirstyti į tris grupes (Tautinių mažumų teisės, 2005). Tai:

- Mokyklos rusų ir lenkų mokomąja kalba. Šios mokyklos veikia Lietuvoje daugiau kaip penkiasdešimt metų ir jose beveik visi dalykai dėstomi gimtąja kalba;
- Žydų, baltarusių ir vokiečių mokyklos įsteigtos po 1990 metų. Šiose mokyklose tik dalis dalykų mokoma gimtąja kalba;
- Mokyklos, kuriose mokoma lietuvių-rusų, lietuvių-lenkų, rusų-lenkų ir lietuvių-rusų-lenkų kalbomis.

Lietuvos Respublikos įstatymai garantuoja šalyje gyvenančioms tautinėms mažumoms steigti bei turėti šeštadienines/sekmadienines mokyklas ir kitas vaikų neformaliojo švietimo veiklas. Dabartiniu metu Lietuvoje veikia 44 šeštadieninės/sekmadieninės mokyklos: 3 armėnų, 3 baltarusių, 3 čečėnų, 1 estų, 1 graikų, 1 karaimų, 2 latvių, 12 lenkų, 1 rumunų, 5 rusų, 4 totorių, 3 ukrainiečių, 1 uzbekų, 4 vokiečių ir 3 žydų. Šiose sekmadieninėse mokyklose mokosi apie 900 mokinių.

Specifiniai tautinės mažumos bendruomenės mokinių ir jų tėvų (globėjų, rūpintojų) poreikiai lemia savitą mokyklos paskirtį:

- palaikyti darnų ir solidarų bendruomenės gyvenimą;

- mokytis gimtosios kalbos ir bendrauti gimtąja kalba;
- geriau suprasti ir išsaugoti kultūros paveldą;
- formuojant vertybines nuostatas, tautinę ir kultūrinę savimonę, laiduoti asmens tautinį tapatumą;
- sudaryti sąlygas mokiniui puoselėti tautos kultūrą, tradicijas, religiją;
- skatinti mokinio individualybės sklaidą ir kūrybinę raišką (LR Švietimo ir mokslo ministro ir Tautinių mažumų išėivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus dėl šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos sampratos, priimtas 2004 m. rugsėjo 20 d. Nr. ISAK-1463/V-65).

Lietuvoje visų pakopų tautinių mažumų bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo procesas organizuojamas remiantis bendraisiais Lietuvos švietimo principais. Šiose mokyklose dėstoma tautinių mažumų gimtąja kalba, tokiu būdu sudarant galimybę vaikams ir jaunimui įgyti savąja tautine kultūra pagrįstą bendrąjį išsilavinimą. Mokyklose pedadama vaikams ir jaunimui integruotis į Lietuvos kultūrą, visuomenės gyvenimą.

1.2.3. Religijos laisvė

Tautinėms mažumoms Lietuvos Respublikoje suteikiamos tokios religijos laisvės: tikėjimo ir sąžinės laisvė, teisė mokytis tikybos, religinių bendruomenių ir bendrijų teisė egzistuoti, teisė kurti religines organizacijas, atlikinėti religines apeigas gimtąja kalba.

Šias teises visų pirma garantuoja Konstitucijos 26 straipsnis, kurio 1 dalyje yra įtvirtinta minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 13 d. nutarime pabrėžė, kad ši laisvė užtikrina galimybę įvairių pažiūrų žmonėms gyventi atviroje, teisingoje ir darnioje pilietinėje visuomenėje. Ši laisvė – ne tik savaiminė demokratijos vertybė, bet ir svarbi garantija, kad bus visavertiškai įgyvendinamos kitos žmogaus konstitucinės teisės ir laisvės.

Konstitucijos 26 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo.

O Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalis draudžia žmogaus teises varžyti ir teikti jam privilegijų, be kita ko, jo tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Šiame straipsnyje formuluojama labai svarbi žmogaus teisė, kuri gali būti traktuojama ir kaip principas, – lygiateisiškumas.

Pagal Konstitucijos 43 straipsnio 2 dalį valstybė Lietuvoje pripažįsta tradicines bažnyčias ir kitas religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje

ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. Šiame straipsnyje yra nustatytas išskirtinis tradicinių bažnyčių ir religinių organizacijų pripažinimas, t. y. diferencijuotas religijų ir kultūrų traktavimas valstybėje, o tai lemia pačių religijų ir kultūrų, kaip nacionalinio paveldo, skirtumai. Kosmopolitiškas siekis suniveliuoti religijas ir kultūras, primetant tautoms jų autentiškumą naikinančius įstatymus, reikštų religijų, kultūrų ir pačių tautų nuvertinimą, jų savitumo negerbimą. Šio straipsnio nuostata yra glaudžiai susijusi su minėtu Konstitucijos 29 straipsniu, jie vienas kitą papildo. Tokiu būdu kiekvienam piliečiui užtikrinama religinės ir kultūrinės saviraiškos laisvė, kartu gerbiamos ir globojamos tos religijos, kurios teikė Lietuvos visuomenei egzistencinį įprasminimą ir sukūrė esminę istorinio, dvasinio, socialinio ir kultūrinio paveldo dalį.

Tautinių mažumų įstatymo 2 straipsnyje įtvirtinta, jog Lietuvos Respublika, atsižvelgdama į tautinių mažumų interesus, įstatymų nustatyta tvarka ir pagrindais garantuoja teisę išpažinti bet kurią religiją ar neišpažinti jokios, atlikinėti gimtąją kalbą religines apeigas bei nacionalinius ritualus. Šiuo metu Lietuvoje religinės apeigos atliekamos lietuvių, rusų, lenkų, baltarusių, ukrainiečių, latvių, vokiečių, hebrajų, armėnų, rumunų ir kitomis kalbomis.

Tautinėms mažumoms religijos laisves garantuoja ir tarptautiniai dokumentai. Štai Tautinių mažumų apsaugos konvencijos 8 straipsnyje yra įtvirtinta, jog šalys išsipareigoja pripažinti kiekvieno tautinei mažumai priklausančio asmens teisę išpažinti savo religiją, turėti įsitikinimus, steigti religines institucijas, organizacijas ir asociacijas.

Be to, tarpvalstybinėse sutartyse, kurias Lietuvos Respublika yra sudariusi ir ratifikavusi, religijos laisvės taip pat yra užtikrinamos. Sutarties tarp Rusijos Tarybų Federacijos Socialistinės Respublikos ir Lietuvos Respublikos „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“ 5 straipsnyje yra nustatyta, kad kiekviena šalis garantuoja etninėms, religinėms ir kultūrinėms mažumoms priklausančių asmenų teisę išpažinti savo religiją ir atlikti jos apeigas.

Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties „Dėl draugystės ir bendradarbiavimo“ 6 straipsnyje yra įtvirtinta, kad asmenys, priklausantys ukrainiečių tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, taip pat asmenys, priklausantys lietuvių tautinei mažumai Ukrainoje turi teisę laisvai reikšti, saugoti ir plėtoti savo religinį tapatumą.

Analogiškos nuostatos yra įtvirtintos ir Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutarties „Dėl draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo“ 13 straipsnio 2 dalyje bei Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutarties „Dėl geros kaimynystės ir bendradarbiavimo“ 10 straipsnio 2 dalyje.

2007 metais Lietuvoje veikė 131 tautinių mažumų religinė bendruomenė (žr. 4 lentelę).

Lietuvoje veikiančios tautinių mažumų religinių bendruomenių skaičius

Religinė bendruomenė	2001 m.	2007 m.
Stačiatikiai (daugiausiai rusai)	46	51
Sentikiai (daugiausiai rusai)	27	58
Musulmonai sunitai (daugiausiai totoriai)	5	7
Judėjai (žydai)	3	8
Graikų apeigų katalikai (daugiausiai ukrainiečiai)	4	2
Karaimai	1	1
Armėnų Apaštališkoji Bažnyčia (daugiausiai armėnai)	–	2
Rumunų ortodoksų bažnyčia (rumunai)	–	1
Ukrainos autokefalinė stačiatikių bažnyčia (ukrainiečiai)	–	1

Šaltinis: Religinės bendruomenės [žiūrėta 2008-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/nuorodos/religines-bendruomenes/>.

Tautinėms mažumoms suteikiama teisė išpažinti bet kurią religiją ar neišpažinti jokios, atlikinėti gimtąją kalbą religines apeigas bei nacionalinius ritualus yra glaudžiai susijusi su kitomis teisėmis ir laisvėmis, taip pat su objektyviais visuomenės raidos procesais, piliečių, priklausančių tautinėms bendrijoms, integravimusi į šalies ekonominį, socialinį ir kultūrinį gyvenimą. Svarbu, kad tautinių mažumų integravimasis netaptų asimiliacijos procesu, bet atsiskleistų kaip kultūrų įvairovė abipusio pakantumo atmosferoje.

1.2.4. Kalbos vartojimo laisvė

Sisteminė tautinių mažumų apsaugos konvencija numato, kad kiekvienas tautinei mažumai priklausantis asmuo turi teisę laisvai ir be jokių trukdymų vartoti savo mažumos kalbą, ir įpareigoja valstybes, kad jos sudarytų sąlygas, kiek tai įmanoma, tiems asmenims ir administracinei valdžiai vartoti mažumos kalbą.

Lietuvoje tautinių mažumų kalbų vartojimą įvairiose valstybinio ir visuomeninio gyvenimo srityse garantuoja Konstitucija ir įstatymai. Remiantis šiais įstatymais, valstybinė kalba yra lietuvių kalba. Tačiau, kaip pažymėta Tautinių mažumų įstatyme, administraciniuose – teritoriniuose vienetuose, kur kompaktiškai gyvena kuri nors tautinė mažuma, vietos įstaigose ir organizacijose greta valstybinės kalbos vartojama tos tautos mažumos kalba. Tautinės mažumos kalba įstatymo vadinama vietine kalba. Tad atitinkamų administracinių – teritorinių vienetų įstaigų ir organizacijų susirašinėjimas su centriniais organais turi vykti valstybine kalba. Tačiau asmenys, priklausantys₂₀

tautinei mažumai, dėl to nepatiria nepatogumų. Prireikus šių asmenų dokumentai verčiami į lietuvių kalbą arba jiems garantuojama teisė dalyvauti tardyme ir teismuose per vertėją valstybės sąskaita. (Motūzas R. Tautinių mažumų teisių užtikrinimas Lietuvoje, vykdam Europos Tarybos Konvencijų reikalavimus [žiūrėta 2008-04-19]. Prieiga per internetą: www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20narystei%205/Motuzas.doc).

Kaip jau minėta, privalomo valstybinės kalbos vartojimo sritis – viešasis Lietuvos gyvenimas. Visuomeninių santykių sritis, kuriose turi būti vartojama valstybinė kalba, plėtoja ir detalizuoja įvairūs teisės aktai. Visų tautybių Lietuvos Respublikos gyventojų pareiga laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, gerbti valstybinę kalbą, kultūrą, tradicijas ir papročius. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikoje ne tik keliamas lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime reikalavimas, bet ir suteikiama galimybė ją išmokti. Tai garantuoja Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 30 straipsnio 1 dalis (LR Konstitucija, Valstybės žinios 1992, Nr. 33-1014).

Gimtosios kalbos vartojimą Lietuvos Respublikos tautinėms mažumoms garantuoja Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo 2 straipsnis, kuriame nustatyta, jog Lietuvos Respublika, atsižvelgdama į tautinių mažumų interesus, garantuoja teisę mokytis gimtąja kalba, teisę į spaudą ir informaciją gimtąja kalba, teisę atlikinėti gimtąja kalba religines apeigas. (Tautinių mažumų teisės, 2005).

Remiantis svarbiausiomis Sisteminės tautinių mažumų apsaugos konvencijos ir Europos regionų, arba mažumų, kalbų chartijos nuostatomis, šalyje siekiama, kad tautinės mažumos galėtų naudotis žiniasklaidos priemonėmis savo gimtąja kalba. Lietuvoje leidžiami 57 periodiniai leidiniai tautinių mažumų kalbomis: 43 periodiniai leidiniai leidžiami rusų kalba, Vokiečių tautinė bendrija leidžia 4 periodinius leidinius. Lietuvos totoriai, graikai savo laikraščius leidžia lietuvių arba rusų kalba su gimtosios kalbos priedais. Nuo 1989 m. lietuvių, žydų, rusų, anglų kalbomis leidžiamame laikraštyje „Lietuvos Jeruzalė“ atsispindi Lietuvos žydų bendruomenės gyvenimas (Motūzas R. Tautinių mažumų teisių užtikrinimas Lietuvoje, vykdam Europos Tarybos Konvencijų reikalavimus [žiūrėta 2008-04-19]. Prieiga per internetą: www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20narystei%205/Motuzas.doc).

1.2.5. Teisė į kultūrą

Nemažą Lietuvos kultūros paveldo dalį sudaro visų jos tautinių bendrijų kultūros paveldas. Lietuvos, kaip daugiatautės valstybės, kultūrai jau nuo seno būdingas įvairių etninių grupių kultūrinis ir religinis savitumas. Po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m.

tautinės politikos kryptis Lietuvoje apibūdinama kaip „oficialaus“ pliuralizmo atmaina, kai siekiama apsaugoti tautinių mažumų teises ir garantuoti jų savitumo išlaikymą. Kultūros srityje tai turėtų pasireikšti tuo, kad požiūris į Lietuvos istoriją bei jos kultūros paveldą skatintų pagarbą kultūrų įvairovei, stiprintų Lietuvos žmonių ir etninių grupių tarpusavio supratimą, pasitikėjimą ir nenutrūkstamą kultūrinį dialogą.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius. Piliečių tautinės bendrijos, kurioms valstybė teikia paramą, savo tautinės kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai. 2001 m. LR Vyriausybė patvirtino Lietuvos kultūros politikos nuostatas. Nuostatose atkreiptas dėmesys į tai, kad Lietuvoje gyvenančios tautinės mažumos savo tradicijomis, kultūros paveldu, papročiais, gyvenimo būdu turtina krašto kultūrą. Remdama tautinių mažumų kultūrą valstybė siekia įtvirtinti kitų tautų Lietuvos piliečių kultūros teises, sudaryti jiems sąlygas dalyvauti šalies kultūriniame gyvenime, puoselėti etninės kultūros tradicijas ir paveldą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, siekdama apibrėžti kultūros politikos tikslus, principus ir uždavinius bei jų įgyvendinimo būdus, 2001 m. gegužės 14 d. nutarimu Nr.542 pritarė Lietuvos kultūros politikos nuostatomis. Valstybė, remdama tautinių mažumų kultūrą, siekia (Petrauskas A. Kultūrinė integracija - tautiškumo puoselėjimas ir tautinio identiteto išsaugojimas [žiūrėta 2008-02-20]. Prieiga per internetą: www.lssa.smm.lt/docs/kulturine_integracija.doc) :

- **įtvirtinti** kitų tautų Lietuvos piliečių kultūros teises,
- **sudaryti** sąlygas įsijungti į šalies gyvenimą,
- **puoselėti** jų kultūros tradicijas ir paveldą.

Lietuvos kultūros politikos nuostatose pažymėta, kad Lietuvos kultūra formuoja ir atskleidžia skirtingų visuomenės grupių, tautinių bendrijų dvasines ir medžiagines vertybes ir padeda plėtoti ir ugdyti demokratinę, laisvą, atvirą visuomenę. Lietuvoje garantuojamos ir ginamos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, taip pat ir kultūros teisės.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, bendradarbiaudamas su šalies ir kitų valstybių institucijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis, siekia formuoti tautinių santykių darnumo politiką. Departamentas, įgyvendindamas šią politiką, analizuoja tautinių santykių raidą Lietuvoje, apibendrina medžiagą apie tautinių mažumų būklę, tiria jų poreikius, organizuoja ir koordinuoja mokslinius, sociologinius, demografinius, infrastruktūrinius ir kitokius tyrimus tautinių santykių klausimais, taip pat viešosios nuomonės apklausas, informuoja

visuomenę apie valstybės tautinių mažumų politikos prioritetus, jų kultūrinę ir visuomeninę veiklą. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas rūpinasi tautinių mažumų nacionalinių, socialinių, kultūrinių ir kitokių poreikių tenkinimu, tautinio identiteto išsaugojimu, siekia, kad jos sėkmingai galėtų integruotis į visuomeninį, politinį ir kultūrinį Lietuvos gyvenimą.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. Vilniuje įsteigė Tautinių bendrijų namus (TBN), skirtus tautinių bendrijų kultūrinei ir švietėjiškai veiklai. Juose įsikūrusios įvairios Lietuvos tautinių bendrijų organizacijos, yra konferencijų bei posėdžių salės. Tautinių bendrijų namai, vystydami savo veiklą, pagrindinį dėmesį skiria Lietuvos tautinių mažumų tapatumo puoselėjimui, skatina ir remia tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomeninį gyvenimą procesus (Tautinių bendrijų namai [žiūrėta 2008-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www.tbn.lt/lt/?id=1>).

1992 m. gegužės 4 d. įsigaliojusios Sutarties tarp Rusijos Federacijos Socialistinės Respublikos ir Lietuvos Respublikos „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“ 5 straipsnyje nustatyta, jog kiekviena šalis garantuoja etninėms, religinėms ir kalbinėms mažumoms priklausančių asmenų teisę kartu su kitais tos pačios grupės nariais arba oficialiai užregistruotais bendruomenės nariais naudotis savo kultūra, išpažinti savo religiją ir atlikti jos apeigas, taip pat vartoti gimtąją kalbą.

Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties, įsigaliojusios 1994 m. lapkričio 26 d., 3 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog asmenys, priklausantys lietuvių tautinei mažumai Lenkijos Respublikoje, taip pat asmenys, priklausantys lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, turi teisę laisvai reikšti, saugoti ir plėtoti savo tautinį, kultūrinį, kalbinį bei religinį tapatumą be jokios diskriminacijos ir visiškos lygybės prieš įstatymus sąlygomis.

Panaši nuostata įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutarties „Dėl geros kaimynystės ir bendradarbiavimo“, įsigaliojusios 1996 m. balandžio 26 d., 10 straipsnio 2 dalyje: asmenys, priklausantys lietuvių tautinei mažumai Baltarusijos Respublikoje, taip pat asmenys, priklausantys baltarusių tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, turi teisę puoselėti, saugoti ir plėtoti savo tautinį, kultūrinį, kalbinį bei religinį savitumą be jokios diskriminacijos ir remdamosi lygybės prieš įstatymą sąlygomis.

Lietuvos Respublikos piliečių tautinės bendrijos, remdamosi minėtais teisės aktais, turi teisę ir realią galimybę dalyvauti Lietuvos visuomenės kultūriniame gyvenime, kurti meną ir mokslą, jais naudotis, saugoti savo kultūros paveldą ir tradicijas, turėti savas visuomenės informavimo ir kitas ryšių priemones.

1.3. Tautinių mažumų diskriminavimas

1.3.1. Nepakantumas žiniasklaidoje

Labai svarbus žiniasklaidos kaip tarpininko vaidmuo, kuris suteikia informacijos apie įvairias etnines grupes, su jomis tiesiogiai nesusiduriant kasdieninėje veikloje. Informacija apie asmens etninę kilmę, odos spalvą, religiją, lytį ar kitas charakteristikas, pateikta tam tikrame socialiniame kontekste, gali lemti išankstinius vertinimus, nusistatymus bei etninius santykius (Beresnevičiūtė, Frėjūtė-Rakauskienė, 2006).

Viešosios informacijos rengėjai, platintojai, žurnalistai savo veikloje privalo vadovautis lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principais, padėti plėtoti demokratiją, skatinti visuomenės atvirumą ir pilietiškumą. Tai pagrindiniai visuomenės informavimo principai. Todėl bet koks bandymas sumenkinti asmenį, priklausantį kitai tautai, ar tokių asmenų grupę iš tiesų griauja šiuos principus.

Marginalizuotos mažumos, socialinis užribis, tam tikrų grėsmių vaizdavimas yra žiniasklaidai dėkingos temos, galinčios staiga pritraukti visuomenės dėmesį ir padidinti leidinių reitingus. Pateikiant naujienas apie etnines grupes, jos dažnai pristatomos akcentuojant skirtumus ir nurodant jų kitoniškumą bei nukrypimą nuo bendrų vertybių ir normų (Downing, Husband, 2005). Kiekvienas klausimas patekęs į žiniasklaidos akiratį, yra padidinamas ir sustiprinamas. Taip vienos ar kitos etninės kilmės ar rasės žmonės tampa labiau matomi nei kiti. Būtent nedidelių, visuomenėje lengvai atskiriamų grupių nariai dažniausiai tampa nepakantumo taikiniu ar rasinės diskriminacijos aukomis.

Etninių tyrimų centras atliko etninės tematikos spaudoje stebėseną. Analizuojant 2005 metų duomenų masyvą ir siekiant atlikti kokybinę spaudos pranešimų apie etnines grupes turinio analizę, iš dalies remtasi Maskvos Helsinkio grupės, atlikusios tyrimą apie nacionalizmą, rasizmą ir ksenofobiją Rusijos žiniasklaidos priemonėse, taikytu tyrimo instrumentu, pagal kurį tyrimo autoriai išskyrė devyniolika etninio nepakantumo spaudoje raiškos formų. Tai (Beresnevičiūtė, Frėjūtė-Rakauskienė, 2006):

- tiesioginiai kvietimai smurtauti;
- tiesioginiai kvietimai diskriminuoti;
- kvietimai smurtauti bendrais lozungais;
- kvietimai diskriminuoti bendrais lozungais;
- paslėpti kvietimai smurtauti ir diskriminuoti bendrais lozungais;
- negatyvus mažumos grupės vaizdinio kūrimas;
- istorinių smurto ir diskriminacijos atvejų pateisinimas;

- visuotinai pripažintų istorinių diskriminacijos ir smurto atvejų kvestionavimas;
- teiginiai apie tam tikros etninės grupės arba kultūros atstovų nepilnavertiškumą;
- tam tikrų etninių grupių istorinių nusikaltimų minėjimas ir prikaišiojimas;
- tam tikros etninės arba religinės grupės įvardijimas kriminaline;
- tvirtinimai apie apie tam tikros etninės ar religinės grupės moralinių normų trūkumą arba jų nesilaikymą;
- minėjimas siekiant diskredituoti dėl etninių arba religinių grupių ryšių su valstybės arba užsienio politinėmis ir valstybinėmis struktūromis;
- samprotavimai apie neproporcingą vienos ar kitos grupės materialinę gerovę, atstovavimą valdžios institucijose, spaudoje ir pan.;
- kaltinimai dėl neigiamos įtakos visuomenei, valstybei;
- kvietimai neleisti įsitvirtinti tam tikrai religinei, etninei grupei tam tikrame mieste ar regione;
- etninės arba religinės grupės minėjimas žeminančiame kontekste (dažniausiai straipsnio ar žinutės pavadinimuose)
- citavimas nepateikiant komentaro, atitinkančio pasisakymus ir tekstus.

Žurnalistų ir leidėjų, etikos kodeksas turi tik vieną punktą, kuriame tiesiogiai minimos ir etninės mažumos: „*žurnalistas negali žeminti ar šaipytis iš žmogaus pavardės, rasės, tautybės, jo religinių įsitikinimų, amžiaus, lyties ar fizinių trūkumų net tada, kai tas žmogus yra nusikaltęs*”. Reikia pastebėti, jog šios nuostatos internetinės žiniasklaidos pranešimuose yra laikomasi - tyrimo duomenų, masyve nerasta nei vieno atvirai diskriminacinio ar rasistinio pranešimo. Aiškiai išreiškiamą nepakantumą galime identifikuoti tik portalo pranešimų komentaruose. Daugiau kaip pusė internete publikuojamų straipsnių – naujienų agentūrų pranešimai. Itin svarbu objektyviai informacijai – žurnalistų bei tautinių bendrijų kontaktai, abipusis interesas, kad informacija būtų kuo teisingesnė ir įvairiapusiškesnė.

Teoriškai interneto erdvėje pagrindinis dėmesys skiriamas kuo objektyvesniam faktų pateikimui, pranešimais siekiama užtikrinti netendencingą bei etiškai korektišką informaciją, suteikti priėjimą prie pirminių informacijos šaltinių (Diliūnaitė, 2009).

Lietuvos žiniasklaida reprezentuoja stereotipinius etninių mažumų vaizdinius, išryškina socialinę distanciją tarp atskirų etninių grupių. Tačiau komentarų analizė leidžia kalbėti jau ne tik apie subtilias nepakantumo formas. Didžioji dalis apie komentarus internete rašiusių autorių atkreipia dėmesį į ten vešinę neapykantos, netolerancijos kultūrą. Kaip pastebi Virginijus Savukynas, diskusijų internete, kuriose tinklažmogiai išdėstyti racionalius argumentus, mandagiai

pasikeistų nuomonėmis, yra labai mažai. Daug daugiau galima surasti nemotyvuotų emocijų iškvėpų ir straipsnių autorių įžeidinėjimų.

Etninis nepakantumas egzistuoja. Ir komentarai, kad ir kokie nepatrauklūs, pikti ir kupini neapykantos būti, atskleidžia būtent šią „neparadinę“ reiškinių pusę. Jei remdamiesi teisine baze galime tvirtinti, jog tolerancijos bei pakantumo etninėms mažumoms apsauga yra prioritetinga valstybės politikos srityje, praktika rodo ką kita. Tolerancija, kaip skirtumų įsisąmoninimas ir jų pripažinimas, internetinėje erdvėje vis dar yra tik siekiamybė (Diliūnaitė L. Komentarai internete: etninio nepakantumo apraiškos).

1.3.2. Tautinių mažumų švietimo problemos

Valstybė pripažįsta ir remia tautinių mažumų pastangas išlaikyti kalbą, religiją, stiprinti savitą etninį tapatumą. Lietuvos Respublikos įstatymai garantuoja šalyje gyvenančioms tautinėms mažumoms steigti bei turėti šeštadienines/sekmadienines mokyklas ir kitas vaikų neformaliojo švietimo veiklas. Pastaraisiais metais bendrojo lavinimo mokyklose lietuvių mokomąją kalbą ėmė sparčiau gausėti skirtingų tautybių moksleivių. Šios mokyklos ne visada yra pakankamai pasirengusios veikti padidėjusios etninės įvairovės sąlygomis ir atliepti visuomenės edukacinių poreikių įvairovę, realiai įgyvendinti tėvų ir vaikų teisę rinktis ugdymą, atitinkantį jų vertybes, pasaulėžiūrą, religinius įsitikinimus. Dėl to didėja šeštadieninių/sekmadieninių mokyklų steigimo poreikis. Tokios neformalaus švietimo įstaigos atlieka svarbias funkcijas, tenkinant etninių bendruomenių poreikius, išsaugojant tapatumą, ugdant vaikų ir jaunimo saviraiškos ypatumus bei padedant integruotis į pilietinę visuomenę.

Tautinių mažumų ugdymosi poreikiai yra dvejopi: bendrieji ir specifiniai. Bendrieji ugdymosi poreikiai yra universalūs, jie nepriklauso nuo socialinės kilmės ar tautiškumo. Šie poreikiai tenkinami siekiant sudaryti moksleiviams lygias mokymosi sąlygas ir užtikrinti pakankamą ugdymo kokybę. Specifiniai tautinių mažumų poreikiai yra susiję su gimtosios bei valstybinės kalbos mokymosi ir tautine kultūra. Tautinių mažumų ugdymosi poreikių tenkinimo galimybes apibrėžia „Tautinių mažumų švietimo nuostatos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. sausio 16 d. įsakymu Nr. 56.

Kultūriniai skirtumai, švietimo politikos orientacija į kultūrinius tautų, regionų, socialinių sluoksnių, visuomenės nereikšmingų grupių skirtumus, daugiakultūriškumui skirtos programos rodo, ar švietimo sistemos konceptualusis bei teisinis pagrindimas orientuotas į realiai susiklosčiusią šalies daugiakultūrę sanklodą. Galimybė mokytis gimtosios kalbos ir mokytis gimtąja kalba rodo, ar

švietimo sistema padeda formuoti, išsaugoti bei puoselėti asmens tautinį identitetą, perimti tautinės kultūros pagrindus, puoselėti tautinę savimonę bei jos saviraišką. Ugdymo įstaigų skirtingomis mokomosiomis kalbomis įvairovė ir skaičius rodo tautinių mažumų nusiteikimą išsaugoti tradiciškai susiklosčiusią sistemą (Tautinių mažumų ugdymosi poreikių tenkinimas [žiūrėta 2008-11-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.lt/puslapis/svietimas/tautmaz.pdf>>).

Moksleivių, priklausančių tautinėms mažumoms, švietimo poreikių įvairovė santykinai didesnė nei lietuvių moksleivių. Kiekvieno tokio moksleivio edukaciniai poreikiai gali būti labai individualūs. Jiems įtakos turi tokie faktoriai, kaip tėvų norai ir šeimos tradicijos, kultūrinė aplinka, edukacinis patyrimas, asmeninio identiškumo (taip pat tautinio) pasirinkimas, asmeniniai siekiai ir galimybės. Tai apsunkina tautinių mažumų švietimą. Jį sudėtingiau ir brangiau organizuoti. Neretai specializuotos tautinių mažumų mokyklos moksleivių skaičiumi yra mažesnės, jose mažesnės klasės. Norint geriau patenkinti tautinių mažumų moksleivių edukacinių poreikių įvairovę, reikia lanksčiau organizuoti jų ugdymą. Ypač svarbu iš esmės patobulinti lietuvių kalbos mokymą.

Būdingas pavyzdys, kokių padarinių gali sukelti nepakankamas tautinių mažumų moksleivių švietimo poreikių tenkinimas, yra sparčiai didėjantis moksleivių iš nelietuviškos kalbinės aplinkos skaičius Rytų Lietuvos mokyklose lietuvių mokomąja kalba. Tėvų norai patys geriausi – jie nori, kad vaikai gerai išmoktų valstybinę kalbą ir sėkmingai integruotųsi į Lietuvos visuomenę. Tačiau realūs rezultatai gali būti ir priešingi, nes mokyklos lietuvių mokomąja kalba vis dar nėra pakankamai pasirengę priimti moksleivių, visai nemokančių arba prastai mokančių lietuvių kalbą. Nuo tokios praktikos gali nukentėti visi moksleiviai, nes mokytojai priversti daug laiko skirti patiriantiems kalbinių sunkumų. Mokyklos lietuvių mokomąja kalba taip pat turi sparčiai persitvarkyti ir pasirengti mokyti moksleivius ne tik iš lietuviškos kalbinės aplinkos, bet ir iš mišrių bei nelietuviškai kalbančių šeimų (Tautinių mažumų ugdymosi poreikių tenkinimas [žiūrėta 2008-11-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.lt/puslapis/svietimas/tautmaz.pdf>>).

Daugelį tautinių mažumų švietimo problemų padeda išspręsti dvikalbis mokymas. Jis visuomenės interesus švietimo srityje leidžia suderinti su tautinių mažumų švietimo poreikiais. Dvikalbio mokymo formos gali būti labai įvairios, priklausomai nuo mokymo tikslų ir aplinkybių. Tėvams ir moksleiviams pageidaujant, gali būti mokoma dviem kalbomis, labiau pabrėžiant arba gimtąją, arba valstybinę kalbą. Kitas atvejis, norint patenkinti visą tautinių mažumų moksleivių kalbinio ugdymosi poreikių spektrą, galima nuo mokymo gimtąja kalba palaipsniui pereiti prie visų dalykų (išskyrus gimtąją kalbą) mokymo valstybine kalba arba mokyklose lietuvių mokomąja kalba moksleivius iš nelietuviškos kalbinės aplinkos papildomai (pagal specialią programą) mokyti gimtosios kalbos.

Gyvenimo poreikiai, konkurencija tarp mokyklų verčia ieškoti efektyvesnių kalbinio ugdymo būdų. Nemažai dvikalbio ugdymo elementų jau dabar galima rasti mokyklinėje praktikoje, ypač aukštesnėse tautinių mažumų mokyklų klasėse ruošiantis valstybiniams egzaminams. Tačiau dvikalbio ugdymo elementų diegimas šiuo metu vyksta gana padrikai. Būtina apibendrinti patyrimą ir sukurti darnią dvikalbio ugdymo sistemą, kuri galėtų tenkinti įvairius tautinių mažumų moksleivių kalbinio ugdymosi poreikius (Gudynas P. Dvikalbis mokymas kaip atsakas į tautinių mažumų moksleivių ugdymosi poreikių kaitą [žiūrėta 2008-05-14]. Prieiga per internetą: <www.pedagogika.lt/puslapis/bps/pgdvik1.doc>).

Pastarųjų metų tendencijos švietimo srityje – tai pastovus tiek mokyklų, tiek moksleivių skaičiaus mažėjimas. Mažėjant bendram mokyklų skaičiui, per paskutinius penkerius metus labiausiai sumažėjo mokyklų lietuvių ir rusų mokomosiomis kalbomis. Mokyklų lenkų mokomąja kalba skaičius iš pradžių didėjo, nes buvo steigiamos labia mažos mokyklos, o vėliau sumažėjo, nes dalis mokyklų tapo kitų mokyklų skyriais. 5 lentelėje pateikta švietimo įstaigų kaita pagal mokymo kalbas.

5 lentelė

Švietimo įstaigų kaita pagal mokymo kalbas

Institucijos	Iš viso	Bendrojo lavinimo mokyklos, iš jų:							
		lietuvių	lenkų	rusų	lietuvių - lenkų	lietuvių - rusų	lenkų - rusų	lietuvių - lenkų - rusų	kitos
2003.09.01	2151	1923	75	59	16	35	25	11	7
2004.09.01	1929	1702	76	53	16	38	25	12	6
2005.09.01	1587	1395	61	50	16	29	21	10	5
2006.09.01	1508	1311	64	41	15	28	15	9	5
2007.09.01	1484	1316	78	27	16	17	10	4	4
2008.09.01	1428	1235	76	34	17	25	11	9	7

Šaltinis: Švietimo įstaigų kaita pagal mokymo kalbas [žiūrėta 2008-12-10].
Prieiga per internetą: <http://www.aikos.smm.lt/aikos/Statistika/kaitIr4_9.html>.

Mokyklų tinklo pertvarka ir dėstymo kalbos klausimas etninėms bendruomenės yra gana jautri tema, siejama su etninės grupės raida ir išlikimu. Pasak Klaipėdos rusiškų mokyklų mokytojų asociacijos atstovo Andrejaus Fomino, Lietuvoje neįmanoma įgyti aukštojo išsilavinimo rusų kalba. Sparčiai mažinamas ir mokyklų, kuriose mokoma rusų kalba, skaičius: jei 1996 m. šalyje iš viso buvo 85 rusiškos mokyklos, tai 2006 m. – vos 44. Dar didesniais tempais mažėja mokinių 28

skaičius. Jei 1996 m. jų buvo 52 tūkst., tai 2006 m. – vos kiek daugiau nei 20 tūkst. Kėdainiuose, Panevėžyje rusiškų mokyklų išvis nėra. Pasak jo, susiformavo nuomonė, kad rusiškos mokyklos – neperspektyvios. Iš viso Lietuvoje iki 30 proc. rusų tėvų savo vaikus leidžia į lietuviškas mokyklas. Kai kuriuose Vilniaus rajonuose iki 60 proc. mokinių – vaikai iš rusų šeimų. Pasak A. Fomino, integracijos programoje numatyta iki 2015 m. visą išsilavinimą rusų kalba apriboti iki šeštadieninių ir sekmadieninių mokyklų lygio (Lietuvai įstojus į ES rusų padėtis pablogėjo, teigia jų atstovai [žiūrėta 2008-10-15]. Prieiga per internetą: <www.balsas.lt/naujiena/173439/lietuvai-istojus-i-es-rusu-padetis-pablogejo-teigia-ju-atstovai/rubrika:-42k>).

1.3.3. Tautinių mažumų nedarbas

Nors Lietuvoje manoma, kad tautinių mažumų integracija yra sėkminga, vis dėlto pastebėta, kad tautinių mažumų nedarbo lygis yra aukštesnis už šalies vidurkį nepaisant to, jog kai kuriais atvejais jų išsilavinimo lygis – aukštesnis. Tam tikri tautinių grupių padėties skirtumai galėjo susiklostyti dėl netolygios regionų plėtros, nepakankamo lietuvių kalbos mokėjimo ar ekonominių permainų. (Diskriminuoti negalima integruoti, 2007).

Gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, 2003 m. tautinių mažumų atstovų nedarbas lenkė vidutinius šalies rodiklius: nedarbo lygis šalyje – 12,4%, lietuvių – 11,7%, rusų – 18,7%, lenkų – 13,9%, kitų tautybių asmenų – 15,3%. Taip pat iki 2003 m. buvo galima stebėti mažesnę užimtumo lygį tarp nelietuvių šalies gyventojų.

Pažymėtina, jog moksliniuose darbuose apie tautinių mažumų padėtį darbo rinkoje dažniausiai remiamasi Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, kurie rodo mažesnę nelietuvių aktyvumą šalies darbo rinkoje, menkesnę šiai grupei priklausančių nedirbančių asmenų išsilavinimą, didesnę nedarbą. Tačiau nuo 2003 m. Lietuvos statistikos departamentas neskelbia ir šiuo metu neatlieka gyventojų užimtumo tyrimo pagal tautybes. Apskritai iš visų Departamento duomenų pagal tautybes skelbiamas tik gyventojų skaičius, taigi gauti specifinę informaciją apie tautinių mažumų padėtį darbo rinkoje nėra galimybių.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, įgyvendindamas Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategiją bei vykdydamas Nacionalinės antidiskriminacinės 2006 – 2008 m. programos priemones, 2008 metais inicijavo tyrimą „Vyrų ir moterų, priklausančių tautinėms mažumoms, padėtis darbo rinkoje”.

20,1 proc. didmiesčių ir 22,7 proc. rajonų gyventojų apklausos metu darbo neturėjo. Tautinių mažumų atstovai darbo neteko tiek dėl objektyvių (nurodė per du trečdaliai), tiek dėl

subjektyvių prižasčių (nurodė penktadalis). Dažniausios darbo praradimo priežastys: netenkinantis darbo užmokestis, nepatinkantis darbas. 3,6 proc. tautinių mažumų vyrų ir 2,4 proc. moterų, po 3 proc. didmiesčių ir rajonų gyventojų nurodė, jog darbą paliko savo noru dėl įžeidimų, susijusių su jų tautybe. Tokie duomenys rodo, jog Lietuvos darbo rinkoje egzistuoja, nors ir nelabai paplitusios, tautinės diskriminacijos apraiškos, ir jos kiek dažniau siejasi su vyrais nei su moterimis (Vyrų ir moterų, priklausančių tautinėms mažumoms, padėties darbo rinkoje tyrimas [žiūrėta 2009-01-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmid.lt/wp-content/uploads/2009/02/tyrimas-apie-tm-vyru-ir-moteru-padeti-dr.doc>>).

Siekdami išsivirtinti darbo rinkoje arba švietimo sistemoje, tautinių mažumų atstovai, tyrimo duomenimis, dažniausiai patiria tokias problemas: siūlomas mažas atlyginimas, nepakankamas pasirengimas darbo rinkai, siūlomas darbas ne pagal specialybę, nekvalifikuotas arba mažai kvalifikuotas darbas ir kt.

Tiesiogiai su tautybe susijusios problemos, su kuriomis tautinių mažumų atstovai susiduria darbo rinkoje bei kitoje viešojoje erdvėje, yra: nepakankamas lietuvių kalbos mokėjimas (42 proc.), neigiamas darbdavių požiūris dėl tautybės (10,8 proc.), diskriminacijos dėl tautybės apraiškos darbo rinkoje apskritai (8,5 proc.), kvalifikaciją patvirtinančių dokumentų nepripažinimas Lietuvoje (6,8 proc.).

Diskriminaciją dėl tautybės darbo rinkoje arba švietimo bei profesinio rengimo srityje teigė patyrę 20,3 proc. respondentų, 22 proc. vyrų ir 22,9 proc. moterų, 19,4 proc. jaunimo, 23,1 proc. rusų, 19,7 proc. lenkų ir 29,5 proc. kitų tautybių atstovų. Rusai, lenkai ir kitų tautybių atstovai diskriminaciją dažniausiai patyrė įsidarbindami arba siekdami karjeros darbe.

Lietuvoje yra sudarytos tinkamas sąlygas tautinių mažumų jaunimui išmokti lietuvių kalbą ir drauge užtikrina galimybę mokytis gimtosios kalbos ir saugoti tautinį tapatumą, tačiau dalis suaugusiųjų, silpnai mokėdami valstybinę kalbą, turėdami menkesnį bendrąjį išsilavinimą, mažiau nei daugumos atstovai pasirengę konkuruoti darbo rinkoje (Tautinių mažumų atstovų integracijos į darbo rinką galimybių tyrimas [žiūrėta 2009-01-27]. Prieiga per internetą: <www.equal.lt/uploads/docs/pranesimas%20spaudai%20VB6.doc>).

Siekiant spręsti tautinių mažumų integracijos į darbo rinką problemas buvo pradėtas įgyvendinti EQUAL projektas "Tautinių mažumų integracijos į darbo rinką paramos mechanizmo sukūrimas ir išbandymas". Europos bendrijų iniciatyva EQUAL yra dalis Europos užimtumo strategijos, kuria siekiama sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų bei užtikrinti darbo rinkos atvirumą. Ši iniciatyva siekia ne tik išbandyti ar plėtoti, bet ir įteisinti naujus politikos formavimo ir įgyvendinimo metodus vietiniu, nacionaliniu ar net Europos Sąjungos lygmeniu. 27 Europos Sąjungos šalyse vykdytų EQUAL projektų sukurtų metodų pritaikymas praktikoje galėtų

palengvinti integraciją į darbo rinką šimtams tūkstančių socialinę atskirtį patiriančių žmonių (Equal – nauji keliai į darbo pasaulį: lygybės ir nediskriminacijos link, 2008).

Vystymo bendrijų inovacijos buvo kuriamos ir išbandomos, orientuojantis į dvylika socialiai pažeidžiamų grupių:

1. Jauni žmonės
2. Neįgalieji
3. Tautinės mažumos
4. Asmenys, priklausomi nuo psichotropinių medžiagų
5. Nuteistieji ir gižę iš laisvės atėmimo vietų
6. Moterys
7. Ilgą laiką nedirbantys asmenys
8. Netradicinės seksualinės orientacijos asmenys
9. Prieglobsčio prašytojai
10. Prekybos žmonėmis aukos
11. Ikipensinio amžiaus asmenys
12. Kiti aktyviai darbo rinkoje nedalyvaujantys asmenys

Vystymo bendrija, kurios vadovaujantysis partneris yra VŠĮ “Tautinių bendrijų namai”, siekia tobulinti tautinių mažumų integracijos į darbo rinką paramos mechanizmą, stiprinant nevyriausybinės organizacijas ir integruojant į politiką bei praktiką pasiteisinusius metodus.

Nors Lietuvoje, kaip demokratinėje valstybėje, tautinių mažumų teisių apsauga yra užtikrinama įstatymais, tarptautinėmis sutartimis ir konvencijomis pagrįstais valstybės įsipareigojimais, tačiau didelės visuomenės dalies tolerantiškumo, pilietiškumo stoka dažnai daro daugumos ir mažumų santykius problemiškais, reikalaujančiais ne tik visuomenės ir valstybės institucijų, bet ir tarptautinės bendruomenės dėmesio. Lietuvoje galioja baudžiamoji atsakomybė už tautinės nesantaikos kurstymą (taip pat ir jo apraiškas interneto komentaruose), o rasistiniai padarytų nusikaltimų motyvai laikomi sunkinančia aplinkybe. Bet kokios žmogaus teisės geriausiai gali būti apibūdinamos remiantis demokratiniais principais – teise dalyvauti politinėje veikloje, teise pareikšti savo nuomonę ir įgyvendinti savo poreikius.

2. TAUTINIŲ MAŽUMŲ TEISIŲ APSAUGA

2.1. Lietuvos tautinių mažumų teises reglamentuojantys dokumentai

2.1.1. Lietuvos Respublikos institucijų priimti teisės aktai

Žmogaus teisių užtikrinimą valstybėje atskleidžia joje egzistuojanti garantijų sistema. Žmogaus teisių garantijas galėtume suskirstyti į teisines ir neteisines. Teisinės – tai teisės normų ir institucijų sistema, o neteisinėmis garantijomis galėtume priskirti valstybės valdžios įgyvendinimo pagrindus, valstybės formą, jos politinį režimą, visuomenės kultūros lygį. (tautinių mažumų teisės)

Teisines žmogaus teisių garantijas galima būtų suskirstyti į materialias, procesines ir institucines. Materialiosiomis garantijomis laikytina Konstitucija, įstatymai, bei kiti teisės aktai, reglamentuojantys žmogaus teisių apsaugą. Procesines garantijas įtvirtina Konstitucija, Baudžiamojo proceso ir kiti kodeksai. Institucinėmis garantijomis laikytinos institucijos, kurioms yra priskirta žmogaus teisių gynba (Tautinių mažumų teisės, 2005).

Tautinių mažumų teisių ir laisvių apsaugą garantuoja ir reglamentuoja ne tik Tautinių mažumų įstatymas, bet ir Konstitucija, įvairūs kiti Lietuvos Respublikos įstatymai, teisės aktai ir tarptautiniai dokumentai.

Atkūrus Nepriklausomybę, Lietuva įsipareigojo laikytis tarptautinių organizacijų dokumentuose įtvirtintų žmogaus teisių apsaugos normų. Ji prisijungė prie svarbiausių Europos Tarybos dokumentų, skirtų tautinių mažumų teisių apsaugai (Motūzas R. Tautinių mažumų teisių užtikrinimas Lietuvoje, vykdant Europos Tarybos Konvencijų reikalavimus [žiūrėta 2008-04-19]. Prieiga per internetą: <www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20naryste%205/Motuzas.doc>).

Tautinių mažumų teisės įtvirtintos pagrindiniame šalies įstatyme - Konstitucijoje, Tautinių mažumų įstatyme, kuris buvo priimtas 1989 m. lapkričio 23 dieną. Tai buvo pirmas tokio pobūdžio teisinis dokumentas Rytų Europoje. Šis įstatymas savo dvasia atitiko demokratinių valstybių tradicijas ir suvaidino svarbų vaidmenį konsoliduojant visuomenę sudėtingu laikotarpiu, kai buvo atkuriamas Lietuvos valstybingumas. (Valstybė ir tautinės mažumos [žiūrėta 2008-05-15]. Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=2907&kas=straipsnis&st_id=458>).

LR Konstitucija. 26 Konstitucijos straipsnis gina minties, tikėjimo ir sąžinės laisvę. Šis straipsnis skelbia, jog “niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą“ (LR Konstitucija, Valstybės žinios 1992, Nr. 33-1014).

Konstitucijos 29 straipsnyje teigiama, kad „Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“ (LR Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014). Šiame straipsnyje įtvirtintas etninių mažumų lygybė daugumos ir kitų mažumų atžvilgiu. Tai būdinga visoms demokratinėms³²

valstybėms. Svarbus aspektas yra ir tas, kad būdami tautine mažuma, jie negauna jokių privilegijų. Taigi, LR Konstitucija numato, kad įstatymai visiems vienodi, o etninės mažumos neturi ypatingo statuso.

Lietuvos Respublikoje visi piliečiai nepriklausomai nuo tautybės, rasės ar kilmės yra lygūs prieš įstatymą, turi lygias teises ir pareigas. Konstitucijos 37 straipsnyje pažymima, kad „piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius“ (Tarpusavio supratimas: tarpetninė tolerancija, 2004)

„Kai kuriose valstybėse tautinių mažumų statusas suteikia išskirtines teises mažumoms priklausantiems asmenims, tačiau tose valstybėse ne visos tautybės gali įgyti ir naudotis tautinių mažumų statusu (paprastai Europoje į tautinės mažumos statusą negali pretenduoti imigrantai)“ (Kasatkina N., Leončikas T., 2003). Pavyzdžiui „Vengrija, Italija, Austrija, Šiaurės Europos šalys, Nyderlandai, Lenkija, buvusi Jugoslavija - pabrėžia kolektyvines mažumų teises - tai yra, tautinės mažumos traktuojamos kaip ypatingas teises turinčios grupės. Kitų valstybių - Bulgarijos, Rumunijos, Graikijos, Belgijos, Turkijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, JAV - požiūriu, mažumoms nereikalingos kolektyvinės teisės, siūloma jas suvesti į asmens teisių klausimą“ (Čepulkauskaitė I. Dauguma-mažuma: etniniai santykiai šiuolaikinėse valstybėse [žiūrėta 2008-11-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.sociumas.lt/Lit/Nr3/mazumos.asp>>). Lietuvos etninių mažumų teisių apsauga yra suvedama į bendrą žmogaus (asmens) teisių apsaugą.

45 Konstitucijos straipsnis skelbia, jog piliečių tautinės bendrijos turi savarankiškumą tvarkant savo tautinės kultūros reikalus, labdarą, švietimą (LR Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014). Taip pat pažymima, jog valstybė tautinėms bendrijoms teikia paramą

LR Tautinių mažumų įstatymas. Lietuva buvo pirmoji Vidurio ir Rytų Europos valstybė, 1989 m. priėmusi Tautinių mažumų įstatymą. Šis įstatymas įpareigoja gerbti visų Lietuvos mažumų grupių teises, draudžia bet kokią diskriminaciją rasės, tautybės, kalbos ar kitais su žmogaus tautybe susijusiais motyvais bei leidžia bausti už diskriminacijos aktus Lietuvos įstatymų numatyta tvarka (LR Tautinių mažumų įstatymas, priimtas 1991-01-29, Nr. I-1007, Žin., 1991, Nr.4-117).

Kaip skelbia Tautinių mažumų įstatymas, Lietuva visiems savo piliečiams, nepriklausomai nuo jų tautybės, garantuoja lygias politines, ekonomines ir socialines teises bei laisves, pripažįsta tautinį identiškumą, kultūros tęstinumą, skatina tautinę savimonę bei jos saviraišką.

Visų tautybių Respublikos gyventojai privalo laikytis Lietuvos Konstitucijos ir įstatymų, saugoti jos valstybinį suverenitetą ir teritorinį vientisumą, prisidėti prie nepriklausomos, demokratinės Lietuvos valstybės kūrimo, gerbti valstybinę kalbą, kultūrą, tradicijas ir papročius (LR Tautinių mažumų įstatymas, priimtas 1991-01-29, Nr. I-1007, Žin., 1991, Nr.4-117).

Antrasis Tautinių mažumų įstatymo straipsnis skelbia, jog Lietuvos Respublika, atsižvelgdama į tautinių mažumų interesus, įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka garantuoja:

- teisę į valstybės paramą ugdyti tautinę kultūrą ir švietimą;
- teisę mokytis gimtąja kalba, sudarant sąlygas turėti ikimokyklinės įstaigas, pamokas ir bendrojo lavinimo mokyklas, taip pat grupes, fakultetus ir filialus aukštosiose mokyklose, rengiančiose auklėtojus, mokytojus bei kitus tautinių bendrijų poreikiams tenkinti reikalingus specialistus;
- teisę į spaudą ir informaciją gimtąja kalba;
- teisę išpažinti bet kurią religiją ar neišpažinti jokios, atlikinėti gimtąja kalba religines apeigas bei nacionalinius ritualus;
- teisę jungtis į tautines kultūros organizacijas;
- teisę į kultūrinius ryšius su tautiečiais už Respublikos ribų;
- teisę būti atstovaujamiems visų pakopų valstybinės valdžios organuose, remiantis visuotinių, lygių ir tiesioginių rinkimų principais;
- teisę visų tautybių Lietuvos Respublikos piliečiams eiti bet kurias pareigas valstybinės valdžios ir valdymo organuose, įmonėse, įstaigose bei organizacijose (LR Tautinių mažumų įstatymas, priimtas 1991-01-29, Nr. I-1007, Žin., 1991, Nr.4-117).

Ypatingas dėmesys skiriamas regionams, kur tautinės mažumos gyvena kompaktiškai. Šiuose regionuose įstaigose vietoj valstybinės gali būti vartojama ir mažumos kalba. O taip pat, informaciniai užrašai tuose regionuose gali būti ir regionine kalba, greta lietuviškų. Svarbus aspektas yra ir tai, kad valstybė remia ir skatina etninių mažumų kultūros savitumą. Kitas svarbus dalykas, apibrėžtas įstatyme, apima teisę laisvai pasirinkti tautybę. Remiantis 8 straipsniu, kiekvienas LR pilietis, gaudamas LR pilietybę gali laisvai pasirinkti tautybę, niekas negali versti ją įrodinėti ar būti verčiamas jos atsisakyti.

Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. Šio įstatymo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos žmonių lygios teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų (LR Lygių galimybių įstatymas, priimtas 2003-11-18, Nr. IX-1826, Valstybės Žinios, 2003-12-05, Nr.: 114).

3 šio įstatymo straipsnyje skelbiama, jog Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos pagal kompetenciją privalo:

1) užtikrinti, kad visuose jų rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios teisės ir galimybės neatsižvelgiant į amžių, lytinę orientaciją, negalią, rasę ar etninę priklausomybę, religiją ar įsitikinimus;

2) rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, skirtas lygių galimybių užtikrinimui neatsižvelgiant į amžių, lytinę orientaciją, negalią, rasę ar etninę priklausomybę, religiją ar įsitikinimus;

3) įstatymų nustatyta tvarka remti religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų, kitų nevyriausybinų organizacijų, viešųjų įstaigų, asociacijų ir labdaros bei paramos fondų programas, kurios padeda įgyvendinti lygias asmenų galimybes nepaisant jų amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų (LR Lygių galimybių įstatymas, priimtas 2003-11-18, Nr. IX-1826, Valstybės Žinios, 2003-12-05, Nr.: 114).

Tautinių mažumų teisės taip pat įtvirtintos Valstybinės kalbos įstatyme, Pilietybės įstatyme, Visuomeninių organizacijų įstatyme, Visuomenės informavimo įstatyme, Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme, Politinių partijų ir politinių organizacijų įstatyme bei kituose teisiniuose aktuose (Valstybė ir tautinės mažumos [žiūrėta 2008-05-15]. Prieiga per internetą:

<http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=2907&kas=straipsnis&st_id=458>).

2.1.2. Tarptautiniai teisės aktai

Lietuva gana gerai atrodo tarptautinių ir europinių konvencijų fone. Ji pasirašė ir ratifikavo daugumą svarbių tarptautinių dokumentų tautinių mažumų klausimu. Visų pirma Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą, Tarptautinį socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių paktą, Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją (pasirašytą 1995 metais ratifikuotą 2000 metais) (Plasseraud, 2006).

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnis – diskriminacijos draudimas – užtikrina naudojimąsi teisėmis nepriklausomai nuo tokių asmens ypatybių, kaip lytis, rasė, odos spalva, kalba, religija, politiniai ir kitokie įsitikinimai, nacionalinė ar socialinė kilmė, priklausymas tautinei mažumai, nuosavybės ar kitoks statusas (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [žiūrėta 2009-02-05]. Prieiga per internetą: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CL=ENG>).

Svarbus yra Konvencijos 12 protokolai, skirtas asmens diskriminacijos draudimui. Šis protokolas ypač glaudžiai sietinas su valstybių vidaus teise, kadangi diskriminacijos draudimas bus vertinamas ir valstybės vidaus požiūriu.

Kadangi ilgą laiką Jungtinėse Tautose nepavyko prieiti prie sutarimo tautinių mažumų klausimu, tai kartu stabdė šio klausimo aktyvų sprendimą kituose tarptautiniuose forumuose. Tik XX a. paskutiniame dešimtmetyje Europos žengė pirmąjį tvirtą žingsnį tarptautinės tautinių mažumų teisių apsaugos įtvirtinimo link, 1995 m. priimdama vieną svarbiausių teisiškai privalomų šios srities tarptautinių teisės aktų - *Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją* (toliau “Konvencija”

arba "Pagrindų konvencija"). Kol kas tai bene vienintelis tarptautinis dokumentas skirtas išimtinai tautinių mažumų teisių įtvirtinimui. Konvencija įsigaliojo 1998 m. vasario 1 d. ir jos dalyvėmis šiandien yra 37 valstybės. Nuo 2000 m. liepos 1 d. ši Konvencija yra ir Lietuvos teisės dalis. Konvencijoje skelbiama, kad veiksminga tautinių mažumų teisių apsauga turi būti garantuota įstatymu gerbiant valstybės teritorinį vientisumą ir nacionalinį suverenitetą. Prie Konvencijos prisijungusios valstybės privalo pateikti metines ataskaitas apie priemones, kurių jos ėmėsi Konvencijai įsigaliojus, o vėliau teikti ataskaitas apie priemones kas penkeri metai. Ministrų Komitetas, pasitelkęs Patariamąjį nepriklausomų ekspertų komitetą, vertina šias ataskaitas, nustato, ar buvo laikomasi įsipareigojimų, ir, esant reikalui, priima rekomendacijas (Plasseraud, 2006). Ši konvencija yra pagrindinis tarptautinis teisės aktas apibrėžiantis etninių mažumų apsaugą ir jų atžvilgiu vykdomą politiką.

Viena svarbiausių Pagrindų konvencijos nuostatų yra draudimas diskriminuoti asmenis dėl priklausymo tautinėms mažumoms. Konvencija draudžia bet kokią tautinėms mažumoms priklausančių asmenų diskriminaciją prieš įstatymą ir nevienodos įstatymo apsaugą teikimą. Be to, šalys Konvencijos narės įpareigojamos užtikrinti, kad jų teisinėse sistemose nebus diskriminuojama tautinei mažumai priklausančių asmenų teisė kreiptis į žiniasklaidą. Apskritai tautinių mažumų teisės Konvencijoje suprantamos ne kaip privilegija, kurią valstybė gali savo nuožiūra suteikti tam tikroms grupėms, o kaip neatskiriama pagrindinių žmogaus teisių dalis.

Prie Konvencijoje įtvirtinamų tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių ir laisvių reikėtų priskirti teisę būti ar nebūti tos mažumos atstovu (3 str.), teisę išpažinti savo religiją, steigti religines institucijas, organizacijas ir asociacijas (8 str.), laisvę gauti ir perduoti informaciją mažumos kalba (9 str. 1 d.), teisę laisvai ir be jokių trukdymų vartoti savo mažumos kalbą privačiai ir viešai, žodžiu ir raštu (10 str. 1 d.), teisę vartoti savo pavardę ir vardus mažumos kalba (11 str. 1 d.), teisę mokytis savo mažumos kalba (14 str. 2 d.) (Tarpusavio supratimas: tarptautinė tolerancija, 2004).

Lietuva taip pat yra prisijungusi prie JT Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto bei JT Tarptautinio socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių pakto, taip pat ratifikavo JT Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo, JT Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims ir JT Vaiko teisių konvenciją, Europos Konvenciją prieš kankinimą ir kitokią žiaurų ir nežmonišką ar žeminantį elgesį. Nors šie teisės aktai nėra konkrečiai tautinių mažumų apsaugai (o bendrai visų žmogaus teisių apsaugai), bet tam tikri punktai liečia ir etninių mažumų politiką, todėl jie taip pat svarbūs šiuo aspektu.

1998 m. kovo 1 d. įsigaliojo Europos Tarybos 1992 m. priimta **Europos regionų, arba mažumų, kalbų chartija**. Ji nesuteikia tautinėms mažumoms daugiau teisių ir laisvių. Chartija tik

skatina saugoti regionines arba mažumų kalbas bei jas remti. Šis dokumentas priimtas siekiant, kad regioninės arba mažumų kalbos būtų vartojamos švietimo sistemoje, ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime, kad šias kalbas vartotų valstybės institucijos, žiniasklaida. Labiau išsiginę į Chartijos nuostatas, galime pažymėti, kad regionų arba mažumų kalbas turėtume vertinti ne tik kaip komunikacijos priemonę ar tautinio identiteto simbolį, bet ir kaip svarbią Europos kultūrinio palikimo dalį (Motūzas R. Tautinių mažumų teisių užtikrinimas Lietuvoje, vykdant Europos Tarybos Konvencijų reikalavimus [žiūrėta 2008-04-19]. Prieiga per internetą: <www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20naryste%205/Motuzas.doc>).

Chartijoje siekiama užtikrinti, kad regioninės arba mažumų kalbos būtų vartojamos švietimo sistemoje ir žiniasklaidoje, būtų leidžiama ir skatinama jas vartoti teisinėse ir valdymo institucijoje, ekonominiame ir socialiniame gyvenime, kultūrinėje veikloje.

Kaip teigia R. Motūzas, palyginus Lietuvos Respublikos įstatymų ir Europos regionų, arba mažumų, kalbų chartijoje nurodytas tautinių mažumų teises vartoti gimtąją kalbą, darytina išvada, kad mūsų įstatymai (tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu) visiškai atitinka Chartijos reikalavimus. Tačiau siekdami europinio solidarumo, turėtume svarstyti Lietuvos prisijungimo prie Chartijos galimybes (Motūzas R. Tautinių mažumų teisių užtikrinimas Lietuvoje, vykdant Europos Tarybos Konvencijų reikalavimus [žiūrėta 2008-04-19]. Prieiga per internetą: <www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20naryste%205/Motuzas.doc>).

Tautinių mažumų apsaugos srityje Lietuvos Respublika vadovaujasi principais, išdėstytais 1992 m. *Jungtinių Tautų tautinėms arba etninėms, religinėms ir kalbinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių deklaracijoje* ir 1993 m. *Pasaulinės žmogaus teisių konferencijos Vienos deklaracijoje bei veiksmų programoje*. Ši Jungtinių Tautų deklaracija numato esmines mažumoms priklausančių asmenų teises ir pagrindines laisves, nustato valstybės politikos šioje srityje formavimosi kryptis, valstybės pareigą imtis visų įmanomų priemonių tautinių mažumų savitumui garantuoti bei plėtoti, jų egzistavimui užtikrinti. 1993 m. Vienos deklaracija numato valstybių įsipareigojimus garantuoti, kad mažumoms priklausantys asmenys gali visiškai laisvai ir aktyviai naudotis visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis be jokios diskriminacijos, remdamiesi visiška lygybe prieš įstatymą pagal tautinėms arba etninėms, religinėms ir kalbinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių deklaraciją.

Lietuvos Respublika yra pasirašiusi ir ratifikavusi dvišales draugiškų santykių ir kaimyninio bendradarbiavimo sutartis su Lenkijos Respublika, Baltarusijos Respublika, Ukraina bei Rusijos Federacija. Šiomis sutartimis šalys įsipareigoja užtikrinti jų teritorijose gyvenančioms tautinėms mažumoms lygybę prieš įstatymus bei teisę individualiai arba kartu su kitais savo grupės nariais

laisvai reikšti, saugoti ir plėtoti savo tautinį, kultūrinį bei religinį tapatumą be jokios diskriminacijos.

Lietuvoje tarptautinės ir nacionalinės teisės santykis grindžiamas monistiniu principu, t.y., pripažįstama tiesioginė tarptautinės ir nacionalinės teisės sąveika. Taigi tarptautinės sutartys yra tiesiogiai taikomos Lietuvos teisinėje sistemoje, tačiau pagal sutarties pobūdį papildomi teisės aktai, kurių reikia jų įsigaliojimui ir vykdymui užtikrinti, gali būti priimti. Ratifikuotos ir įsigaliojusios tarptautinės sutartys tampa sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir kartu turi būti taikomos kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai.

2.2. Lietuvos tautinių mažumų teisės administruojančių institucijų veikla

2.2.1. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

1989 metais lapkričio 23 d. priėmus Tautinių mažumų įstatymą prie Vyriausybės buvo įsteigtas specializuotas Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamentas. Departamentas turėjo atlikti konfliktų prevencijos funkcijas, kad būtų užkirstas kelias nesantaikai. 1999 metų sausio 1 d. departamento kompetencijos sritys buvo išplėstos. Jis reorganizuotas į Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą (Stojimo į europos sąjungą monitoringo procesas, 2001). Departamentas pagal savo kompetenciją formuoja ir įgyvendina valstybės tautinių santykių reguliavimo politiką, apibendrina ir aiškina įstatymų bei kitų normatyvinių aktų taikymo praktiką, rengia pasiūlymus dėl jų leidimo bei tobulinimo. Departamentas visapusiškai rūpinasi tautinių mažumų teisėtais interesais bei jų poreikių tenkinimu, tautinio identiteto saugojimu.

Prie Departamento veikia visuomeninė Tautinių bendrijų taryba, atstovaujanti 21 tautybės bendruomenėms, kolegija, koordinacinės tarybos, nuolatinė ekspertų grupė. Departamentas koordinuoja ministerijų, žinybų, savivaldybių darbą, vykdamas šalies Vyriausybės patvirtintą Rytų Lietuvos rajonų socialinio plėtojimo 1996-2003 m. programą.

TMID formuoja ir įgyvendina valstybinę ryšių su užsienyje gyvenančiais lietuviais bei išeiviais iš Lietuvos politiką:

- kaupia informaciją apie užsienio lietuvius;
- analizuoja lietuvių išeivijos raidą ir jos pokyčius;
- rengia ir įgyvendina užsienio lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo programas;
- palaiko ryšius su užsienio lietuvių bendruomenėmis, organizacijomis, kultūros ir švietimo – įstaigomis;
- kontroliuoja, kaip naudojamos joms skirtos Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto lėšos.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstaiga. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos įstatymais, kitais Lietuvos Respublikos Seimo priimtais teisės aktais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Respublikos Prezidento dekretais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Ministro Pirmininko potvarkiais taip pat šiais nuostatais ir kitais teisės aktais.

Svarbiausieji Tautinių mažumų ir išeivijos departamento uždaviniai yra:

- dalyvauti formuojant ir įgyvendinant valstybinę tautinių santykių darnumo politiką, laiduojančią Lietuvos Respublikos gyventojų, priklausančių tautinėms mažumoms, ir Rytų Lietuvos lietuvių teisėtą interesų ir poreikių tenkinimą, tautinio tapatumo saugojimą, taip pat sudarančią sąlygas jiems visapusiškai dalyvauti šalies visuomeniniame, politiniame ir kultūriniame gyvenime, ugdyti jų pilietiškumą, toleranciją, nepakantumą tautinės nesantaikos kurstyti;
- formuoti ir įgyvendinti valstybinę ryšių su užsienyje gyvenančiais lietuviais ir išeiviais iš Lietuvos politiką, siekiant panaudoti šiuos ryšius lietuvių išeivijos, Lietuvos valstybės ir visuomenės interesams.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, vykdydamas jam pavestus uždavinius atlieka šias funkcijas:

- analizuoja tautinių santykių raidą Lietuvos Respublikoje, rengia ir teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl tautinių santykių politikos tobulinimo bei įgyvendinimo;
- apibendrina įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų tautinių mažumų klausimais taikymo praktiką, teikia pasiūlymus dėl įstatymų, kurių reikia valstybės tautinių mažumų politikai įgyvendinti ir suderinti su Europos Sąjungos teise, rengimo bei tobulinimo;
- kaupia, analizuoja ir apibendrina medžiagą apie tautinių mažumų būklę, tiria jų poreikius;
- įgyvendina priemones, garantuojančias tautinių mažumų teisėtą interesų ir poreikių tenkinimą;
- palaiko ryšius ir bendradarbiauja su Lietuvos tautinėmis bendruomenėmis bei jų organizacijomis, jas remia, kontroliuoja, kaip naudojamos joms skirtos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšos;
- palaiko ryšius ir bendradarbiauja su užsienio lietuviais, jų bendruomenėmis, organizacijomis, kultūros ir švietimo įstaigomis, jas remia, kontroliuoja, kaip naudojamos joms skirtos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšos;

- pagal savo kompetenciją organizuoja Lietuvos Respublikos tarptautinių išipareigojimų ir daugiašalių sutarčių tautinių mažumų teisių ir apsaugos srityje vykdymą, stebi ir rūpinasi, kad būtų laikomasi tarptautinių sutarčių dėl lietuvių tautinių mažumų, gyvenančių užsienyje, ir tautinių mažumų, gyvenančių Lietuvoje;
- organizuoja spaudinių, susijusių su tautinių santykių, tautinių mažumų, lietuvių etninių žemių ir išeivijos problemomis, leidybą (Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatai [žiūrėta 2009-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmid.lt/departamentas/veikla/nuostatai/>>).

Departamentas įgyvendina valstybės tautinių santykių darnumo politiką, kuri garantuoja Lietuvos tautinėms mažumoms galimybę saugoti savo tapatumą, skatina dalyvauti šalies visuomeniniame, politiniame ir kultūriniame gyvenime, ugdo pilietiškumą, toleranciją, didina įvairių tautybių žmonių savitarpio supratimą ir pasitikėjimą, ragina gerbti įvairių Lietuvos tautų kultūras, papročius, tradicijas, šalina tautinės nesantaikos kurstymo priežastis.

Departamentas bendradarbiauja su kitų šalių analogiškais institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis. Lietuva yra sudariusi ir ratifikavusi tarpvalstybines sutartis su Rusija, Baltarusija, Lenkija, Ukraina ir kitomis valstybėmis. Šių dokumentų straipsniuose yra apibrėžtos tautinių mažumų teisės ir pareigos, abipusiai susitariančių šalių išipareigojimai. Siekiama, kad Lietuvos tautinių mažumų padėtis taptų papildomu stabilumo ir pasitikėjimo veiksniu šalyje, svarbiu svertu plėtojant gerus santykius su kaimynėmis valstybėmis.

Tautinių bendrijų taryba. 2003 m. Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymu buvo įkurta Tautinių bendrijų taryba (kaip patariamoji institucija prie Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės). Pagrindinis Tautinių bendrijų Tarybos tikslas - skatinti tautinių mažumų kultūros plėtotę, laiduojančią tautinio tapatumo ir savimonės išsaugojimą bei stiprinimą, savarankišką ir lygiavertį Lietuvos dalyvavimą pasaulio tautų kultūriniame gyvenime. Tautinių bendrijų taryboje savo atstovus turi visos Lietuvos tautinės mažumos, susibūrusios į asociacijas.

Tarybą sudaro po vieną nuo kiekvienos tautinės mažumos, susibūrusios į asociaciją (asociacijas) ir įregistruotas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje arba Valstybės įmonėje „Registrų centras“, atstovą, išrinktą tos tautinės mažumos asociacijoje (-ose). Atsižvelgiant į tautinių mažumų asmenų skaitlingumą:

1. Jei tautinių mažumų bendras skaičius Lietuvoje viršija 100 tūkst. asmenų, organizacijos renka 3 atstovus į Tarybą;
2. Jei tautinių mažumų bendras skaičius Lietuvoje sudaro nuo 10 tūkstančių iki 100 tūkstančių asmenų - 2 atstovus į Tarybą;

3. Jei tautinių mažumų bendras skaičius Lietuvos Respublikoje sudaro mažiau nei 10 tūkstančių asmenų - vieną atstovą į Tarybą.

Pagrindiniai Tautinių bendrijų tarybos uždaviniai yra:

- atlikti eksperto ir patarėjo vaidmenį sprendžiant strateginius tautinių mažumų kultūros plėtotos ir politikos klausimus;
- rūpintis tautinių mažumų tautinio identiteto saugojimu, pagal savo kompetenciją stebėti, kaip Lietuvos Respublikoje įgyvendinami įstatymai, reglamentuojantys tautinių mažumų teises;
- ugdyti tautinę toleranciją ir pakantumą, šalinti rasizmo, ksenofobijos apraiškas, skatinti diskusijas šiais klausimais;
- siekti, kad Lietuvos Respublikos gyventojai, priklausantys tautinėms mažumoms, dalyvautų ir įsiliėtų į šalies visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą;
- analizuoti įstatymų ir kitų teisės aktų projektus, kuriuose numatoma spręsti tautinių mažumų problemas, ir teikti pastabas bei pasiūlymus Lietuvos Respublikos Seimo komitetams, Lietuvos Respublikos Prezidentui, Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, apskritims, savivaldybėms ir kitoms žinyboms dėl jų turinio;
- tarpininkauti sprendžiant konfliktines situacijas tautinėse bendrijose ir organizacijose (Tautinių bendrijų taryba [žiūrėta 2009-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/bendruomenes/tautiniu-bendriju-taryba/>).

Tautinių bendrijų namai. 1991 m. Tautybių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (nuo 1999 m. - Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LRV), siekdamas sudaryti sąlygas šalies tautinių mažumų savimonei ir kultūrai ugdyti, įsteigė **Tautinių bendrijų namus**. 2000 m. liepos 20 d. Tautinių bendrijų namai įregistruoti kaip viešoji įstaiga, kurios steigėjas - Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Tautinių bendrijų namai veikia kultūros, švietimo ir mokslo srityse ir teikia šių sričių paslaugas visuomenės nariams. Juose įsikūrė vienuolika Lietuvos tautinių bendrijų visuomeninių organizacijų ir Tautinių bendrijų taryba. Šiuo metu Tautinių bendrijų namuose veikia: Lietuvos azerbaidžaniečių bendrija, Lietuvos gudų visuomeninių organizacijų susivienijimas, Baltarusių klubas „Siabryna“, Lietuvos estų draugija, Lietuvos graikų visuomeninių organizacijų asociacija, graikų bendruomenė Lietuvoje „Pontos“, Lietuvos latvių visuomeninių organizacijų koordinacinė taryba, Vilniaus latvių draugija, Lietuvos rumunų kultūros bendrija „Dačija“, Vilniaus ukrainiečių bendrija, Vilniaus vokiečių bendruomenė, Lietuvos stačiatikių švietimo draugija „Živoj Kolas“.

Tautinių bendrijų namai, vystydami savo veiklą, pagrindinį dėmesį skiria Lietuvos tautinių mažumų tapatumo puoselėjimui, skatina ir remia tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomeninį gyvenimą procesus. Vystydami šią veiklą, Tautinių bendrijų namai rengia ir įgyvendina šias pagrindines programas:

I. Lietuvos tautinių mažumų tapatumo puoselėjimas

- telkia įvairių tautybių Lietuvos gyventojus, tautinių mažumų visuomenines organizacijas nacionalinių papročių bei tradicijų atgaivai, jų sklaidai, kalbos, religijos ir tautinės buities plėtrai;
- organizuoja įvairius susitikimus, paskaitas, konferencijas, seminarus, diskusijas tautinių mažumų istorijos, kultūros, tradicijų ir pan. klausimais;
- padeda tautinių mažumų visuomeninėms organizacijoms palaikyti ryšius su istorinėmis tėvynėmis, organizuoja tarptautines konferencijas, seminarus ir kitus renginius, skirtus Lietuvos tautinių mažumų istorijos, kultūros, tradicijų klausimams analizuoti ir spręsti.

II. Parama Lietuvos tautinių mažumų visuomeninėms organizacijoms jų visavertės integracijos į šalies visuomeninį gyvenimą procese

- tiria tautų, tautinių bendrijų visuomeninių organizacijų socialines, ekonomines, kultūrinės problemas, organizuoja ir vykdo Lietuvoje gyvenančių tautų istorinius, demografinius, sociologinius tyrimus;
- analizuoja Lietuvos gyventojų visuomenines, nacionalines, socialines problemas, organizuoja ir vykdo viešosios nuomonės apklausas; apibendrina ir sistemina surinktą informaciją;
- organizuoja vadovėlių, kitų mokymo priemonių, norintiems išmokti lietuvių kalbą, ruošimą spaudai ir leidybą; organizuoja valstybinės lietuvių kalbos kursus;
- teikia metodinę ir praktinę paramą tautinių mažumų visuomeninėms organizacijoms, realizuojant pastarųjų tikslus ir siekius;

III. Skatina Lietuvos piliečių tarpusavio toleranciją ir pasitikėjimą

- supažindina šalies visuomenę su šalies tautinių mažumų istorija, kultūra, papročiais; kaupia ir apibendrina istorinę, demografinę, statistinę medžiagą apie Lietuvos tautines mažumas;
- kaupia literatūrą, vaizdo ir garso įrašus apie Lietuvos tautines mažumas valstybine ir tautinių mažumų gimtosiomis kalbomis, organizuoja Tautinių bendrijų namų bibliotekos darbą;
- rengia seminarus, konferencijas, paskaitas, įvairias vaizdines priemones (leidinius, filmus, skaidres ir t.t.), skirtus Lietuvos tautinių mažumų istorijai, kultūrai, papročiams, tradicijoms

ir jų visaverčio integravimosi į šalies visuomeninį politinį gyvenimą procesams nušviesti (Tautinių bendrijų namų veiklos gairės [žiūrėta 2009-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.tbn.lt/lt/?id=5>>).

2.2.2. Ministerijos ir kitos institucijos, dalyvaujančios tautinių mažumų teisių užtikrinime

Pagrindinės ministerijos dalyvaujančios etninių mažumų politikoje yra Užsienio reikalų, Kultūros, Švietimo ir mokslo. Šioms ministerijoms nėra priskirtos tam tikros funkcijos ar numatyti uždaviniai, bet jos dalyvauja kuriant įvairias programas tautinių mažumų atstovams. Dažniausiai būna taip, kad yra sudaroma problemos sprendimo arba programos rengimo grupė, į kurią įeina tiek TMID atstovai, tiek atitinkamų ministerijų atstovai, tiek visuomeninių organizacijų atstovai. Programa ruošiamą dalyvaujant įvairioms institucijoms ir pačioje programoje numatoma, kas atliks tam tikrus darbus, gerinant etninių mažumų padėtį. Pavyzdžiui, jei numatyta priemonė yra įsteigti kultūros centrą etninių mažumų kultūros puoselėjimui, tuomet šio uždavinio vykdymas bus pavestas Kultūros ministerijai, o viso to vykdymą koordinuos TMID.

Užsienio reikalų ministerija yra pagrindinė ministerija, kuri rūpinasi tautinių mažumų klausimais. Užsienio reikalų ministerijos pagrindinė funkcija yra įgyvendinti LR Vyriausybės programą užsienio politikos klausimais, bei atstovauti LR užsienyje. Beveik kiekviena tautinė mažuma turi savo kilmės valstybę, kuri gina jų interesus kitose valstybėse. Lietuva yra pasirašiusi nemažai tarptautinių bendradarbiavimo ir draugiškų santykių sutarčių dėl tautinių mažumų apsaugos. Lietuvos Respublika yra pasirašiusi ir ratifikavusi dvišales draugiškų santykių ir kaimyninio bendradarbiavimo sutartis su Lenkijos Respublika, Baltarusijos Respublika, Ukraina bei Rusijos Federacija. Šiose sutartyse šalys įsipareigoja rūpintis tų šalių atstovų reikalais. O taip pat Lietuva yra pasirašiusi ir ratifikavusi nemažai Tarptautinių paktų, konvencijų ir deklaracijų.

Viena iš *Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos* kuruojamų veiklos krypčių yra socialinė integracija. Ministerija įgyvendina valstybės politiką lygių galimybių srityje:

- analizuoja kai kurių gyventojų grupių diskriminacijos darbo rinkoje ir socialinės apsaugos srityje paplitimą, jos priežastis ir pasekmes, numato priemones diskriminacijai panaikinti;
- užtikrina lygias galimybes ministerijai pavestose valdymo srityse.

Ministerijoje įsteigtas lygių galimybių ir socialinės integracijos departamentas su lygių galimybių skyriumi. Skyriaus veiklos tikslas yra užtikrinti lygių galimybių politikos įgyvendinimą

ministerijos kompetencijai priklausančioje socialinės apsaugos ir darbo srityje. Svarbiausieji skyriaus uždaviniai yra:

- vykdyti korupcijos prevenciją lygių galimybių teisinio reguliavimo srityje;
- dalyvauti rengiant ES struktūrinės paramos panaudojimo dokumentus, integruojant lygių galimybių visiems aspektą;
- organizuoti Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje numatytų priemonių dėl įvairių gyventojų grupių lygių galimybių, neįgaliųjų, užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, socialinės integracijos lygių galimybių įgyvendinimą (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai [žiūrėta 2008-11-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?108244563>>).

Švietimo ir mokslo ministerija organizuoja tautinių mažumų mokyklų, sekmadieninių mokyklų, bei kitokių etninėms mažumoms priklausančių asmenų lavinimą. Švietimas yra labai svarbi etninių mažumų politikos sritis, todėl ši ministerija yra viena iš svarbiausių su kuria bendradarbiauja TMID. Tačiau pačioje ministerijoje atskiro padalinio skirto vien tik etninių mažumų švietimui nėra. Bendradarbiavimas nėra reglamentuotas kokiu nors specialiu teisės aktu, todėl viskas vyksta pagal nusistovėjusią tradiciją.

Kultūros ministerija yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės institucija, formuojanti ir įgyvendinanti valstybės kultūros politiką. Viena iš bendrosios Lietuvos Respublikos kultūros politikos sričių yra ir etninių mažumų kultūra. Kultūros ministerija aktyviai dalyvauja etninių mažumų kultūros, kalbos, papročių puoselėjime, kultūros politikos rėmime. Šiai ministerijai nėra priskirtos tam tikros funkcijos susijusios su etninėmis mažumomis, tačiau rengiant su kultūra susijusius projektus yra būtinas šios ministerijos dalyvavimas. Lietuvos valstybinę etninės kultūros politiką reglamentuoja Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas, nustatantis bendrus lietuvių etninės kultūros valstybinės globos pagrindus, etninės kultūros apsaugą ir tęstinumą, plėtros bei turtinimo priemones ir sąlygas, kiek to nereglamentuoja kiti įstatymai. Lietuva yra pirmoji valstybė Europoje priėmusi teisės aktą, kuriame apibrėžti valstybės įsipareigojimai etninei kultūrai (Etninė, regionų kultūra ir vaikų ir jaunimo kultūrinė edukacija [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkmlt.lt/index.php?1489469361>>).

LR Seimo žmogaus teisių komitetas rūpinasi visų žmogaus teisių apsauga, tačiau viena iš jo veiklos sričių yra ir etninių mažumų teisės. Komitetas dalyvauja teisės aktu, susijusių su etninėmis mažumomis, rengime, taip pat bendradarbiauja su tarptautinėmis organizacijomis (tokiomis kaip JTO, EBPO, Europos Taryba ir kt.) sprendžiant etninių mažumų klausimus. Tačiau kadangi etninių mažumų teisės yra tik kaip viena iš jų kuruojamų sričių, ypatingo dėmesio nėra skiriama. *Nevyriausybines (visuomenines) organizacijas (NVO)*. Tautinių mažumų ir išėivijos⁴⁴

departamento duomenimis šalyje įregistruota 300 tautinių mažumų nevyriausybių organizacijų. Daugumos iš jų pagrindinė funkcija yra išsaugoti ir puoselėti etninę identitetą, tautines tradicijas, papročius, kalbą, religiją. Aktyvios tautinių mažumų NVO rengia respublikinius ir tarptautinius renginius, kooperuoja įvairių šaltinių lėšas, plečia savo organizacijų veiklą. Tačiau tokių tautinių mažumų organizacijų yra nedaug“ (Etninės politikos koncepcijos projektas [žiūrėta 2008-11-10]. Prieiga per internetą: <http://www.tmid.lt/files/tm_koncepcija.pdf>).

Daugelio tautinių mažumų NVO veiklos sfera lokali, priemonės neįvairios, o kokybė nepakankama. Pasyvumas ir organizacinių gebėjimų stoka mažina tautinių mažumų NVO galimybes pritraukti ir įsisavinti reikalingas lėšas savo veiklai, alternatyviu finansavimo šaltiniu paieškas ir ilgalaikes organizacijų strategijos plėtros perspektyvas. „Bet yra ir stiprių NVO, labai stiprios yra lenkų, rusų (iš dalies ir baltarusių bei ukrainiečių) organizacijos. Kiek mažiau aktyvūs yra armėnai, azerbaidžaniečiai, gruzinai, uzbekai. Žydai taip pat gana aktyvūs nors jų ir nedaug. Viena iš didžiausių yra lenkų sąjunga, kuri vienija apie 10 000 narių (Lietuvos mastais tai gana daug). Ji turi daug šakinių organizacijų. Tačiau tautinių mažumų nevyriausybinis sektorius kol kas yra silpnas ir pasyvus.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir pasirinkus demokratiškos valstybės kelią, neabejotinai reikėjo sukurti liberalią teisinę bazę, kuri sudarytų galimybes plėtoti žmogaus teises ir laisves visuomenėje. Liberalūs įstatymai, užtikrinantys asmenų lygybę, buvo priimti. Tai Pilietybės, Švietimo, Tautinių mažumų ir kiti įstatymai, kurie sudarė prielaidas formuoti harmoningiems ir stabiliems visuomeniniams santykiams, kurių pagrindas būtų tarpusavio supratimas ir tolerancija įvairių kultūrų, rasų, konfesinių, socialinių ir kitų visuomenės grupių atžvilgiu. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą ir NATO privalu tapo perimti vakarų pasaulio vertybes, pagrįstas tolerancijos ir supratimo idėjomis. Svarbu buvo ne tik sukurti teisinį pagrindą plėtoti asmenų lygybės principą nepaisant jų rasės, kultūros, religijos, socialinių ir kitų skirtumų, tačiau ir užtikrinti galimybes realiai sukurti tolerantišką visuomenę visuose gyvenimo srityse.

3. KLAIPĖDOS RUSŲ TAUTINIŲ MAŽUMŲ INTEGRACIJOS Į LIETUVOS VISUOMENĘ EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo organizavimas ir metodika

Tautinių mažumų teisių apsaugą Lietuvoje reglamentuoja daugelis įstatymų: 1989 m. priimtas Tautinių mažumų įstatymas, 2000 m. ratifikuota Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija, 2007 m. patvirtinta Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategija, Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008-2010 metų programa, Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005-2010 metų programa, Švietimo įstatymas (1991 m.), Lygių galimybių įstatymas (2003 m.), Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996 m.) ir kt. Nepaisant to visuomenėje vis dar kyla įvairių problemų: tautinės mažumos susiduria su kliūtimis, diskriminacija, nepakantumu, ne tik pačioje visuomenėje, bet ir valstybinėse institucijose.

Siekiant sužinoti Klaipėdoje gyvenančios rusų tautinės mažumos padėtį jų teisių užtikrinimo atžvilgiu, buvo atliktas kiekybinis tyrimas. Šio tyrimo metu buvo apklausti Klaipėdoje gyvenantys rusų tautinės mažumos atstovai.

Kiekybinio tyrimo instrumentas:

Tyrimo instrumentas – uždaro tipo klausimynas (žr. 1,2 priedą). Klausimyną sudaro 18 uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimų. Klausimynas – tai sąrašas surašytų klausimų, atsakymus į kuriuos rašo pats tiriamasis. Toks tyrimo instrumentas pasirinktas siekiant ekonomiškumo ir tiriamųjų anonimiškumo. Anketa buvo išversta į rusų kalbą, siekiant, kad rusų tautybės respondentams būtų lengviau suprasti klausimus, į juos įsigilinti.

Pagrindiniai klausimyno privalumai – anonimiškumas ir ekonomiškumas.

Klausimyno trūkumai – ribotas priėjimas prie tiriamųjų, mažo anketų grįžtamumo šiuo atveju bus išvengta, nes tiriamieji anketą užpildys ir iškart turės gražinti tyrėjui, šališkumas.

Tyrimo dizainas

Pagal tyrimo prigimtį tyrimui buvo pasirinktas neeksperimentinis tyrimo dizaino tipas.

Pagal kontaktų skaičių buvo pasirinktas skerspjuvio tyrimo dizaino tipas. Skerspjuvio tyrimo dizaino tipas padeda gauti tokį „paveikslą“, koks jis yra tyrimo momentu. Šis tyrimas labiausiai tinka, kai mes norime sužinoti apie situaciją, nuostatas, problemas apklausdami vienu metu tam tikrą populiacijos dalį. Skerspjuvio tyrimas yra labai lengvai atliekamas, ekonomiškas.

Tyrimo etika. Tyrimo metu laikomasi pagrindinių etikos principų tiriamųjų atžvilgiu – geranoriškumo, pagarbos, teisingumo. Žmogus turėjo teisę atsisakyti pildyti anketą, jei to nenorėjo, jis supažindinamas su tyrimo tikslu. Tyrėjas užtikrina pagarbą ir paslaugų elgesį su tiriamaisiais.

Tyrėjas užtikrina tiriamųjų anonimiškumą (tiriamojo atsakymai nebus siejami su jo asmenybe,⁴⁶

neapdorota informacija nebus prieinama kitiems, nebus platinama, bus pateikiami tik apdoroti ir apibendrinti tyrimo duomenys).

Duomenų analizė.

Taikyta kompiuterinė duomenų analizė patikimumui nustatyti (SPSS 13.0) bei kompiuterinė programa Excel.

Prieš pradėdami duomenų analizę duomenys paruošiami analizei ir sutvarkomi taip, kad būtų galima kokybiškai atlikti analizę. Pirmiausia atliekama content analizė (duomenų turinio analizė). Į SPSS programą suvedami pagrindiniai analizei reikalingi duomenys. Suvedami pagrindiniai sociodemografiniai respondentų duomenys (tai yra – amžius, lytis, išsilavinimas ir pan.). Atliekama dichotomijų analizė ir kelių atsakymų analizė.

Atliekama Spearman' s koreliacija. **Spearman' s koreliacijos koeficientas** – tiesinio ryšio tarp ranginių kintamųjų stiprumo matas. Jo interpretacija: kuo Spearman' s koeficientas (ρ) yra arčiau 1 arba -1, tuo ryšys tarp kintamųjų yra stipresnis. Teigiamas koeficientas parodo teigiamą ryšį, neigiamas – atvirkštinį. Ryšys tarp kintamųjų yra statistiškai reikšmingas, jei koreliacijos koeficientą atitinkanti **p** reikšmė yra mažesnė už 0,05. Spearman' s koreliacijos koeficientas bus taikomas tais atvejais, kai bus siekiama nustatyti ryšio tarp dviejų kintamųjų, kurie bus matuojami rangų skale, stiprumą.

Koreliacijos koeficientų reikšmės:

Nuo 0 iki 0,20 – ryšio požymių iš esmės nėra;

Nuo 0,20 iki 0,40 – ryšys tarp požymių silpnas;

Nuo 0,60 iki 0,80 ryšys tarp požymių stiprus;

Nuo 0,80 iki 1 ryšys tarp požymių labai stiprus (Bitinas, 1998).

1. Duomenys iš užpildytų anketų yra suvedami į SPSS programą.
2. Apibūdinami kintamieji.
3. Patikrinama, ar teisingai įvedami duomenys.

Dichotomijų analizė naudojama tais atvejais, kai respondentas turi pažymėti kelis atsakymų variantus, siekiant išsiaiškinti labiausiai ir mažiausiai dominuojantį.

Tyrimo respondentai, imties dydis ir atranka.

Statistikos departamento (www.stat.gov.lt) duomenimis Klaipėdoje gyvena apie 41 000 rusų tautybės asmenų, o tai sudaro 22,30 % visų Klaipėdos gyventojų. Tyrimo metu respondentai buvo parenkami atsitiktinės tikslinės atrankos būdu. Šis būdas yra tinkamiausias, kai informatyvių generalinės aibės vienetų (šiuo atveju rusų tautinės mažumos atstovų) yra daugiau, nei vienas tyrėjas gali ištirti, todėl laikantis atsitiktinumo principo pasirenkami keli vienetai ir nustatoma maža, bet tikslinė imtis. Taigi šio tyrimo metu iš viso buvo apklausta 214 respondentų, kurie buvo

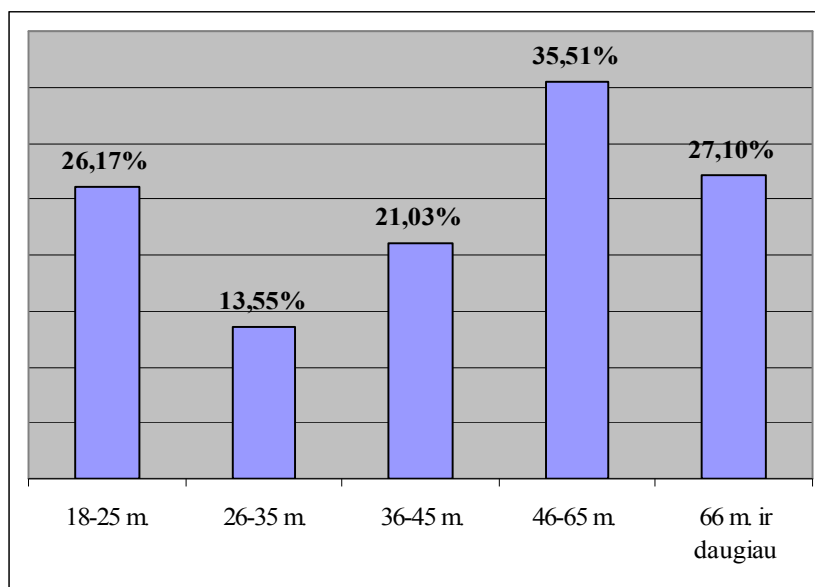
pasirenkami pagal priklausymą rusų tautinei mažumai. Siekiant tyrimo reprezentatyvumo buvo pasirenkami įvairias kategorijas atitinkantys respondentai (skirtingų lyčių, įvairaus amžiaus, išsilavinimo bei pragyvento laiko Lietuvoje).

Kiekybinis tyrimas atliktas 2009 metais sausio – vasario mėnesiais.

3.2. Klaipėdoje gyvenančių rusų patiriamų teisių pažeidimų analizė

Siekiant atskleisti tautinių mažumų teisių užtikrinimą Lietuvoje Klaipėdos rusų tautinės mažumos atveju, svarbu nustatyti jų požiūrį į tautinių mažumų padėtį Lietuvoje, kaip jie vertina tautinių mažumų teisių apsaugą Lietuvoje.

Pirmiausia norėta išsiaiškinti pagrindinius respondentų sociodemografinius duomenis. Tyrimo metu buvo apklaustos 125 moterys (58,41 proc.) ir 89 vyrai (41,59 proc.). Svarbus buvo respondentų pasiskirstymas pagal amžių (žr. 2 pav.).

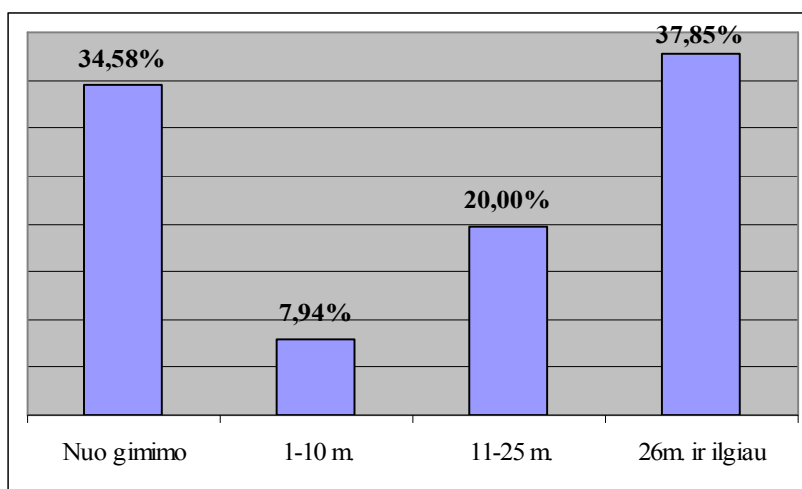
2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Kaip matyti iš 2 pav. daugiausia buvo apklausta 46-65 m., 66 m. ir vyresnių, bei 18-28 m. amžiaus respondentų, atitinkamai 35,51 proc., 27,10 proc. ir 26,17 proc. Mažiausiai tyrimo metu buvo apklausta 26-35 m. amžiaus asmenų, jie sudaro tik 13,55 % visų apklaustųjų.

Tyrimo dalyvavusių respondentų tarpe didžiąją dalį sudaro aukštąjį išsilavinimą turinčių rusų tautinės mažumos atstovų (39,72 proc. visų apklaustųjų), taip pat nemažą dalį sudaro vidurinį išsilavinimą turinčių asmenų (26,64 proc. visų apklaustųjų). Didžioji dalis vidurinį išsilavinimą turinčių asmenų patenka į 18-25 m. amžiaus respondentų kategoriją. Pagrindinį išsilavinimą turi 48

tik 1,87 proc. visų apklaustųjų, o profesinį – 6,54 proc. visų apklaustųjų. Taigi galima daryti prielaidą, jog dauguma apklaustųjų – išsilavinę asmenys, todėl galima tikėtis reprezentatyvių bei pagrįstų tyrimo rezultatų analizuojant tautinių mažumų teisių padėtį Lietuvoje.

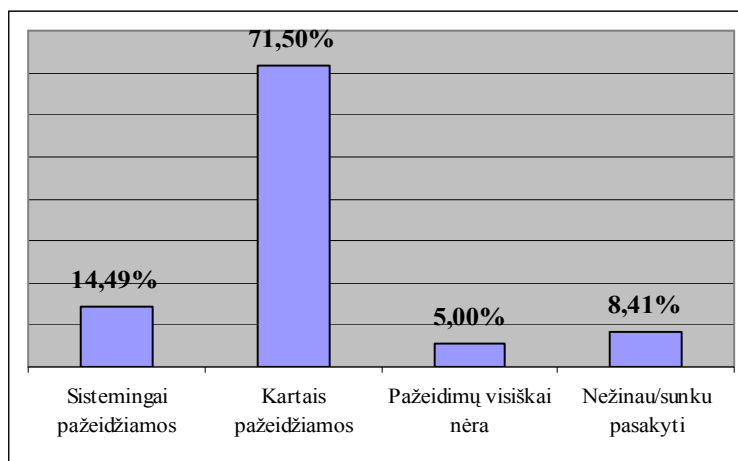
3 pav. pateikti duomenys parodo, kiek laiko respondentai gyvena Lietuvoje.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal Lietuvoje išgyventus metus

Taigi, kaip matyti iš 3 pav. respondentų gyvenančių nuo pat gimimo bei respondentų gyvenančių 26 m. ar ilgiau metų buvo apklausta daugiausiai (atitinkamai 34,58 proc ir 37,85 proc.). 1-10 m. praleidusių Lietuvoje rusų buvo apklausta mažiausiai – 7,94 proc.

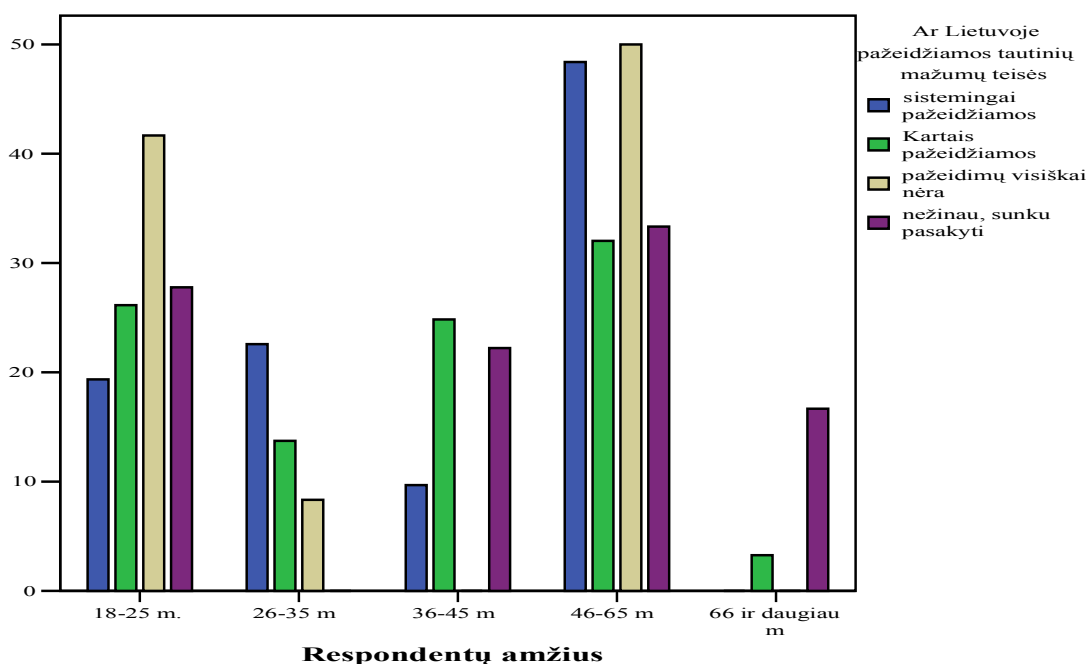
Siekiant išsiaiškinti respondentų požiūrį į tautinių mažumų teisių pažeidimus, buvo teiraujama, ar pažeidžiamos tautinių mažumų teisės. Kaip matyti iš 4 pav. ši problema visuomenėje egzistuoja. 71,5 proc. visų apklaustų respondentų teigia, jog tautinių mažumų teisės yra kartais pažeidžiamos. Tik 5 proc. mano, jog tokių pažeidimų nėra.

4 pav. Respondentų požiūris į Lietuvos tautinių mažumų teisių pažeidimus

Teiginiui, kad tautinių mažumų teisės kartais būna pažeidžiamos pritaria visų amžiaus grupių respondentai, tačiau daugiausiai pritariančiųjų yra 46-65 m. amžiaus kategorijoje (viso 22,9 proc.49

pritaria teiginiui, jog tautinių mažumų teisės yra sistemingai pažeidžiamos) bei 18-25 m. amžiaus kategorijoje (viso 18,7 proc. pritaria teiginiui, jog tautinių mažumų teisės yra kartais pažeidžiamos) (žr. 5 pav.).

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir teiginį „Ar Lietuvoje tautinių mažumų teisės yra pažeidžiamos“

Mažiausiai manančiųjų, jog tautinių mažumų teisės pažeidžiamos yra tarp vyresnio amžiaus respondentų (8,4 proc.).

Taigi analizuojama problema dėl tautinių mažumų teisių pažeidimų Lietuvoje egzistuoja ir respondentai tam pritaria. Daugiausia manančių, jog tautinių mažumų teisės yra pažeidžiamos yra tarp 18-25 m. bei 46-65 m. amžiaus respondentų. Tuo tarpu vyresnio amžiaus žmonės linkę palankiau žiūrėti į pažeidimus, jiems sunku vertinti ar šie pažeidimai egzistuoja.

Kadangi tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti tautinių mažumų teisių užtikrinimo situaciją Lietuvoje, respondentų buvo klausiama, kaip jie vertina konkrečias sritis saugant tautinių mažumų teises. Geriausiai įvertinta buvo tautinių mažumų teisių apsauga šiose srityse (žr. 6 lentelę):

1. Teisė į savalaikę ir kokybišką medicininę pagalbą. 47,73 proc. apklaustų respondentų mano, jog apsauga šioje srityje yra gera arba labai gera.
2. Teisė į nuosavybės neliečiamybę. 62,15 proc. apklaustų respondentų mano, jog apsauga šioje srityje yra gera arba labai gera.
3. Tikėjimo ir religijos laisvė. 85,51 proc. apklaustųjų teigė, jog tautinių mažumų teisių apsauga šioje srityje yra labai gera arba gera.

Tuo tarpu pagrindinės teisės, kuriose dažniausiai pasitaiko tautinių mažumų atstovų teisių pažeidimų, anot respondentų, yra (žr. 6 lentelę):

1. Teisė turėti ir pasirinkti darbą. 60,28 proc. apklaustųjų nurodė, jog tautinių mažumų atstovų teisių apsauga šioje srityje yra vidutiniška, bloga arba labai bloga.
2. Teisė į žodžio laisvę. 59,35 proc. apklaustųjų mano, jog tautinių mažumų atstovų teisių apsauga šioje srityje vidutiniška, bloga arba labai bloga.
3. Kalbos vartojimo teisė. 78,97 proc. respondentų mano, jog šioje srityje taip pat susiduriama su tautinių mažumų teisių apsaugos problemomis.

6 lentelė

Klaipėdos rusų nuomonė apie tautinių mažumų teisių apsaugą Lietuvoje (proc.)

Teisė	Labai gerai	Gerai	Vidutiniškai	Blogai	Labai blogai
Teisė turėti ir pasirinkti darbą	5,61 proc.	34,11 proc.	31,78 proc.	22,89 proc.	5,61 proc.
Teisė į teisingą darbo apmokėjimą	15,42 proc.	37,85 proc.	23,83 proc.	19,16 proc.	3,74 proc.
Teisė į socialinę apsaugą	11,21 proc.	31,31 proc.	40,19 proc.	9,35 proc.	7,94 proc.
Teisė į savalaikę ir kokybišką medicininę pagalbą	13,08 proc.	33,64 proc.	36,92 proc.	12,15 proc.	4,21 proc.
Teisė gauti informaciją iš valstybinių/savivaldos institucijų	7,94 proc.	31,78 proc.	33,18 proc.	20,56 proc.	6,54 proc.
Teisė į nuosavybės neliečiamumą	16,82 proc.	45,33 proc.	27,57 proc.	6,54 proc.	3,74 proc.
Teisė į žodžio laisvę	12,15 proc.	28,5 proc.	36,45 proc.	17,28 proc.	5,61 proc.
Tikėjimo ir religijos laisvė	37,85 proc.	47,66 proc.	13,55 proc.	0,93 proc.	0 proc.
Kalbos vartojimo laisvė	5,61 proc.	15,42 proc.	38,32 proc.	26,64 proc.	14,02 proc.

Taigi, respondentų nuomone, mažiausiai teisių pažeidimų yra nuosavybės neliečiamybės srityje bei tikėjimo ir religijos laisvės srityje. Dažniausiai su teisių pažeidimais, anot respondentų, susiduriama renkantis darbą, vartojant savo kalbą bei ginant savo žodžio laisvę.

Taikant Spearman‘s koreliacijos koeficientą buvo ieškoma ryšio tarp sričių, kuriose tautinės mažumos susiduria su teisių apsaugos problemomis. Kad ryšys būtų statistiškai reikšmingas p turi būti < 0,05, ryšio stiprumą rodo Spearman‘s rho, kuo arčiau 1, tuo ryšys stipresnis.

Taigi, pritaikius Spearman's koreliacijos koeficientą, buvo rastas ryšys tarp šių teiginių „teisė į nuosavybės neliečiamybę“ ir „teisė į teisingą darbo apmokėjimą“ ($p = 0,000$; Spearman's $\rho = 0,654$), taigi, nustatyta stipri tendencija, kad respondentai teigiamai vertinantys teisės į nuosavybės neliečiamybę užtikrinimą teigiamai vertina ir teisės apsaugą ir teisingo darbo apmokėjimo srityje.

Respondentai, manantys, jog tautinių mažumų teisių apsauga į teisingą darbo apmokėjimą yra užtikrinama gerai, taip pat pritaria ir teiginiui, jog teisė į socialinę apsaugą yra užtikrinama gerai ($p = 0,000$; Spearman's $\rho = 0,629$) (Koreliacijos lentelė pateikiama 3 priede).

Ieškant skirtumų tarp tautinių mažumų teisių apsaugos vertinimo ir lyties pastebėti tam tikri statistiškai reikšmingi skirtumai, kurie pateikiami 7 lentelėje. Šių skirtumų buvo ieškoma taikant Mann-Whitney testą, kuris skirtas palyginti 2 nepriklausomų grupių atsakymus.

7 lentelė

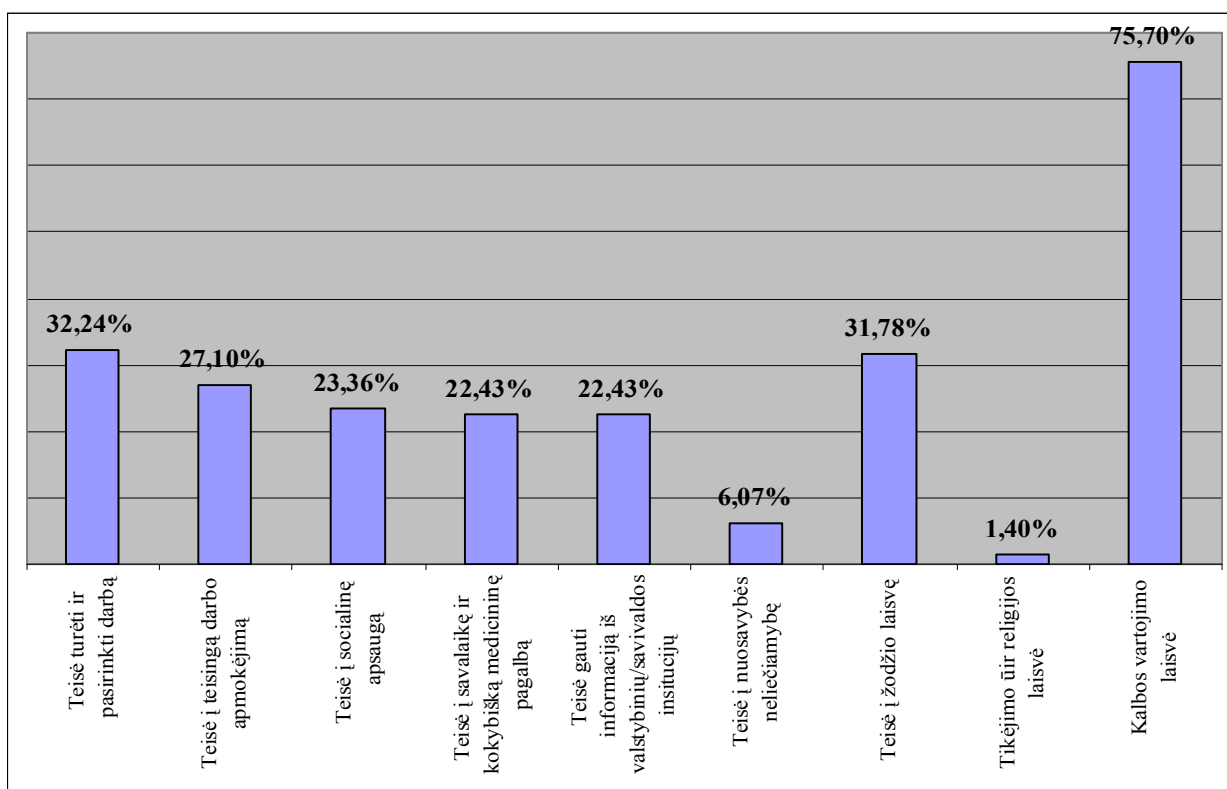
Tautinių mažumų teisių apsaugos vertinimo skirtumai, priklausomai nuo lyties

Priklausomas kintamasis	Lytis	Rangų vidurkis	Mann-Whitney U	Asymp. Syg (p)
Teisė turėti ir pasirinkti darbą	Moteris	114,38	4702,500	0,044
	Vyras	97,84		
Teisė į socialinę apsaugą	Moteris	116,84	4395,500	0,006
	Vyras	94,39		
Teisė į savalaikę ir kokybišką medicininę pagalbą	Moteris	116,74	4408,00	0,007
	Vyras	64,53		
Teisė į žodžio laisvę	Moteris	114,88	4639,500	0,031
	Vyras	97,13		
Kalbos vartojimo laisvė	Moteris	117,43	4322,500	0,004
	Vyras	93,57		

Šiuo testu pavyko nustatyti, jog egzistuoja statistiškai reikšmingi skirtumai (t.y. $p > 0,005$) tarp lentelėje pateiktų teiginių bei respondentų lyties, t.y. moterys dažniau linkusios pritarti 7 lentelėje išskirtiems teiginiais (moterų rangų vidurkiai aukštesni nei vyrų).

Teiraujantis su kokiais tautinių mažumų teisių pažeidimais per pastaruosius metus teko susidurti respondentams, paaiškėjo, jog dažniausiai respondentai susiduria su pažeidimais⁵²

gimtosios kalbos vartojimo srityje (75,70 proc.), teisės į žodžio laisvę srityje (31,78 proc.), teisės turėti ir pasirinkti darbą srityje (32,24 proc.). Mažiausiai respondentai yra susidūrę su teisės į nuosavybės neliečiamybę problemomis (6,07 proc.), tikėjimo ir religijos laisvės problemomis (1,40 proc.). Respondentų atsakymai dėl teisių apsaugos pažeidimų, su kuriais jiems teko susidurti, pateikiami 6 pav.

6 pav. Respondentų teisių pažeidimai per pastaruosius metus

Taigi, kaip matyti iš pateikto paveikslo, nemaža dalis respondentų per pastaruosius metus yra susidūrę su įvairiomis problemomis. Tačiau kaip didžiausia problema buvo įvardinta kalbos vartojimo laisvė. Su šia problema susiduria 75,7 proc. apklaustų respondentų. Mažiausiai pažeidimų respondentai patiria dėl savo tikėjimo bei religijos (su pažeidimais šioje srityje buvo susidūrę 1,4proc. apklaustųjų) bei dėl savo nuosavybės neliečiamybės (ši teisė pažeista tarp 6,07 proc. apklaustųjų).

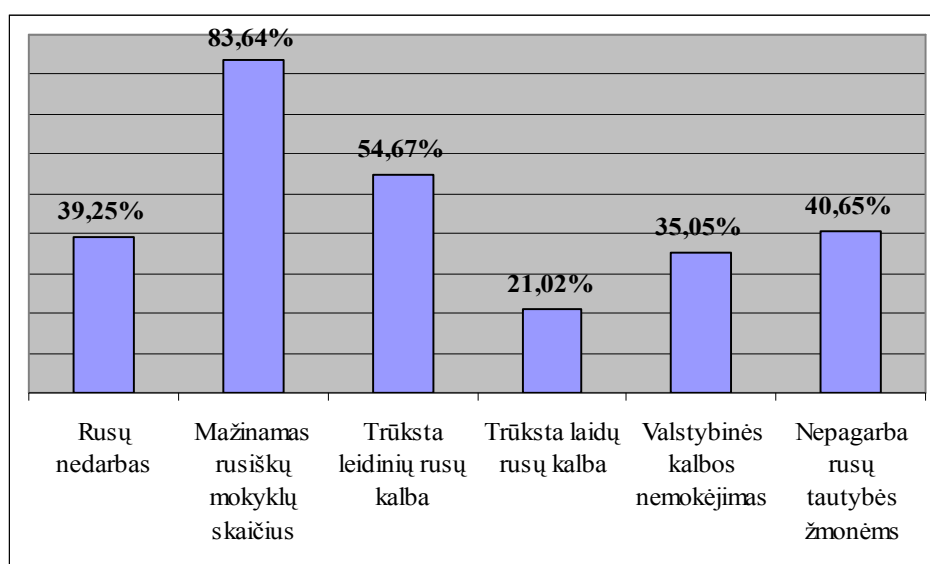
Taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, ar egzistuoja ryšys tarp problemų, su kuriomis yra susidūrę respondentai bei jų lyties. Statistiškai reikšmingi skirtumai pateikiami 8 lentelėje.

Respondentų teisių pažeidimų skirtumai, priklausomai nuo lyties

Priklausomas kintamasis	Lytis	Rangų vidurkis	Mann-Whitney U	Asymp. Syg (p)
Teisė į socialinę apsaugą	Moteris	96,55	4193,500	0,000
	Vyras	122,88		
Teisė gauti informaciją iš valstybinių/savivaldos institucijų	Moteris	98,12	4389,500	0,000
	Vyras	120,68		
Teisė į nuosavybės neliečiamybę	Moteris	114,00	4750,000	0,000
	Vyras	98,37		

Šiuo testu pavyko nustatyti, jog egzistuoja statistiškai reikšmingi skirtumai (t.y. $p > 0,005$) tarp lentelėje pateiktų teiginių bei respondentų lyties. Su teisės į socialinę apsaugą bei teisės gauti informaciją iš valstybinių/savivaldos institucijų pažeidimais daugiausiai susidūrė moterys (moterų rangų vidurkiai atitinkamai 96,55 ir 98,12, vyrų – 122,88 ir 120,68). Teisės į nuosavybės neliečiamybę problemos aktualesnės vyrams nei moterims (vyrų rangų vidurkis 98,37, moterų – 114,00).

Tyrimu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti su kokiomis konkrečiais problemomis susiduria rusų tautinės mažumos atstovai Klaipėdoje.

7 pav. Problemos rusų tautinės mažumos atžvilgiu

Kaip matyti iš 7 pav. didžiausia problema, kelianti nerimą respondentams, yra ta, jog mažinamas rusų mokyklų skaičius. Šią problemą įvardijo 83,64 proc. visų apklaustųjų respondentų. Klaipėdoje šiuo metu veikia 2 rusakalbių gimnazijos, 1 rusakalbių vidurinė mokykla bei 4 pagrindinės rusakalbių mokyklos. Nuo 2007 m. 2 uostamiesčio mokykloms buvo neleista formuoti vienuoliktų klasių ir jos tapo pagrindinėmis. Taigi respondentų išsakyta nuomonė apie mažinamą rusiškų mokyklų skaičių yra pagrįsta. Rusų mokyklos yra reformuojamos, ir to pasekoje mažinamas rusų vidurinių mokyklų skaičius.

Kita problema su kuria susiduria rusų tautybės žmonės - leidinių rusų kalba trūkumas. Šią problemą išskyrė 54,67 proc. visų apklaustųjų. Šiuo metu rusų kalba Lietuvoje leidžiami šie pagrindiniai periodiniai leidiniai: „Ekspress nedelia“, „Litovskij kurjer“, „Respublika“. Nuo 2007 m. spalio mėn. nebeliko Klaipėdoje leidžiamo rusų kalba dienraščio „Klaipėda“. Jo atsisakyti bendrovę paskatino patiriami nuostoliai. Taigi akivaizdu, jog rusiškos spaudos trūkumas yra akivaizdus.

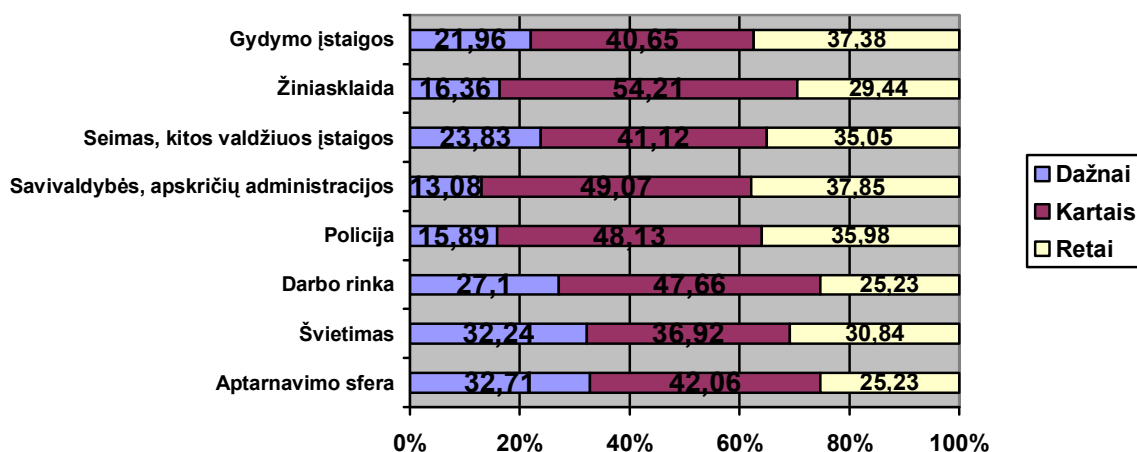
Pastebėta, jog kai kurie respondentai susiduria su valstybinės kalbos nemokėjimo problema. Šią problemą įvardijo 35,05 proc. apklaustųjų respondentų. Galima teigti, jog kai kurie teisių pažeidimai gali būti susiję su lietuvių kalbos nemokėjimu. Pastebėta, jog su valstybinės lietuvių kalbos nemokėjimu daugiausia susiduria 46-65 m. amžiaus respondentai (17,76 proc.). Taip pat pastebėta, jog ši problema egzistuoja tarp tautinės mažumos atstovų, kurie seniausiai gyvena Lietuvoje. Valstybinės kalbos nemokėjimo problemos aktualios 12,62 proc. apklaustųjų respondentų, kurie Lietuvoje gyvena nuo gimimo bei 14,49 proc. respondentų, kurie Lietuvoje gyvena 26 ir daugiau metų. Su nepagarba savo tautybei susiduria šiek tiek mažiau respondentų – 40,65 proc. apklaustųjų, o rusų kalbos televizijos bei radijo laidų trūkumą jaučia 21,02 proc. respondentų.

Ieškant ryšio tarp praleistų Lietuvoje metų bei problemų, su kuriomis susiduria respondentai, paaiškėjo, jog rusų nedarbo problema aktuali 26 ir daugiau metų ar nuo pat gimimo gyvenantiems respondentams. Tokių respondentų atitinkamai buvo 16,82 proc. ir 20,56 proc. Taigi, galima teigti, jog ši problema daugiausia liečia vyresnio amžiaus asmenis, kuriems sudėtinga integruotis į darbo rinką.

Rusiškų leidinių stygius jaučiamas beveik tarp visų respondentų. Šiek tiek silpniau šį trukumą jaučia tie respondentai, kurie Lietuvoje gyvena trumpiau. Rusiškų leidinių trūkumą tarp šių asmenų jaučia 3,27 proc. apklaustųjų. Ta pati situacija ir su laidomis rusų kalba. Šių laidų 1 – 10 metų Lietuvoje praleidę gyventojai visiškai nepasigenda. Pasiūlos šioje srityje jiems netrūksta. Valstybinės kalbos nemokėjimas vienodai reikšmingas tiek nuo gimimo Lietuvoje gyvenantiems, tiek neseniai joje įsikūrusiems respondentams. Nepagarba rusų tautybės žmonėms taip pat aktuali visiems respondentams, nepriklausomai nuo jų Lietuvoje pragyventų metų skaičiaus.

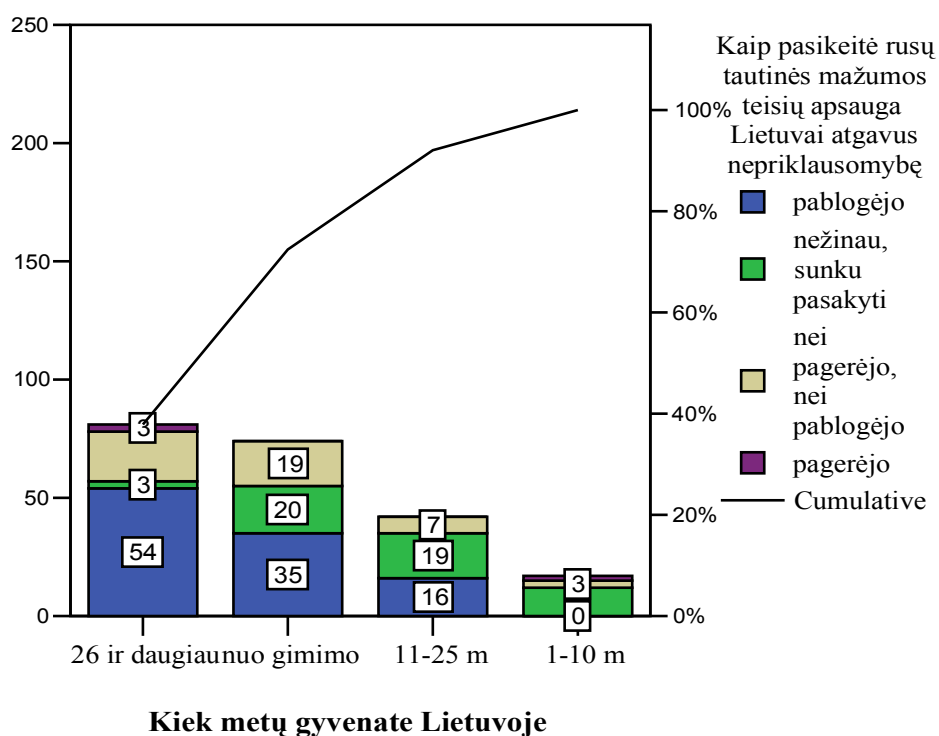
Taigi galima teigti, jog dauguma respondentų išskirtų problemų yra aktualios visai rusų bendruomenei įsikūrusiai Lietuvoje, nes problemų dažnis tarp skirtingų grupių respondentų yra beveik tolygus.

Respondentų buvo teirujamasi kur ir kaip dažnai jie patiria teisių pažeidimus. Dažniausiai pažeidimai yra patiriami aptarnavimo sferoje (su jais susiduria 74,76 proc. apklaustųjų), darbo rinkoje (74,76 proc. apklaustųjų) bei žiniasklaidoje (70,56 proc. apklaustųjų) (žr. 8 pav.).

8 pav. Sritys, kuriose pažeidžiamos rusų tautybės žmonių teisės

Respondentų buvo teirujamasi ar pasikeitė rusų tautinės mažumos teisių apsauga Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Tik 2,34 proc. apklaustųjų nurodė, jog rusų tautinės mažumos teisių apsauga pagerėjo. 49,07 proc. apklaustųjų teigia, jog teisių apsauga atgavus Lietuvos nepriklausomybę pablogėjo.

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir požiūrį į rusų tautinės mažumos teisių apsaugos Lietuvai po jos nepriklausomybės pasikeitimą

Daugiausia pritariančių nuomonei, jog tautinių mažumų atstovų situacija Lietuvai atgavus nepriklausomybę pablogėjo yra tarp 26 ir daugiau metų Lietuvoje gyvenančių respondentų (25,23 proc.). Neigiamą pokytį tautinių mažumų atžvilgiu jaučia ir nuo gimimo Lietuvoje gyvenantys rusai (16,36 proc.). Tuo tarpu 1 – 10 metų gyvenantys rusams sunku vertinti ar situacija pakito ar ne.

Taigi tyrimo duomenys rodo, jog tautinių mažumų atstovai susiduria su teisių apsaugos problemomis Lietuvoje. Šios problemos susijusios su kitų asmenų nepakantumu jiems, su problemomis ieškant darbo. Susiduriama ir su problemomis, kurios kyla dėl pačių tautinių mažumų atstovų (t.y. valstybinės kalbos nemokėjimas). Taip pat rusų tautinės mažumos atstovai nepatenkinti mažinamu rusiškų mokyklų skaičiumi. Pažeidimai su kuriais teko susidurti tautinių mažumų atstovams pastaraisiais metais yra: pažeidimai savo kalbos vartojimo srityje (75,70 proc.), teisės į žodžio laisvę srityje (31,78 proc.), teisės turėti ir pasirinkti darbą srityje (32,24 proc.). Mažiausiai respondentai yra susidūrę su teisės į nuosavybės neliečiamybę problemomis (6,07 proc.), tikėjimo ir religijos laisvės problemomis (1,40 proc.).

3.3. Klaipėdoje gyvenančių rusų iniciatyvų ginant savo teises ir interesus analizė

Tyrimu buvo siekiama sužinoti, ar gina rusų tautinės mažumos atstovai savo interesus. Visu pirma buvo norima išsiaiškinti ar pakanka informacijos apie tautinių mažumų teises ir galimybes jas ginti. Respondentų atsakymai rodo, jog šios informacijos labai trūksta. Tik 10,28 proc. respondentų nurodė, jog jiems informacijos pakanka. Tačiau net 65,89 proc. respondentų susiduria su šios informacijos trūkumu. Chi-kvadrato testo pagalba buvo nustatyta, jog egzistuoja statistiškai reikšmingas skirtumas tarp respondentų amžiaus bei jų nuomonės dėl informacijos apie tautinių mažumų teises ir galimybes jas ginti. Šiuo atveju kintamasis buvo respondentų amžius ir nuomonė: „Ar Lietuvoje pakanka informacijos apie tautinių mažumų teises ir galimybes jas ginti“ ir buvo siekiama išsiaiškinti ar jie priklausomi. Nustatyta, jog $p=0,000$, tai reiškia, jog $p<0,05$, todėl skirtumas tarp šių kintamųjų statistiškai reikšmingas ir kintamieji yra tarpusavyje susiję (priklausomi).

Respondentų teiraujantis, ar jie žino kur reikia kreiptis dėl pažeistų savo teisių, paaiškėjo, jog 79,91 proc. respondentų nežino kur reikėtų kreiptis siekiant apginti savo teises. Lyginant kintamuosius „amžius“ ir „ar žinote kur kreiptis dėl pažeistų teisių“ paaiškėjo, jog visiškai nežino kur kreiptis vyresnio amžiaus asmenys (t.y. 66 ir vyresni), jų tarpe nebuvo nė vieno, kuris žinotų kur būtų galima kreiptis siekiant apginti savo teises. Kitose amžiaus kategorijose pasiskirstymas buvo gana tolygus ir pasiskirstė taip:

18-25 m. amžiaus respondentų tarpe - 21,50 proc.,

26-35 m. amžiaus respondentų tarpe - 9,81 proc.,

36-45 m. amžiaus respondentų tarpe - 14,95 proc.,

46-65 m. amžiaus respondentų tarpe 29,91 proc. nežinojo, kur būtų galima kreiptis dėl pažeistų teisių.

Taigi galima daryti prielaidą, jog Lietuvoje vis dar trūksta informacijos dėl teisės pažeidimų prevencijos bei jų gynimo. Dauguma respondentų nežino kur reikėtų kreiptis, jei jų teisės būtų pažeistos.

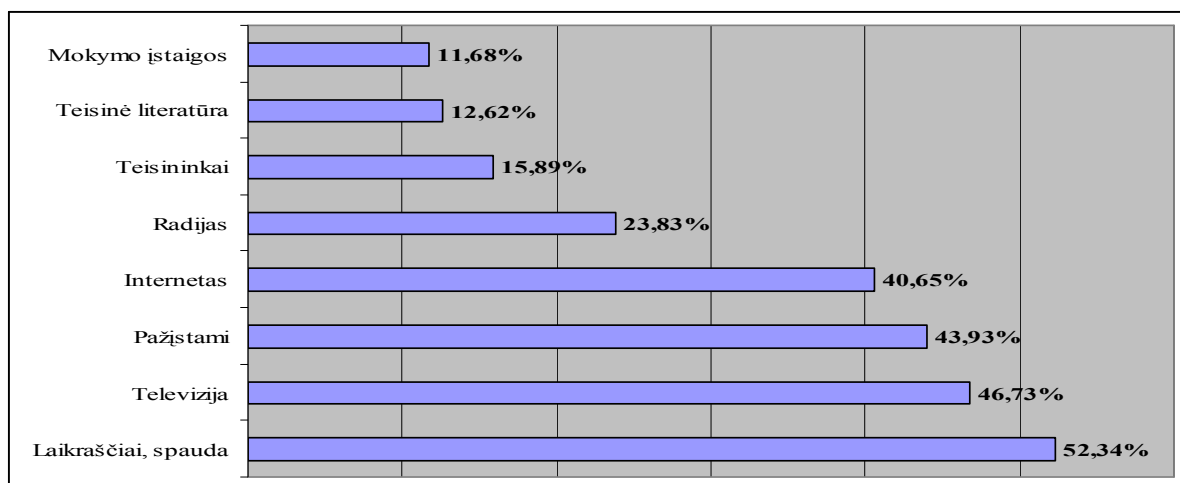
Respondentų teiraujantis ar jiems yra tekę kreiptis į atitinkamas institucijas dėl pažeistų teisių paaiškėjo, jog tik labai maža dalis respondentų yra tai darę. Tokių respondentų buvo tik 10,28 proc. Pastebėta tendencija, jog savo teises yra linkę ginti aukštesnį išsilavinimą turintys respondentai. Respondentai su profesiniu ar pagrindiniu išsilavinimu nėra kreipęsi dėl savo teisių gynimo. Nors respondentų vyrų buvo apklausta mažiau nei moterų, pastebėta, jog savo teisių

gynimas labiau būdingas vyrams nei moterims. Savo teises gynė 7,69 proc. apklaustų respondentų vyrų, o moterų – tik 4 proc.

Priežastys, dėl kurių respondentai nesikreipia ir negina savo teisių, yra nepasitikėjimas atitinkamomis institucijomis bei nežinojimas kur kreiptis. Institucijomis, kurios turėtų ginti tautinių mažumų atstovų teises bei interesus, nepasitiki 82,97 proc. apklaustųjų ir jie mano, jog kreipimasis nepadės išspręsti egzistuojančių ar įvykdytų pažeidimų. Tuo tarpu 17,03 proc. respondentų nesikreipė, nes nežinojo kur kreiptis. Pastebėta, jog tarp respondenčių moterų dažniausiai pasitaikanti priežastis, kodėl nebuvo kreiptasi į atitinkamas institucijas – nežinojimas kur kreiptis (16,8 proc.). Vyrų nesikreipia į atitinkamas institucijas, nes jiems labiau būdingas nepasitikėjimas tokio pobūdžio įstaigomis nei moterims (32,97 proc.).

Tų respondentų, kurie yra kreipęsi dėl savo teisių pažeidimų, buvo teiraujama ar jiems pavyko pasiekti norimą rezultatą. Paaiškėjo, jog didžiajai daliai besikreipusiųjų pavyko pasiekti ar bent iš dalies pasiekti norimą rezultatą, tokių respondentų buvo 59,09 proc. (pasiekė norimą rezultatą) ir 18,18 proc. iš dalies pasiekė norimą rezultatą. 22,72 proc. respondentų liko nepatenkinti pasiektu rezultatu.

Respondentų taip pat buvo teiraujama, iš kur jie gavo informacijos apie tautinių mažumų teises bei galimybes jas ginti (žr. 10 pav.).

10 pav. Šaltiniai, iš kurių respondentai gauna informaciją apie tautinių mažumų teises ir galimybes jas ginti

Kaip matyti iš 10 pav. daugiausia informacijos apie galimybes ginti savo teises respondentai gauna iš laikraščių, spaudos (52,34 proc.), televizijos (46,73 proc.), pažįstamų (43,93 proc.) bei interneto (40,65 proc.). Mokymo įstaigos, teisinė literatūra bei teisininkai šiuo atveju nesuteikia tiek informacijos, jie yra sunkiau prieinami respondentams, todėl pasirenkami paprastesni informacijos gavimo keliai. Tačiau šiuo atveju gaunama informacija gali būti neobjektyvi. Todėl respondentams susidaro nuomonė, jog bandymai kreiptis į atitinkamas jų teises ginančias

institucijas bus neveiksmingi ir neatneš norimo rezultato. Masinės informacijos priemonės (televizija, spauda, internetas) ne visada pasižymi objektyvumu ir tinkamos informacijos pateikimu. O respondentų pažįstami, iš kurių jie gauna informaciją, taip pat ne visada gali pateikti visą reikalingą informaciją, ypač, jei patys yra susidūrę su nepalankiu problemos sprendimu šių institucijų lygmenyje.

Taigi, galima teigti, jog respondentams ne tik trūksta informacijos apie teisių gynimą atitinkamose institucijose, tačiau didesnė problema yra nepasitikėjimas šių institucijų veikla, neigiama nuostata ir manymas, jog situacija vis tiek nepasikeis. Pastebėta, jog savo teises labiau linkę ginti vyrai nei moterys, tačiau vyrams būdingesnis nepasitikėjimas institucijomis ginančiomis tautinių mažumų pažeistas teises. Tačiau besikreipusiųjų patirtis rodo, jog nemaža dalis respondentų pasiekė savo rezultata ir jiems pavyko apginti savo teises. Todėl būtina keisti tautinių mažumų atstovų nuostatas ir nepasitikėjimą jų teises ginančių institucijų atžvilgiu bei suteikti jiems daugiau informacijos apie šias institucijas, jų veiklą bei procedūras ginant ir atstovaujant savo interesus bei pažeistas teises. Respondentai dažniausiai informaciją sužino iš spaudos, televizijos, interneto, laikraščių, todėl reikėtų rūpintis, jog čia pateikiama informacija būtų tiksli ir objektyvi bei išsami.

3.4. Klaipėdoje gyvenančių rusų nuomonės analizė dėl teigiamo požiūrio į tautines mažumas formavimo

Siekiant išsiaiškinti apklaustų respondentų santykius su lietuviais jų buvo prašoma įvertinti 4 teiginius, kurie pateikiami 9 lentelėje:

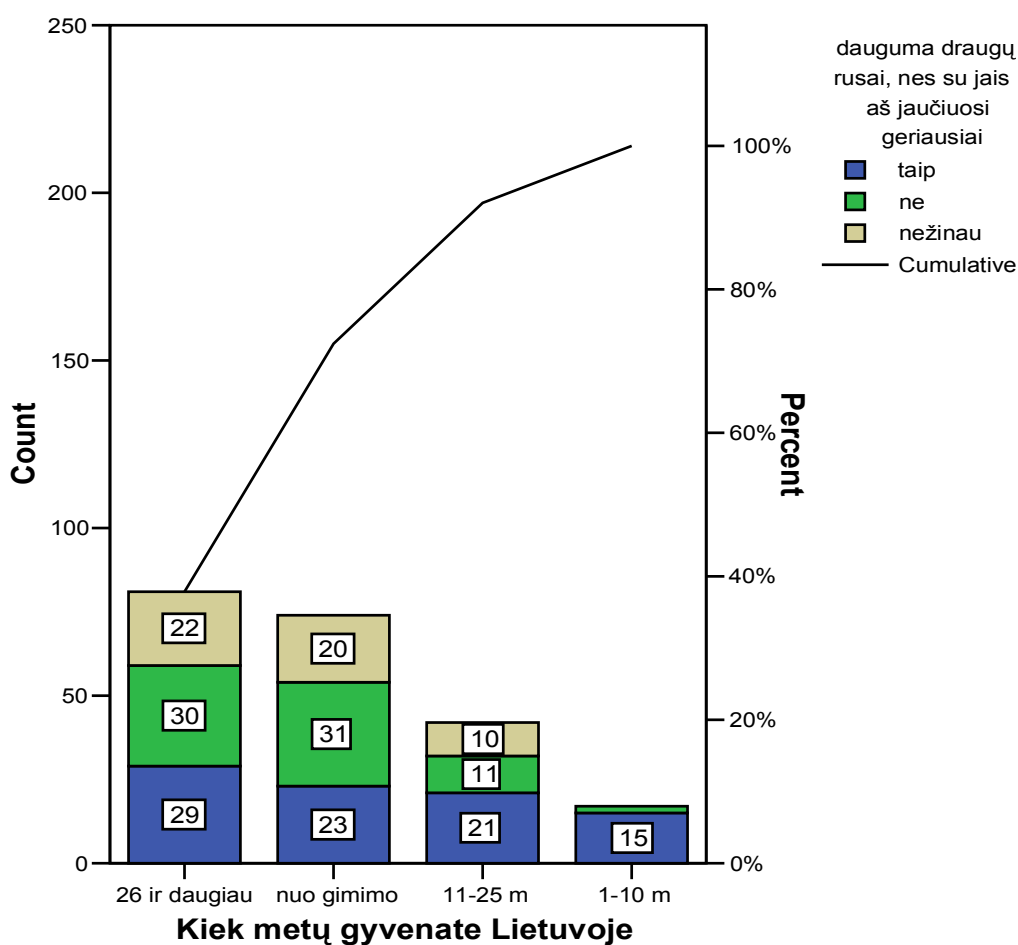
9 lentelė

Rusų tautybės žmonių santykiai su lietuviais

Teiginiai	Taip	Nežinau	Ne
1. Dauguma mano draugų yra rusai, nes su jais jaučiuosi geriausiai, lietuvių draugijoje nesijaučiu taip gerai.	41,12 proc.	24,3 proc.	34,58 proc.
2. Santykiai su mano tautiečiais yra geri, tačiau santykius su lietuviais irgi laikau vertingais.	86,45 proc.	12,62 proc.	0,94 proc.
3. Šiuo laikotarpiu sunku rasti tokių, kuriais gali pasitikėti, kuriems gali išsakyti savo požiūrius, jausmus ir mintis.	57,94 proc.	21,5 proc.	20,56 proc.
4. Dauguma mano draugų – lietuviai, nes su jais smagu ir tarp jų aš gerai jaučiuosi; negaliu pasakyti, kad viskas yra taip gerai rusų draugijoje.	11,21 proc.	20,09 proc.	68,69 proc.

Paiškėjo, jog didžioji dalis apklaustųjų santykius su lietuviais laiko vertingais. Tačiau nepaisant to, dauguma jų draugų yra rusai. Tarp apklaustųjų respondentų egzistuoja nepasitikėjimas aplinkiniais, nepriklausomai nuo jų tautybės. 57,94 proc. apklaustųjų teigia, jog jiems sunku pasitikėti žmonėmis. Nepasitikėjimas aplinkiniais egzistuoja tarp visų respondentų nepriklausomai nuo jų pragyventų metų skaičiaus Lietuvoje, nes nepasitikėjimą vienodai jaučia tiek nuo pat gimimo, tiek ir 1-10 metų, 11-25 metų, 26 ir daugiau metų Lietuvoje gyvenančių rusų tautinės mažumos atstovų.

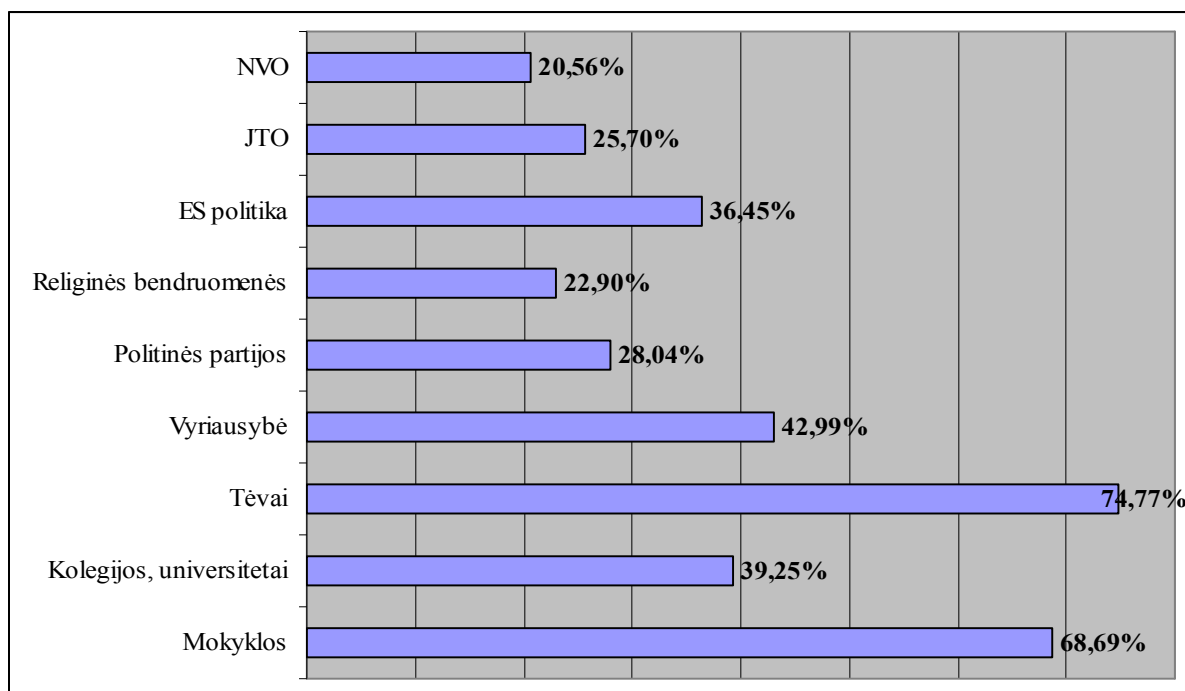
Pasiskirstymas tarp Lietuvoje pragyvento laiko ir 9 lentelėje pateikto pirmojo teiginio yra tolygus (žr. 11 pav.). Vadinasi, nepriklausomai nuo rusų pragyvento laiko Lietuvoje santykiai su tautiečiais yra geri ir jiems labiausiai patinka bendrauti su savo tautos atstovais.

11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir teiginį „Dauguma mano draugų yra rusai, nes su jais jaučiuosi geriausiai“

Respondentų taip pat buvo teiraujama, kas jų nuomone atlieka svarbų vaidmenį formuojant teigiamą požiūrį į tautines mažumas. Respondentų atsakymai pateikiami 12 pav. Kaip matyti, 61

teigiamo požiūrio formavimui daugiausia įtakos turi tėvai (tam pritarė 74,77 proc. apklaustųjų) bei mokykla (68,69 proc. apklaustųjų). Respondentų nuomone mažiausiai įtakos turi nevyriausybinės organizacijos (20,56 proc.) bei įvairios religinės bendruomenės (22,90 proc.). Taigi svarbiausiais veiksniais formuojant teigiamą visuomenės narių požiūrį respondantai laiko tas institucijas ar asmenis su kuriais ir kuriuose tenka praleisti didžiąją laiko dalį (tėvus, mokyklą, aukštojo mokslo institucijas). Taip pat svarbų vaidmenį vaidina ir įvairios politinės institucijos – Vyriausybė, Europos Sąjungos politika.

12 pav. Teigiamą visuomenės narių požiūrį į tautines mažumas formuojantys veiksniai

Apibendrinant galima teigti, jog respondantai, nepaisant to, jog vertina santykius su lietuviais, labiau linkę bendrauti su savo tautinės mažumos atstovais, su jais sieja artimesni ryšiai, bendra kultūra, vertybės. Siekiant keisti visuomenės požiūrį į tautines mažumas didžiausią darbą šioje srityje gali atlikti ir atlieka tėvai, formaliojo švietimo institucijos (mokyklos, aukštosios mokyklos) bei politiką formuojančios institucijos (Vyriausybė, Europos Sąjunga).

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

IŠVADOS

- Lietuva laikosi principo, kad tautinių mažumų nariais pripažįstami toje valstybėje gyvenantys piliečiai. Kaip numatyta Tautinių mažumų įstatyme, kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, gaudamas pasą, laisvai pasirenka savo tautybę pagal tėvų ar vieno iš jų tautybę. Tautybė pase įrašoma raštišku piliečio pageidavimu. Taigi visi šalies kitų tautybių gyventojai, gavę Lietuvos Respublikos pilietybę, turi teisę laikyti save priklausančiais tautinėms mažumoms ir reikalauti, kad valstybė vykdytų savo tautinių mažumų teisių apsaugos įstatymus ir tarptautinius įsipareigojimus.
- Lietuva, kaip ir kitos Europos šalys, yra daugiakultūrė valstybė. Joje nuo seno gyvena įvairių tautybių, skirtingų kultūrų, religijų, papročių žmonės. Nemažą Lietuvos kultūrinio paveldo dalį sudaro visų jos tautinių bendrijų kultūros paveldas. 2001 m. balandžio 6 d. Visuotinio gyventojų surašymo duomenimis Lietuvoje priskaičiuojama 115 skirtingų tautybių gyventojų. Jų skaičius yra labai nevienodas, svyruoja nuo kelių šimtų tūkstančių. Daugiausia ne lietuvių tautybės žmonių gyvena Rytų ir Pietryčių Lietuvos rajonuose, Vilniuje, Klaipėdoje, Visagine ir kituose didesniuose miestuose.
- Laikantis tarptautinių dokumentų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų, Lietuvos tautinėms mažumoms suteiktos plačios kalbos vartojimo, švietimo, kultūros teisės ir laisvės: teisė kurti ir išlaikyti savo organizacijas; teisė į informacijos, religijos ir tikėjimo laisves; teisė į kultūrinius ryšius su kitais visuomenės nariais ir tautiečiais už valstybės ribų; teisė į politinį atstovavimą, teisė užimti valstybines pareigas - bei įtvirtinti konkretūs valstybės įsipareigojimai saugant tautinių mažumų teises.
- Savaiame suprantama, kad, sudarant sąlygas tautinių mažumų savitumui palaikyti, ne viskas klostosi taip, kaip norėtųsi. Pasitaiko atvejų, kai tautinių mažumų problemos painiojamos su bendromis visai šaliai ekonominėmis, socialinėmis ir politinėmis problemomis. Dažnai įsitikiname, kad demokratinei visuomenei sukurti reikia kur kas daugiau laiko ir pastangų nei iš pradžių atrodė.
- Dauguma apklaustų rusų tautinės mažumos atstovų teigia, jog jų teisės yra kartais pažeidžiamos. Anot respondentų dažniausiai pažeidžiamos šios jų teisės: kalbos vartojimo laisvė, teisė turėti ir pasirinkti darbą, teisė gauti informaciją iš valstybinių/savivaldos instirucijų.
- Geriausiai vertinama tikėjimo ir religijos laisvė, teisė į teisingą darbo apmokėjimą, teisė į nuosavybės neliečiamumą. Dauguma rusų tikinčiųjų yra krikščionys stačiatikiai. Lietuvoje

yra 41 cerkvė, o Klaipėdoje veikia 2 cerkvės. Todėl galima daryti išvadą, jog Lietuvoje rusai gali nevaržomai išpažinti savo tikėjimą, todėl šią savo teisę jie vertina palankiai.

- Aktualiausia problema rusų tautybės žmonėms yra rusiškų mokyklų skaičiaus mažinimas. Tačiau skirtingai nuo lietuviškų mokyklų, mokyklos, kuriose dėstoma rusų kalba, turi savo specifinius bruožus ir savus uždavinius. Tai nacionalinių mažumų mokyklos, ir viena iš jų funkcijų - vykdyti rusų bendruomenės jaunosios kartos nacionalinį kultūrinį auklėjimą, formuoti jos nacionalinį tapatumą, reprodukuoti rusų bendruomenę. Mokyklų rusų dėstomąja kalba padėtis labiau trapi negu lietuviškų mokyklų, būtent todėl, kad jos - nacionalinių mažumų mokyklos. Mokyklų struktūros keitimai gali nuvesti iki jų išardymo ir sunykimo.
- Nors dauguma rusų tautybės atstovų teigia, jog jų teisės yra pažeidžiamos, tačiau tik labai maža dalis respondentų dėl savo pažeistų teisių yra kreipęsi į atitinkamas institucijas. Savo teises ginti labiau linkę aukštąjį išsilavinimą turintys žmonės. Priežastys, dėl kurių respondantai nesikreipia ir negina savo teisių, yra nepasitikėjimas atitinkamomis institucijomis bei nežinojimas kur kreiptis.

REKOMENDACIJOS

Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, jog formuojant teigiamą požiūrį į tautines mažumas svarbiausią vaidmenį turi atlikti tėvai, mokykla, vyriausybė, aukštosios mokyklos. Savaimė suprantama, kad pirmiausia šeimoje vaikas įgyja pirmąją patirtį, išmoksta elgesio normų, pajaučia šilumą ar abejingumą, meilę ar neapykantą. Mokytojai gali būti svarbiausi žmonės po tėvų, turintys įtakos vaiko asmenybės formavimuisi. Vyriausybės indėlis formuojant visuomenės teigiamą požiūrį tautinių mažumų atžvilgiu taip pat turėtų būti matomas. Tautinėms mažumoms reikėtų skirti daugiau dėmesio, formuluoti sistemingą politiką, taikyti veiksmingas programas. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad, tiek kuriant, tiek įgyvendinant įvairias socialinės politikos programas ar priemones, turėtų būti konsultuojamasi ir bendradarbiaujama su tikslinių grupių, šiuo atveju tautinių mažumų, nariais, jų organizacijomis.

LITERATŪRA

1. Akehurst, M., Malanchuk, P. (2000). Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas.
2. Alston P. (ed.) (1999). The EU and Human Rights. Oxford University Press.
3. Bendrojo lavinimo mokyklos [žiūrėta 2008-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/svietimas/bendrojo-lavinimo-mokyklos/>>.
4. Beresnevičiūtė V. 2005. Etninių grupių socialinės integracijos sampratos interpretacija//*Filosofija. Sociologija*. Lietuvos mokslų akademijos leidykla, Nr. 2.
5. Beresnevičiūtė, Frėjūtė-Rakauskienė. Etninė tematika ir nepakantumas Lietuvos žiniasklaidoje: dienraščių analizė. Etniškumo studijos 2006/1: Etninis nepakantumas.
6. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [žiūrėta 2009-02-05]. Prieiga per internetą: <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CL=ENG>>.
7. Čepulkauskaitė I. Dauguma-mažuma: etniniai santykiai šiuolaikinėse valstybėse [žiūrėta 2008-11-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.sociumas.lt/Lit/Nr3/mazumos.asp>>.
8. Devintasis tautinių mažumų vyriausybinių institucijų pareigūnų susitikimas. (2002). Vilnius.
9. Diliūnaitė L. Etikos kodeksas, etnis nepakantumas ir internetinė žiniasklaida [žiūrėta 2009-01-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.ces.lt/downloads/structure/files/Etikos%20kodeksas,%20etnis%20nepakantumas%20ir%20internetine%20ziniasklaida.pdf>>.
10. Diliūnaitė L. Komentarai internete: etninio nepakantumo apraiškos [žiūrėta 2009-01-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.ces.lt/downloads/structure/files/Komentarai%20internetu%20etninio%20nepakantumo%20apraiskos.pdf>>.
11. Diskriminuoti negalima integruoti, 2007. Vilnius; Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.
12. Downing, J.D.H., Huband, C. (2005) Representing Race: Racisms, Ethnicities and Media. London: Sage Publications Ltd.
13. Etninė, regionų kultūra ir vaikų ir jaunimo kultūrinė edukacija [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkmlt.lt/index.php?1489469361>>.
14. Etninės politikos koncepcijos projektas [žiūrėta 2008-11-10]. Prieiga per internetą: <http://www.tmid.lt/files/tm_koncepcija.pdf>.

15. Etniškumo studijos: asimiliacija šiuolaikinėje visuomenėje. Švietimo sektoriaus pasirinkimas. (2007). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
16. Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. (Ratifikuota 2000-02-17) Valstybės žinios, 2000, Nr. 20-497
17. Equal – nauji keliai į darbo pasaulį: lygybės ir nediskriminacijos link. (2008). Vilnius: UAB “Sapnų sala”
18. Girasoli, N. (1995). National Minorities: Who Are They? Budapest: Akademiai Kiado.
19. Gudaitis R. Žurnalisto atsakomybė etninio (tautinio), rasinio identiteto kontekste [žiūrėta 2009-02-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.voruta.lt/article.php?article=865>>.
20. Gudynas P. Dvikalbis mokymas kaip atsakas į tautinių mažumų moksleivių ugdymosi poreikių kaitą [žiūrėta 2008-05-14]. Prieiga per internetą: <www.pedagogika.lt/puslapis/bps/pgdvik1.doc>.
21. Gyventojų sudėtis [žiūrėta 2008-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>>.
22. Jasiulevičienė R. Teisės būti lygiems. Darbai ir dienos, 2003 nr. 34.
23. Kasatkina N. Istorinės diasporos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. *Filosofija. Sociologija*, 2003, Nr. 2
24. Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius, 2003.
25. Kymlicka W. Multiculturalism and Minority Rights: West and East. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* [žiūrėta 2009-02-05]. Prieiga per internetą: http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus4-2002_Kymlicka.pdf.
26. Lietuvai įstojus į ES rusų padėtis pablogėjo, teigia jų atstovai [žiūrėta 2008-10-15]. Prieiga per internetą: <www.balsas.lt/naujiena/173439/lietuvai-istojus-i-es-rusu-padetis-pablogejo-teigia-ju-atstovai/rubrika:-42k>.
27. Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida. (2006). Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV.
28. LR etninės politikos koncepcija [žiūrėta 2009-02-21]. Prieiga per internetą: <http://www.tmid.lt/images/source/attachments/tm_koncepcija.pdf>.
29. LR Konstitucija, Valstybės žinios 1992, Nr. 33-1014.
30. LR Lygių galimybių įstatymas, priimtas 2003-11-18, Nr. IX-1826, Valstybės Žinios, 2003-12-05, Nr.: 114.
31. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai [žiūrėta 2008-11-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?108244563>>.

32. LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl tautinių mažumų švietimo nuostatų, priimtas 2002-01-16, Nr. 56., Valstybės žinios, 2002, Nr. 9-337.
33. LR Švietimo ir mokslo ministro ir Tautinių mažumų išėivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus dėl šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos sampratos, priimtas 2004 m. rugsėjo 20 d. Nr. ISAK-1463/V-65.
34. Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 11-265
35. Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų skaičius pagal tautybę. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>>.
36. LR Tautinių mažumų įstatymas, priimtas 1991-01-29, Nr. I-1007, Žin., 1991, Nr.4-117.
37. Motūzas, R. (2000). Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje. Vilnius.
38. Okunevičiūtė-Neverauskienė O. ir kt. Tautinių mažumų nedarbas bei jo mažinimo prielaidos Lietuvoje. FILOSOFIJA. SOCIOLOGIJA. 2007. T. 18. Nr. 4, p. 23–36
39. Paine, Th. (2003). Žmogaus teisės. Vilnius: Naujoji Rosma.
40. Petrauskas A. Kultūrinė integracija - tautiškumo puoselėjimas ir tautinio identiteto išsaugojimas [žiūrėta 2008-02-20]. Prieiga per internetą: <www.lssa.smm.lt/docs/kulturine_integracija.doc>.
41. Plasseraud, Y. (2006). Mažumos. Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas. Vilnius: Apostrofa.
42. Rawls, J. (2002). Politinis liberalizmas. Vilnius: Eugrimas.
43. Rehman, J. (2003). International Human Rights Law: a Practical Approach. Longman: Pearson Education.
44. Religija [žiūrėta 2008-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/nuorodos/>>.
45. Religinės bendruomenės [žiūrėta 2008-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/nuorodos/religines-bendruomenes/>>.
46. Saugėnienė N. Lietuvos tautinių mažumų švietimas multikultūriškumo vertybiniame kontekste. (2003). Kaunas.
47. Statkus N. (2004). Tapatybės politika etniniams konfliktams reguliuoti. Vilnius.
48. Stojimo į Europos Sąjungą monitoring procesas: tautinių mažumų apsauga. (2001). Central European University Press.
49. Švietimo įstaigų kaita pagal mokymo kalbas [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: <http://www.aikos.smm.lt/aikos/Statistika/kaitlr4_9.html>.
50. Tarptautautinių žodžių žodynas. (2001). Vilnius: Alma littera.

51. Tarpusavio supratimas: tarpetninė tolerancija. (2004). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
52. Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje. (2002). Vilnius: Nacionalinis tyrimų centras.
53. Tautinės mažumos [žiūrėta 2008-04-30]. Prieiga per internetą: <<http://lt.wikipedia.org/wiki/Ma%C5%BEuma>>.
54. Tautinių bendrijų namai [žiūrėta 2008-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.tbn.lt/lt/?id=1>>.
55. Tautinių bendrijų namų veiklos gairės [žiūrėta 2009-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.tbn.lt/lt/?id=5>>.
56. Tautinių bendrijų taryba [žiūrėta 2009-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/bendruomenes/tautiniu-bendriju-taryba/>>.
57. Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje. (2000). Vilnius: Nacionalinių tyrimų centras.
58. Tautinių mažumų atstovų integracijos į darbo rinką galimybių tyrimas [žiūrėta 2009-01-27]. Prieiga per internetą: <www.equal.lt/uploads/docs/pranesimas%20spaudai%20VB6.doc>.
59. Tautinių mažumų ir išėivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatai [žiūrėta 2009-02-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmid.lt/departamentas/veikla/nuostatai/>>.
60. Tautinių mažumų švietimas Lietuvoje: teoriniai ir praktiniai aspektai (2001). Vilnius.
61. Tautinių mažumų teisės (2005). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
62. Tautinių mažumų teisės ir pareigos Lietuvos Respublikoje: įstatymų ir teisės aktų rinkinys. (1996). (sud. Vitkus S.). Vilnius.
63. Tautinių mažumų ugdymosi poreikių tenkinimas [žiūrėta 2008-11-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.lt/puslapis/svietimas/tautmaz.pdf>>.
64. Valstybė ir tautinės mažumos [žiūrėta 2008-05-15]. Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=2907&kas=straipsnis&st_id=458>.
65. Vyrų ir moterų, priklausančių tautinėms mažumoms, padėties darbo rinkoje tyrimas [žiūrėta 2009-01-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.tmid.lt/wp-content/uploads/2009/02/tyrimas-apie-tm-vyru-ir-moteru-padeti-dr.doc>>.
66. Žmogaus teisės: Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentai. (2000). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
67. Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai. (2000). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
68. Žmogaus teisės. Mažumų teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. (1996). Sud. R. Mališauskas. Vilnius.

PRIEDAI

1 priedas

ANKETA (lietuvių k.)

Gerbiamieji,

Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto magistrantė Aistė Jocienė atlieka tyrimą „Tautinių mažumų teisių užtikrinimas Lietuvoje: Klaipėdos rusų tautinės mažumos atvejis“. Gauti duomenys bus panaudoti rašant magistrinį darbą.

Ši anketa yra anonominė, tyrimo duomenys bus skelbiami tik statistiškai apibendrinti. Prašau pažymėti „X“ Jums tinkantį atsakymą. Jei neradote Jums tinkamo varianto, prie nuorodos „kita“ įrašykite savo atsakymą. Dėkoju už nuoširdžius atsakymus.

1. Jūsų lytis:

- Moteris
- Vyras

2. Jūsų amžius:

- 18-25 m.
- 26-35 m.
- 36-45 m.
- 46-65 m.
- 66 m. ir daugiau

3. Jūsų išsilavinimas:

- Pagrindinis
- Vidurinis
- Profesinis
- Aukštesnysis
- Aukštasis

4. Kiek metų gyvenate Lietuvoje?

- Nuo gimimo
- 1-10 m.
- 11-25 m.
- 26 ir daugiau metų

5. Jūsų manymu, Lietuvoje tautinių mažumų teisės yra pažeidžiamos, ar ne?

- Sistemingai pažeidžiamos
- Kartais pažeidžiamos
- Pažeidimų visiškai nėra
- Nežinau/sunku pasakyti

6. Kaip Jūs vertinate žemiau pateiktų tautinių mažumų teisių apsaugą Lietuvoje?

	Labai gerai	Gerai	Vidutiniškai	Blogai	Labai blogai
Teisė turėti ir pasirinkti darbą					
Teisė į teisingą darbo apmokėjimą					
Teisė į socialinę apsaugą					
Teisė į savalaikę ir kokybišką medicininę pagalbą					
Teisė gauti informaciją iš valstybinių /savivaldos institucijų					
Teisė į nuosavybės neliečiamumą					
Teisė į žodžio laisvę					
Tikėjimo ir religijos laisvė					
Kalbos vartojimo laisvė					

7. Pažymėkite, kurios tautinių mažumų teisės buvo pažeistos per pastaruosius metus

Jūsų atžvilgiu:

- Teisė turėti ir pasirinkti darbą
- Teisė į teisingą darbo apmokėjimą
- Teisė į socialinę apsaugą
- Teisė į savalaikę ir kokybišką medicininę pagalbą
- Teisė gauti informaciją iš valstybinių /savivaldos institucijų
- Teisė į nuosavybės neliečiamumą
- Teisė į žodžio laisvę
- Tikėjimo ir religijos laisvė
- Kalbos vartojimo laisvė

8. Kokias problemas pastebite rusų tautinės mažumos atžvilgiu?

- Rusų nedarbas
- Mažinamas rusiškų mokyklų skaičius
- Trūksta leidinių rusų kalba
- Trūksta laidų (televizijos, radijo) rusų kalba
- Valstybinės kalbos nemokėjimas
- Nepagarba rusų tautybės žmonėms
- Kita

9. Kokiose srityse ir kaip dažnai pažeidinėjamos tautinių mažumų teisės?

	Dažnai	Kartais	Retai
Gydymo įstaigose			
Žiniasklaidoje			
Seime, kitose centrinės valdžios įstaigose			
Savivaldybėse, apskričių administracijose			
Policijoje			
Darbo rinkoje			
Švietime			
Aptarnavimo sferoje			

10. Kaip pasikeitė rusų tautinės mažumos teisių apsauga po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo?

- Pagerėjo
- Nei pagerėjo, nei pablogėjo
- Pablogėjo
- Nežinau, sunku pasakyti

11. Kaip Jūs manote, ar Lietuvoje pakanka informacijos apie tautinių mažumų teises ir galimybes jas ginti?

- Pakanka
- Nepakanka
- Sunku pasakyti

12. Ar žinote, kur kreiptis dėl pažeistų tautinių mažumų teisių?

- Taip
- Ne

13. Ar kreipėtės į atitinkamas įstaigas dėl pažeistų teisių?

- Taip
- Ne

14. Jei kreipėtės – ar pasiekėte norimą rezultatą? (Jei į 12 klausimą atsakėte „ne“, šį klausimą praleiskite)

- Taip
- Iš dalies
- Ne

15. Jei nesikreipėte – kodėl? (Jei į 12 klausimą atsakėte „taip“, šį klausimą praleiskite)

- Nežinojau kur kreiptis
- Netikiu, kad padės
- Kita

16. Iš kokių šaltinių Jūs gaunate informaciją apie tautinių mažumų teises ir galimybes jas ginti?

☐ Laikraščiai, spauda	☐ Teisininkai
☐ Televizija	☐ Internetas
☐ Radijas	☐ Mokymo įstaigoje
☐ Teisinė literatūra	☐ Kita (įrašykite)
☐ Pažįstami	

17. Ar sutinkate su žemiau pateiktais teiginiais?

Teiginiai	Taip	Nežinau	Ne
Dauguma mano draugų yra rusai, nes su jais aš jaučiuosi geriausiai; lietuvių draugijoje paprastai aš nesijaučiu taip gerai.			
Santykiai su mano tautiečiais yra geri, tačiau savo santykius su lietuviais aš irgi laikau vertingais.			
Šiuo laikotarpiu sunku rasti tokių, kuriais gali pasitikėti, kuriems gali išsakyti savo požiūrius, jausmus ir mintis.			
Dauguma mano draugų – lietuviai, nes su jais smagu ir tarp jų aš gerai jaučiuosi; negaliu pasakyti, kad viskas yra taip gerai rusų draugijoje.			

18. Jūsų nuomone, kas turi svarbų vaidmenį formuojant teigiamą visuomenės narių požiūrį į tautinės mažumas?

- Mokyklos
- Kolegijos, universitetai
- Tėvai
- Vyriausybė
- Politinės partijos
- Religinės bendruomenės
- Europos Sąjungos politika
- Jungtinės Tautos
- Nevyriausybinių organizacijų

Dėkoju už atsakymus

2 priedas

ANKETA (rusų k.)

Уважаемые,

Студентка магистратуры факультета социальных наук Шяуляйского университета Айсте Йоцене выполняет исследование «Обеспечение прав национальных меньшинств в Литве: на примере русского национального меньшинства в Клайпеде». Полученные данные будут использованы в написании магистерской работы.

Данная анкета – анонимная; будут опубликованы только статистически обработанные данные исследования. Пожалуйста, отметьте «X» подходящий ответ. Если же Вы не нашли подходящего ответа, то возле указания «Другое» впишите свой ответ. Благодарю за искренние ответы.

1. Ваш пол:

- Женщина
- Мужчина

2. Ваш возраст:

- 18-25 лет
- 26-35 лет
- 36-45 лет
- 46-65 лет
- 66 лет и больше

3. Ваш уровень образования:

- Начальное
- Среднее специальное
- Среднее
- Высшее
- Профессиональное

4. Сколько лет Вы проживаете в Литве?

- С рождения
- 1-10 лет
- 11-25 лет
- 26 и более лет

5. По Вашему мнению, права национальных меньшинств в Литве нарушаются или нет?

- Систематически нарушаются
- Иногда нарушаются
- Нарушений нет вообще
- Не знаю / затрудняюсь ответить

6. Как Вы оцениваете защиту нижеприведённых прав национальных меньшинств в Литве?

	Очень хорошо	Хорошо	Средне	Плохо	Очень плохо
Право на работу и её выбор					
Право на справедливую оплату труда					
Право на социальную защиту					
Право на своевременную и качественную медицинскую помощь					
Право на получение информации из государственных / муниципальных учреждений					
Право неприкосновенности частной собственности					
Право на свободу слова					
Свобода религии и вероисповедания					
Право на использование языка					

7. Отметьте, на Ваш взгляд, какие из прав национальных меньшинств были нарушены в последние несколько лет?

- Право на работу и её выбор
- Право на справедливую оплату труда
- Право на социальную защиту
- Право на своевременную и качественную медицинскую помощь
- Право на получение информации из государственных / муниципальных учреждений
- Право неприкосновенности частной собственности
- Право на свободу слова
- Свобода религии и вероисповедания
- Право на использование языка

8. Какие проблемы Вы замечаете в отношении русского национального меньшинства?

- Безработица среди русских
- Уменьшается количество русских школ
- Не хватает печатных изданий на русском языке
- Не хватает передач (телевизионных, радио-) на русском языке
- Незнание государственного языка
- Неуважение к людям русской национальности
- Другое

9. В каких сферах и как часто нарушаются права национальных меньшинств?

	Часто	Время от времени	Редко
В лечебных заведениях			
В средствах массовой информации			
В Сейме, других учреждениях централизованной власти			
В самоуправлениях, окружных администрациях			
В полиции			
На рынке труда			
В образовании			
В сфере обслуживания			

10. Как изменилась защита прав русского национального меньшинства после восстановления независимости Литвы?

- Улучшилась
- Ни улучшилась, ни ухудшилась
- Ухудшилась
- Не знаю / затрудняюсь ответить

11. Как Вы считаете, хватает ли в Литве информации о правах национальных меньшинств и возможностях их защиты?

- Хватает
- Не хватает
- Затрудняюсь ответить

12. Знаете ли Вы, куда следует обращаться в случае нарушения прав национальных меньшинств?

- Да
- Нет

13. Обращались ли Вы когда-нибудь в надлежащие учреждения по поводу нарушения прав?

- Да
- Нет

14. Если обращались – достигли ли Вы желаемого результата? (Если на 12 вопрос Вы ответили «нет», то пропустите этот вопрос.)

- Да
- Отчасти
- Нет

15. Если не обращались – почему? (Если на 12 вопрос Вы ответили «да», то пропустите этот вопрос.)

- Не знал (-а), куда обращаться
- Не верю, что это поможет
- Другое

16. Из каких источников Вы получаете информацию о правах национальных меньшинств и возможностях их защиты?

☐ Газеты, печатные издания	☐ Юристы
☐ Телевидение	☐ Интернет
☐ Радио	☐ Учебные заведения
☐ Юридическая литература	☐ Другое (впишите)
☐ Знакомые	

17. Согласны ли Вы с нижеприведёнными утверждениями?

	Да	Не знаю	Нет
Большинство моих друзей – русские, поскольку с ними мне лучше всего; в обществе литовцев обычно я себя чувствую не так хорошо.			
У меня хорошие отношения с моими соотечественниками, однако, я также ценю свои отношения с литовцами.			
В настоящее время сложно найти людей, которым можно доверять, высказывать свои взгляды, чувства и мысли.			
Большинство моих друзей – литовцы, поскольку мне весело с ними и в их компании я себя хорошо чувствую; не могу сказать, что всё – так же хорошо в обществе русских.			

18. По Вашему мнению, кто играет важную роль в формировании положительного взгляда общества на национальные меньшинства?

- Школы
- Коллегии, университеты
- Родители
- Правительство
- Политические партии
- Религиозные общины
- Политика Европейского Союза
- ООН (Организация Объединённых Наций)
- Неправительственные организации

Благодарю за ответы!

3 priedas

Correlations

			teise tureti ir pasirinkti darba	teise i teisinga darbo apmokejima	teise i socialine apsauga	teise i savilake ir kokybiska med.pagalba	teise gauti informacija is valstybiu instituciju	teise i nuosavybes nelieciamybe	teise i zodzio laisve	tikejimo ir religijos laisve	kalbos vartojimo laisve
Spearman's rho	teise tureti ir pasirinkti darba	Correlation Coefficient	1,000	,232(**)	,115	-,035	,324(**)	,034	,302(**)	,003	,018
		Sig. (2-tailed)	.	,001	,093	,607	,000	,623	,000	,968	,795
		N	214	214	214	214	214	214	214	214	214
	teise i teisinga darbo apmokejima	Correlation Coefficient	,232(**)	1,000	,210(**)	,353(**)	,075	,065	,013	-,073	-,071
		Sig. (2-tailed)	,001	.	,002	,000	,272	,344	,851	,290	,300
		N	214	214	214	214	214	214	214	214	214
	teise i socialine apsauga	Correlation Coefficient	,115	,210(**)	1,000	,259(**)	,365(**)	-,048	,192(**)	-,066	,081
		Sig. (2-tailed)	,093	,002	.	,000	,000	,485	,005	,338	,237
		N	214	214	214	214	214	214	214	214	214
	teise i savilake ir kokybiska med.pagalba	Correlation Coefficient	-,035	,353(**)	,259(**)	1,000	-,021	,051	,210(**)	-,064	,070
		Sig. (2-tailed)	,607	,000	,000	.	,765	,459	,002	,351	,311
		N	214	214	214	214	214	214	214	214	214
	teise gauti informacija is valstybiu instituciju	Correlation Coefficient	,324(**)	,075	,365(**)	-,021	1,000	,098	-,030	,222(**)	,148(*)
		Sig. (2-tailed)	,000	,272	,000	,765	.	,154	,661	,001	,031
		N	214	214	214	214	214	214	214	214	214
	teise i nuosavybes nelieciamybe	Correlation Coefficient	,034	,065	-,048	,051	,098	1,000	-,090	-,030	-,221(**)
		Sig. (2-tailed)	,623	,344	,485	,459	,154	.	,192	,659	,001
		N	214	214	214	214	214	214	214	214	214
	teise i zodzio laisve	Correlation Coefficient	,302(**)	,013	,192(**)	,210(**)	-,030	-,090	1,000	,004	,106
		Sig. (2-tailed)	,000	,851	,005	,002	,661	,192	.	,954	,123
		N	214	214	214	214	214	214	214	214	214
	tikejimo ir religijos laisve	Correlation Coefficient	,003	-,073	-,066	-,064	,222(**)	-,030	,004	1,000	-,118
		Sig. (2-tailed)	,968	,290	,338	,351	,001	,659	,954	.	,086

	N									
		214	214	214	214	214	214	214	214	214
kalbos vartojimo laisve	Correlation Coefficient	,018	-,071	,081	,070	,148(*)	-,221(**)	,106	-,118	1,000
	Sig. (2-tailed)	,795	,300	,237	,311	,031	,001	,123	,086	.
	N	214	214	214	214	214	214	214	214	214

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).